KİTAP DÜŞMANLIĞI...

Yeni Oğuz

EKİM 1984 SAYI: 10 200 TL.

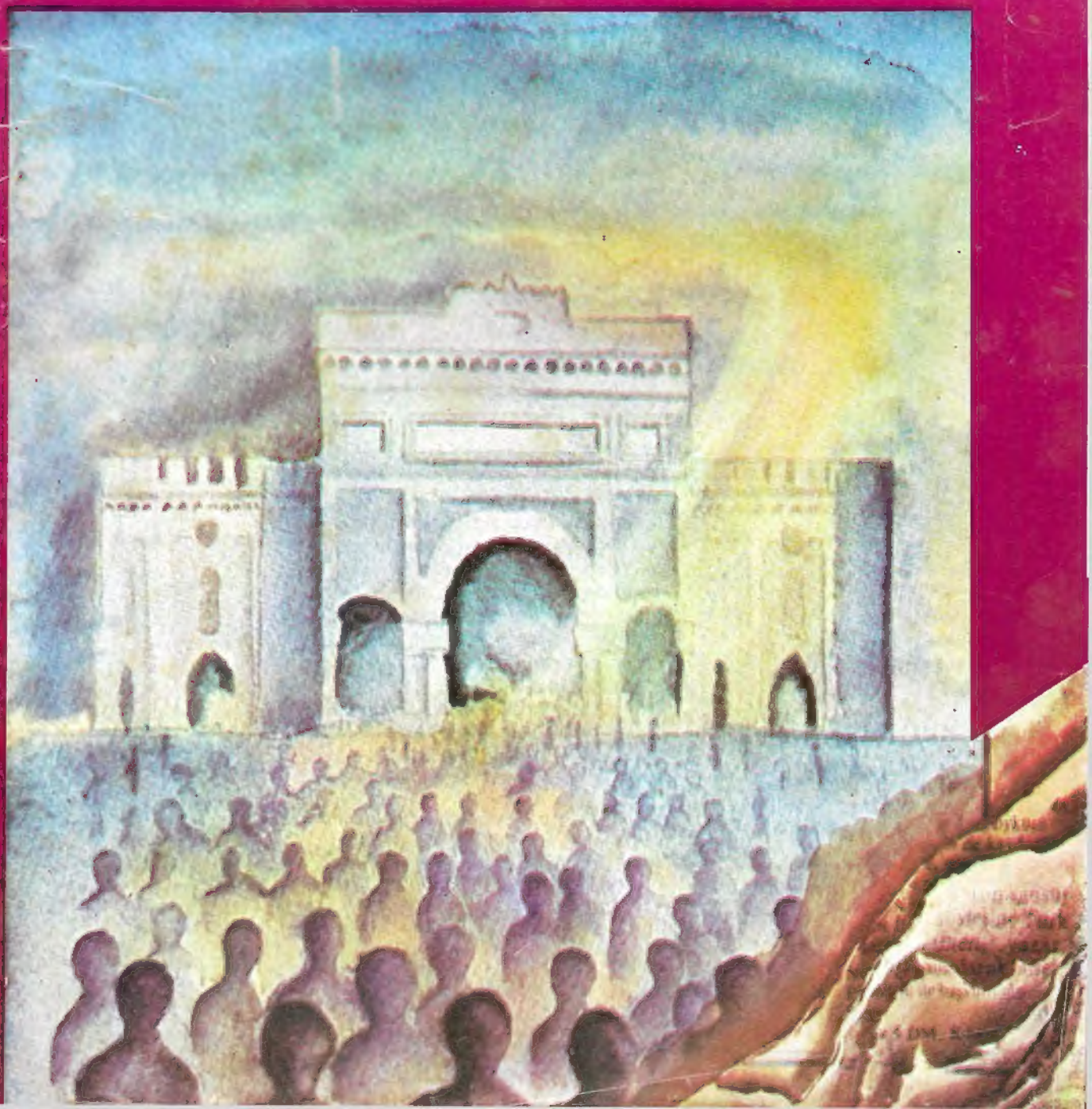

ABONE KAMPANYASINA KATILALIM.

Yeni Olgu
"Yalnızca okumak için değil yazmak için de...
Yeni Olgu
"Gençlikten Gençliğe"
Yeni Olgu
"Gençliğe Demokrasi ve sözhakkı"
Yeni Olgu
"Gençlik içinde Demokrasi"

Yeni Olgu'ya abone oldun mu?
Abone fiyatları değişmedi

YAZAR/OKURLAR

★ *Ocak 1984'ten bu yana tam 9 aydır (!) fiyatı değişmeyen tek şey herhalde Yeni Olgu. Bu sayıdan itibaren Yeni Olgu artık 200 T.L.sı.*

★ *Niçin geç çıktık: Yeni Olgu'yu elinize daha az fiyatla ulaştırabilmek için, mizampajından, montajına kadar süren bir yığın Teknik işi, yine yazar okur arkadaşlar gerçekleştirmekte, bu işlerdeki deneyimimizin az olması nedeniyle, her ayın ilk haftası içinde bayilerde olan Yeni Olgu, bu ay basın piyasasındaki zamlı fiyatlar, dolayısıyla karşılaştığımız mali güçlükler nedeniyle elinize geç ulaştı. Bildirir özür dileriz.*

Yeni Olgu'nun elinize zamanında ulaşabilmesi için sınırlı olanakları birlikte aşacak tüm gücümüzle çalışacağız.

★ *İstanbul'da yeniden bir irtibat bürosuna kavuştuk. Adresimiz: Klod Farer Cad. Işık Sk. Işık Han No: 41 Cağaloğlu*

YENİ OLGU'YU BİRLİKTE ÜRETECEĞİZ

Yeni Olgu

YENİ OLGU
YIL: 4
YENİ DİZİ SAYI: 10
EKİM 1984

SAHİBİ: CENAŞ
(Genç Basım Yayım Turizm Anonim Şirketi) Adına
Fatih Aksoy

Yazılışleri Müdürü

Kenan Halis Kızıldağ

Kapak
S. LEVENT KURUCA

Teknik Büro:
İstanbul Yeni Olgu

Adres:
Selanik Cad. 82/2 Kızılay/ANK.

Klodfarer cad. Işık Sok.
Işık han NO: 41
CAĞALOĞLU/İST.

Yazışma Adresleri:

P.K. 1330 SİRKECİ/İST.
P.K. 60 K. esat/ANK.

Baskı:

Günlük Ticaret Matbaası

Abone Koşulları:
6 Aylık : 800 TL.
Yıllık : 1500 TL.
Yurtdışı : İki katı

İlan Koşulları:
Arka Kapak :100.000TL.
Kapak İçleri : 75.000 TL.
İç Tam : 60.000 TL.
1/2 : 30.000 TL.
Çeyrek : 20.000 TL.

İÇİNDEKİLER

YILMAZ GÜNEY
Filmografi Üzerine Notlar
Yılmaz Güney Filmografisi ..... 5 - 6 - 7

KİTAP DÜŞMANLIĞI
Homongolos Kafa ..... 8 - 9
Kitap Nasıl Yakılır 9
Türkiye'de Kitabın Üstünlüğü ve Düşkünlüğü ..... 10 - 11 - 12
Ağaç Yakmaktan Kitap Yakmaya ..... 13 - 14 - 15
Kitapları Cağaloğlu Hamamında Yakınız! ..... 16 - 17

EĞİTİM/ÜNİVERSİTE/GENÇLİK
Üniversite Özgürlükle solur ..... 18 - 19 - 20
YÖK Dışı Üniversite /YAPIT Yazı Kurulu ..... 21 - 32
Yeni Öğrenim Döneminde Yurtlar 33
Nasıl Bir Sanat Eğitimi? ..... 36 - 37
Marjinal Muhalefet Yoğurt mu? ..... 38 - 39 - 40

İNCELEME/DENEME
Fuara Gel ki Görem ..... 41 - 42 - 43
Hollanda'da Irk Ayrımcılığına Karşı Eylem Haftası ..... 44 - 45
Kısa Yazılar ..... 46 - 47
Martı ..... 48 - 49
Mutlaka Okunması Gerekmeyen Ukalalıklar ..... 50 - 51 - 52

SİNEMA
Sinemamızın Son Dönemi Üzerine Notlar / II
Yazarlar Senaryo İşine Girdi ..... 53 - 54 - 55

KİTAP
Çünkü YÖK Değil ..... 56 - 57

ÖYKÜ
Her Mahpusun... ..... 58 - 59
Kelebeği Kurtarmak ..... 60 - 61 - 62 - 63

ŞİİR
GÜLTEN AKIN 4
SEMİH ÖZCAN 34
YILMAZ ODABAŞI 35
YAVUZ SELİM AĞAOĞLU 45
ATIL GÜNKUT 47
METİN GÜVEN 52

ARTRO İLAHİ

Yürekte artro septal defekt
Taşıyan biri
Diyor ki
Kendin savun kendini
Kimseye bırakma

Yüreğinde artro septal defekt taşıyan
Aralık kapakcıklarından
Kendi yüreğini yiyerek
Savunuyor kendini
Çünkü bir bıraksa
Eriyecek biçilmedik cezalarla
İşlemediği suçlardan

Hey tanrım, bu çocuklar çocuklarımız bizim
Bunca yıl hangi taşı oraya kapatsan
Unufak olur
Bunca yıl hangi kuşu
Bize hüzünlü görüşler, telörgüler
Beton gölgeler bağışlayan
Bunca yıl hangi bir kuşu,
Ölür ölür ölür

Anlamıyor musun
Yok mu senin oğlun kızın

gülten akın

YILMAZ GÜNEY ÖLDÜ

1931'de Siverek'de (URFA) doğdu.
Bir süre İktisat Fakültesi'nde okudu. Çeşitli işlerde çalıştıktan sonra 1958'de Atıf Yılmaz'ın yönettiği "Bu Vatanın Çocukları" filminde senaryo yazarlığı ve oyunculuk yaparak sinemaya başladı.
1984 yılında Paris'te öldü.

FİLMOGRAFİ ÜZERİNE NOTLAR

"Siyasal film yapmak ille de göze batacak siyasi sözler eden filmler yapmak değildir. Bir durumu, en basit bir durumu bile siyasi açıdan ele almak mümkündür. Sivrilikler bir filmi 'iyi' hale getirmez. En doğru sözleri bile söylese bir film sinema sanatının gereklerini yerine getirmemişse görevini yerine getirmemiş sayılır."

"Ne mi özlüyorum?

En yalın, en sıradan bile olsa film yapmayı, kameranın önünde oyuncularımı görmeyi, kameranın sesini duymayı, karanlık odada film kokularını solumayı, kısaca film yapmayı.

Evet... en sıkıntılı, en baskılı koşullarda bile olsa..."

Fatih AKSOY

Yılmaz Güney'in sinemacılığını dört dönemde ele alabiliriz. Birinci dönem 1958 - 1961 arasında geçen üç yıl. İkinci dönem 1964 - 68 arası, üçüncü dönem 1969 - 73 arası. Dördüncü dönem 1974 - 83 arası.

1958 - 61 Dönemi:

Bu dönem esas olarak Atıf Yılmaz'lı dönem olarak ele alınabilir. Atıf Yılmaz'a 1959'da 1. Türk Film Festivali'nde *"En Başarılı Yönetmen"* ödülü kazandıran *"Bu Vatanın Çocukları"*nda senaryo yazarı (Atıf Yılmaz ve Azmi Kütaval ile birlikte) ve oyuncu olarak başladığı sinemacılığa üç yılda 10 filmle devam etti. Bu filmlerin biri dışında tamamında Atıf Yılmaz ile birlikte çalıştı; oyuncu, yardımcı oyuncu, senarist ve yönetmen yardımcısı olarak. *"Karacaoğlan'ın Kara Sevdası"* filminin senarist kadrosuna dikkat çekmek istiyoruz.

1964 - 1967 Dönemi:

Sinemasız geçen '62 ve '63 yıllarından sonra *"Çirkin Kral"* imajını yaratan ve kullanan tam 59 filmle karşılaşıyoruz. 1966'dan itibaren yönettiği 3 filmde Yılmaz Güney de bu imajı kullanmıştır.

59 film içinde sözü edilebilecek birkaç film var ancak. Biri Nazım Hikmet'in eserinden alınan ve Lütfi O. Akad'ın yönettiği *"Kızılırmak - Karakoyun"*. Film, Yeni Sinema Dergisi'nin

soruşturmasında *"Seyyit Han"* ile birlikte 1967/68 döneminin en iyi filmi seçilmiştir.

İkinci film Yılmaz Duru'nun yönettiği ve 5. Antalya Film Şenliği'nde En Başarılı Film ödülünü alan *"İnce Cumali"*.

Bu dönemde ilgi çeken bir diğer film de yine Lütfi Ö. Akad'ın yönettiği, senaryosu Yılmaz Güney tarafından yazılan ve Yılmaz Güney'in oynadığı *"Hudutların Kanunu"*. Film, sansür kurulunca 3 kez yasaklanmış, sonra gösterimine izin verilmiş. Katıldığı 4. Antalya Film Şenliği'nde Yılmaz Güney'e En İyi Erkek Oyuncu ödülünü kazandırmış ve As Sinema Dergisi'nin soruşturmasında 1965/69 döneminin en iyi filme seçilmiş.

Bu dört yıl boyunca Atıf Yılmaz'la yalnızca iki filmde birlikte çalıştıklarını görüyoruz. Bu ayrılığın Güney'in sinemacılığının gelişmesini yavaşlattığını, 4 yılın sinemacılığına fazlaca bir katkı getirmeden geçtiğini düşünüyoruz.

1968 - 72 dönemi:

1968'de *"Seyyit Han"* ile başlayan, 1969'da *"Bir Çirkin Adam"*, 1970'de *"Umut"la* devam eden gelişme 1971'de başta *"Ağıt"*, *"Acı"* ve *"Baba"* olmak üzere o yılın tüm filmleriyle devam etti.

Yılmaz Güney bu dönem filmleriyle Türk sinemasında yeni bir gelişmenin başlatanı durumunda.

Güney Film'in de 1968'de kurulduğunu ve sözkonusu filmlerin büyük bir kısmının Güney Film tarafından finanse edildiğini, Yılmaz Güney'in bu yolla Yeşilçam dışında film yapmayı başardığını da belirtelim.

1974 - 1983 Dönemi:

Yılmaz Güney bu dönemde yalnızca filmlerin senaryosunu yazabilmiştir.

YILMAZ GÜNEY | FİLMOGRAFİSİ

1958:
Bu Vatanın Çocukları (Yön: Atıf Yılmaz, Sen: Atıf Yılmaz, Azmi Kütaval, Yılmaz Güney; Oy: Yılmaz Güney,

1959:
Ala Geyik (Yön: Atıf Yılmaz; Sen: Atıf Yılmaz, Yılmaz Güney, Halit Refiğ; Oy: Yılmaz Güney)
Karacaoğlanın Kara Sevdası (Yön: Atıf Yılmaz; Sen: Atıf Yılmaz, Yaşar Kemal, Halit Refiğ, Yılmaz Güney)
Tütün Zamanı (Yön ve Sen: Orhan M. Arıburnu; Oy: Yılmaz Güney)

1960:
Kızıl Vazo (Yön: Atıf Yılmaz; Yönetmen Yardımcısı: Yılmaz Güney)

1961:
Ölüm Perdesi (Yön: Atıf Yılmaz; Yönetmen Yardımcısı: Yılmaz Güney)
Seni Kaybedersem (Yön: Atıf Yılmaz; Yönetmen Yardımcısı: Yılmaz Güney)
Dolandırıcılar Şahı (Yön: Atıf Yılmaz; Yardımcı Oyuncu: Yılmaz Güney)
Tatlı Bela (Yön: Atıf Yılmaz; Yardımcı Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yaban Gülü (Yön: Ümit Utku; Sen: Atıf Yılmaz, Yılmaz Güney)

1964:
Halimeden Mektup Var (Yön. ve Sen: Süha Doğan; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Hergün Ölmektense (Yön: Ferit Ceylan Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Karacaoğlan (Yön. ve Sen. Ziya Demirel; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kara Şahin (Yön: Nuri Akıncı: Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kanalı Zeybek (Yön: Nuri Akıncı; Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Koçero (Yön.: Ümit Utku; Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Mor Defter (Yön. Nuri Ergün; Oyuncu: Yılmaz Güney)
On Korkusuz Adam (Yön: Tunç Başaran; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Prangasız Mahkumlar (Yön: Orhan M. Arıburnu; Oy: Yılmaz Güney)
Zımba Gibi Delikanlı (Yön. ve Sen.: Remzi Jöntürk; Oyuncu: Yılmaz Güney)

1965:
Ben Öldükçe Yaşarım (Yön. ve Sen: Duygu Sağıroğlu; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Beyaz Atlı Adam (Yön. ve Sen: Remzi Jöntürk; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Dağların Oğlu (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Davudo (Yön: Hasan Kazankaya; Oyuncu: Yılmaz Güney)

Gönül Kuşu (Yön: Hayri Gülnar; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Haracına Dokunma (Yön: Hasan Kazankaya; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kahreden Kurşun (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kan Gövdeyi Götürdü (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kanlı Buğday (Yön: Ferit Ceylan; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kasımpaşalı (Yön: Nuri Akıncı; Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kasımpaşalı Recep (Yön: Nuri Akıncı; Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Konyakçı (Yön: Tunç Başaran; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Korkusuzlar (Yön. ve Sen: Semih Evin; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Krallar Kralı (Yön: Bilge Olgaç; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Sayılı Kabadayılar (Yön: Hasan Kazankaya; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Silaha Yeminliyim (Yön: Kemal İnci; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Sokakta Kan Vardı (Yön: ve Sen: Vedat Türkali; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Tehlikeli Adam (Yön: Hasan Kazankaya; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Torpido Yılmaz (Yön: Cevat Okçugil; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Üçünüzü de Mıhlarım (Yön: Bilge Olgaç; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yaralı Kartal (Yön: Tarık Dursun K.: Oyuncu Yılmaz Güney)

1966:
Anası Yiğit Doğurmuş (Yön. ve Sen: Nazif Kurthan; Oyuncu: Yılmaz Güney)
At, Avrat, Silah (Yön. Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Aslanların Dönüşü (Yön: Yılmaz Atadeniz; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Burçak Tarlası (Yön: Ümit Utku; Sen: Yılmaz Güney)
Çirkin Kral (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Eşrefpaşalı (Yön: Erdoğan Tokatlı; Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Hudutların Kanunu (Yön: Lütfi Ö. Akad; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kovboy Ali (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Ve Silahlar Konuştu (Yön: Remzi Jöntürk; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Silahların Kanunu (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yıldırım Selim (Yön: Nişan Hançer; Sen.ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yalnız Adam (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yedi dağın Aslanı (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yiğit Yaralı Olur (Yön: Ertem Göreç; Oyuncu: Yılmaz Güney)

1967:
At Hırsızı Banuş (Yön: Remzi Jöntürk; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Bana Kurşun İşlemez (Yön. Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Balatlı Arif (Yön: Atıf Yılmaz; Oyuncu Yılmaz Güney)
Benim Adım Kerim (Yön, Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Bomba Kemal (Yön. ve Sen: Nazif Kurthan; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Büyük Cellatlar (Yön: Yılmaz Duru; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Çirkin Kral Affetmez (Yön: Yılmaz Atadeniz; Oyuncu: Yılmaz Güney)

Eşkiya Celladı (Yön. ve Sen: Remzi Jöntürk; Oyuncu: Yılmaz Güney)
İnce Cumali (Yön: Yılmaz Duru; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kızılırmak - Karakoyun (Yön. ve Sen: Lütfi Ö. Akad; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kozanoğlu (Yön: Atıf Yılmaz; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kuduz Recep (Yön: Duygu Sağıroğlu; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kurbanlık Katil (Yön: Lütfi Ö. Akad; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Şeytanın Oğlu (Yön: Lütfi O. Akad; Oyuncu: Yılmaz Güney)

1968:
Aslanbey (Yön ve Sen: Yavuz Yalınkılıç; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Azrail Benim: (Yön: Yücel Uçanoğlu; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Can Pazarı (Yön. Ertem Göreç; Sen. ve oyuncu: Yılmaz Güney)
Kargacı Halil (Yön: Yavuz Yalınkılıç; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Marmara Hasan (Yön. Mehmet Aslan; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Öldürmek Hakkımdır (Yön: Nuri Ergün; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Pire Nuri (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Seyyit Han (Yön. Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Beyoğlu Canavarı (Yön: Ertem Göreç; Oyuncu: Yılmaz Güney)

1969:
Aç Kurtlar (Yön, Sen ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Belanın Yedi Türlüsü (Yön: Nuri Ergün Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Bin Defa Ölürüm (Yön: Mehmet Aslan; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Bir Çirkin Adam (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Çifte Tabancalı Kabadayı (Yön. ve Sen Mehmet Aslan; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Güney Ölüm Saçıyor (Yön. ve Sen: Yılmaz Atadeniz; Oy. Yılmaz Güney)
Kan Su Gibi Akacak (Yön: Mehmet Aslan: Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kurşunların Kanunu (Yön: Nuri Ergün Oyuncu: Yılmaz Güney)

1970:
Canlı Hedef (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Çifte Yürekli (Yön: Semih Evin; Oyuncu: Yılmaz Güney)
İmzam Kanla Yazılır (Yön: Mehmet Aslan: Sen. ve Oy. Yılmaz Güney)
Kanımın Son Damlasına Kadar (Yön. Yavuz Figenli; Oy: Yılmaz Güney)
Onu Allah Affetsin (Yön: Orhan Elmas; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Piyade Osman (Yön, Sen. ve Oyuncu Yılmaz Güney)
Son Kızgın Adam (Yön. ve Sen. Zafer Davutoğlu; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Sevgili Muhafızım Yön: Remzi Jöntürk Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Şeytan Kayalıkları (Yön: İlhan Filmer, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Umut (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yedi Bela (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yaban Gülü (Yön: Ümit Utku; Sen: Atıf Yılmaz, Yılmaz Güney, Bülent Oran, Safa Önal, Selahattin Burçkin, Ümit Utku)
Zeyno (Yön: Atıf Yılmaz; Oyuncu: Yılmaz Güney)

1971:
Acı (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Ağıt (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Baba (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Çirkin ve Cesur (Yön. ve Sen: Nazmi Özer; Oyuncu Yılmaz Güney)
Namus ve Silah (Yön: Ertem Göreç; Oyuncu: Yılmaz Güney)
Umutsuzlar (Yön. Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Vurguncular (Yön. Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Yarın Son Gündür (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Kaçaklar (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
İbret (Yön: Şerif Gören; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)

1972
Sahtekâr (Yön: Ertem Göreç: Oyuncu: Yılmaz Güney)

1974:
Arkadaş: (Yön, Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Endişe (Yön. Şerif Gören; Sen: Yılmaz Güney)

1975:
İzin Yön: Temel Gürsu; Sen: Yılmaz Güney)
Zavallılar (Yön: Yılmaz Güney, Atıf Yılmaz; Sen. ve Oyuncu: Yılmaz Güney)
Bir Gün Mutlaka (Yön: Bilge Olgaç; Sen: Yılmaz Güney)

1978:
Sürü (Yön: Zeki Ökten; Sen: Yılmaz Güney)

1980:
Düşman (Yön: Zeki Ökten; Sen. Yılmaz Güney)

1982:
Yol (Yön: Şerif Gören; Sen. ve Kurgu: Yılmaz Güney)

1983:
Duvar (Yön. ve Sen: Yılmaz Güney)

HOMONGOLOS KAFA

Yaşar KEMAL

Bu homongolos kafayı çeken bilir. Bir de Türkiye bilir. Homongolos kafa Ortaçağdır. Homongolos kafa Mussolinidir, Hitlerdir. Homongolos kafa ne güzelse, doğruysa ona düşmandır. Homongolosluk bir hastalıktır ki, bir toplumu felç eder. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana bu homongolos kafa bütün alanlarda at oynatmaktadır. Homongolos kafa matbaanın iki yüz yıl Türkiye'ye girmesini önledi. Homongolos kafa biltekmil yeniliklere karşıdır. Ama bir hoparlör yeniliğine karşı değildir. Radyo sesinin ulaştığı su içilmez, haramdır diyen homongolos kafa,azıcık zahmet edip minare tırmanmasın diye, minarelerin tepesine dört tane bangır bangır bağıran hoparlör astırmaktan çekinmez. Homongolosun sömürmeyeceği milli, insani hiç bir değer yoktur. Yeter ki işine, faydasına gelsin. Homongolos kafa Kurtuluş Savaşında padişahla birliktir, Kurtuluş Savaşından sonra her şeye karşın devrimcilerle. 1937'lerde Sivas'ta, gericiliktir diye Aşık Veysel'in sazını yakan homongolos kafadır.

Anadolu'da, tüm Türkiye'de dökümü çıkarılsa homongolos kafanın işlediği cinayetlerin söndürdüğü hanumanların, insanın parmağı ağzında kalır. On dört yaşında bir çocuk, "ben tavlanın kırmızı pullarını severim," dediği için altı aya mahkum edilir de hapislerde yatırılır, sonra da çocuk kayıplara karıştırılır mı? Bu çocuk 1953'ten bu yana yok. Ne oldu, mu diyeceksiniz. Öteki delikanlılara ne olduysa, ona da o oldu.

71 tane genç insan kayıp, kayıp değil öldürülmüş, yalnız bunları öldürenler kayıp... İşte bunların katili ve bu katillerin koruyucuları homongoloslardır.

İkinci Dünya Savaşında bu homongoloslar sokuyordu Türkiye'yi savaşa, Hitler'in, Mussolini'nin yanında. Ramak kalmıştı. İkinci Dünya Savaşında bunlar kurdu Kars'a, Kafkasya'ya yürüyecek "Kafkas Alayı"nı Hitler'in parasıyla.

Eğer yirmi yıldır Türkiye'de demokratik düzen gerçekleşemiyorsa, eğer Türkiye şu koskaca dünyada şimdiki durumundaysa, şu alay konusu olan homongoloslar yüzündendir. Bunlar el altından işlerini görüyorlar, Türkiye'ye de arada sırada bunlarla alay etmek düşüyor. Homongoloslar Türkiye ve dünya için ciddi bir konudur artık. Bir gün Cumhuriyetin tarihi yazılırsa bu homongolosların tarihi olacaktır, bu o kadar ciddi bir iştir. Komünizm düşmanlığı kalkanı ardında her işi güzelce görüyorlar. Gruplaşıyorlar, örgütleniyorlar, gizli ya da açık, hiç kimse onların kıllarına dokunamıyor. Komando mu, onlar. Parti mi, onlar. Partilere sızma mı, onlar. Biz bir tek, Allah razı olsun, Bıyıkoğlunu bulduk da çullanıyoruz (*) Bütün eğitim dallarında yüzlerce Bıyıkoğlu var. Gizli ya da açık polisin, çoğunluğu diyemeyeceğim ama, büyük bir kısmı Bıyıkoğlu. Dışişlerindeki Bıyıkoğluları saysak, dudaklarımız uçuklar.

1950'lerden önce meydanı boş bulmuşlar bu homongoloslar, yönetim dallarına sızmışlar, yerleşmişler, 1950'lerden sonra da kemiklenen burjuvazi bunları bilerek yönetim dallarına kayırmıştır.

.....

Geçenlerde Kübizm diye bir kitabı alımış götürmüş polisler. Sözcüğün ardında "izm" var diye. Yıllarca önce evi aranırken, evinde Şekspirin resmi bulununca Şekspir nam kefereyi bul diye, zavallı delikanlıyı sopatın altına yatırmamışlar mıydı?

Sabahattin Eyuboğlu'nun bir çevirisi vardır: Eflatun'un "Devlet"i. Eyuboğlu yanında çalışan çocuğa, git de diyor, Devletten birkaç tane al getir kitabevinden, çocuk gidiyor. Tam bu sıralar ben geldim Eyuboğlu'na. Aradan bir saat geçti, iki, üç saat geçti çocuk gelmedi. Bizi aldı bir merak. Kitabevine telefon ettik, dediler ki, kitapları verdik, bundan saatlerce önce çocuk aldı gitti. Çaresiz bekledik. Geceye doğru bir telefon, polisten. Çocuğu yakalamışlar. Nedir bu Eflatun Devlet... Zavallının canına okumuşlar. Vay sen Eflatun Devlet kitabını taşırsın.. Eflatun ne demek, pembenin koyusu... Onun da koyusu kızıl... Geeel!

Daha da neler bu çağda, bu Ortaçağ oyuncaklarını insan yazmağa da, düşünmeğe de utanıyor. Ayıp demeğe bile insanın dili varmıyor.

Bir utanç verici aşağılık homongolosluk daha söyleyim de, iyice insan olan şaşırsın. Şu benim orman İnce Memed var ya, niye komünist kitabıymış biliyor musunuz? Ben Memed sözcüğünü yazarken (H) harfini yazmamışım bir, bir de arkaya (T) yerine (D) harfini koymuşum. Biliyor musunuz homongoloslar bunu yıllar yılı dillerine pelesenk ettiler. Hiç bir homongolos dergisi gazetesi yoktu ki bir çağda bu (H) harfi komünistliğini işlemesin. Ben de oturup onlara karşılık veriyordum. ne yapayım. Diyordum ki, bizim güneyde Muhammede Mennet derler. Toraslarda Memed, Gaziantepte Mehemet, Doğu Anadoluda Memo... Etmeyin eylemeyin sayın

Türk kardeşler. Komünistlik (H) harfinin neresinde. Ararsanız komünistliği başka yerde arayın.

Türkiyenin ellinci yılındayız. Türkiyeyi bu homongolosları ciddiye alıp gerçek bir savaşa girişmezse, böyle alay edilip geçiştirilirse her homongolosluk, gerçekten Türkiye artık ayakta kalamaz. Yirminci yüzyılla Ortaçağ arasında çok çok fark vardır. Bir memlemette homongolosluk uzun bir süre yürürlükte kalmışsa, daha da kalacaksa, o memleket iflah olmaz. İflah olmaz da ne olur? Bütün yerüstü, yeraltı olanaklarıyla işte böyle azgelişmiş ülke olur. İşte böyle olur, işte böyle Ortaçağ düzeyinde çırpınır. İşte böyle çeviriciler hasipte, yazarlar çizerler hapiste, kültür yerde sürünür, kültür adamlarına it muamelesi reva görülür. Almanyada milyonlarla insan sürünür. Daha sürüneceğinden başka... İşte böyle oluruz. Günden güne toprak ölür, günden güne işsizler, açlar ordusu büyür... İşte böyle olur kardeşler, böyle... Tarihin en büyük devletinden, homongolosluğa kadar ineriz...

İşte böyle olur kardeşler, Kazıkiçi Bostanları FAciasına (*) kadar düşeriz. İşte böyle kardeşler, bir an gelir Türkiyeyi de lekeleriz, onun köklü kurumlarını da lekeleriz. Bir milletin karnına homongolosluk belası girmesin bir kere.

Homongolos bağnazadır. Homongolos, yirminci yüzyıla Ortaçağ kafasını tutturmağa çalışan acaip bir yaratıktır. Bir milletin buhranlı anlarında o milleti çürütecek kadar etkili olabilir. Gördük, yaşadık, yaşıyoruz. Homongolos Hitlerin ölümünden şunca yıl so... yürütemediği ırkçılığını Türkiyede yürütür. Homongolosluk her boyoya boyanır.

Homongolos her yönetimin boyasına boyanır. İşte ortada... (.......) Yirmi yıllık demokrasi de güme gitti. Şimdi bir demokratik düzen daha geleceğe benziyor, ugraşılıyor. Hamongoloslar da azıttıkça azıttılar. Ya homongolosluk, ya demokrasi... Var mısınız sayın demokrasi severler demokrasiye? Biz varız.

(*) Atatürk Üniversitesi Rektörü Bıyıkoğlu, öğrencilerin çıkardığı "Homongolos" adlı yıllığın son hecesi tersten okununca "Sol sözünün çıktığını, bununla komünizm propagandası yapıldığını ileri sürerek öğrencilerini ihbar etmişti.

(**) 12 Mart döneminde Ankarada siyasal tutukluların konuluğu cezaevleri "Kazıkiçi Bostanları" diye anılıyordu.

1973

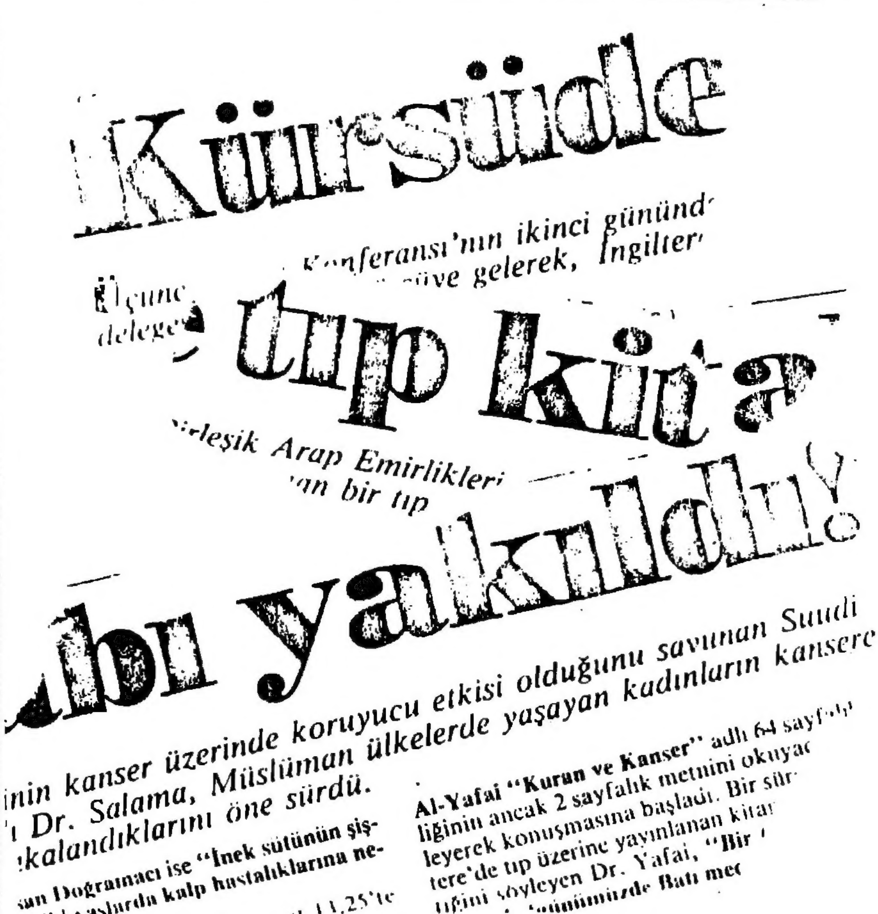
Kürsüde
...onferansı'nın ikinci gününd...
...üye gelerek, İngilter...
İlçune... delege...
tıp kıt'a
...rleşik Arap Emirlikleri
...'ın bir tıp
...bı yakıldı!
...inin kanser üzerinde koruyucu etkisi olduğunu savunan Suudi
...ı Dr. Salama, Müslüman ülkelerde yaşayan kadınların kansere
...kalandıklarını öne sürdü.
...sun Dograınacı ise "İnek sütünün şiş-
...yaşlarda kalp hastalıklarına ne-
... 11.25'te
Al-Yafai "Kuran ve Kanser" adlı 64 sayfalı...
liğinin ancak 2 sayfalık metnini okuyac...
leyerek konuşmasına başladı. Bir sür...
tere'de tıp üzerine yayınlanan kitap...
tığını söyleyen Dr. Yafai, "Bir ...
...ünümüzde Batı mec...

KİTAP NASIL YAKILIR

1 - Yazar, şair ya da çevirmen kitabı yazar. Basımevi kitabı basar.
2 - Yayıncı kitabı teslim alır ve 5681 sayılı Matbaalar Yasası uyarınca beş tanesini imza karşılığı Cumhuriyet Savcılığı'na verir.
3 - Savcılık, kitabı sakıncalı görürse Sulh Ceza Mahkemesi'nden toplatılmasını ister. Savcılık, Ceza Yargılama Usulü Yasası'nın 86. maddesine göre bilirkişi raporu da hazırlatmayabilir.
4 - Yargıç, toplatma kararı verirse, savcılık bunu Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bildirir. Mahkeme toplatma kararı vermezse, savcı bir üst mahkemeye başvurur. Üst mahkeme de "Hayır" derse, savcılık bu kez Adalet Bakanlığı'ndan yazılı emir çıkarabilir.
5 - Emniyet Genel Müdürlüğü, toplatılması gereken kitabı emniyet müdürlüklerine bildirir.
6 - Polis,Türkiye'deki tüm kitapçıları dolaşır ve söz konusu kitabı toplayıp Cumhuriyet Savcılığı'na teslim eder.
7 - Toplanan kitaplar bir depoda muhafaza altına alınır.
8 - Bu arada kitabın yazarı, çevirmeni ya da yayıncısı hakkında dava açılır. Kitabın sorumlusu beraat ederse, kitap tekrar piyasaya çıkar.
9 - Kitabın sorumlusu mahkum olursa, kitap da mahkum olur.
10 - Kitabın sorumlusunun cezası hapis, kitabın cezası ise imhadır.
11 - Kitap, infaz için ya kâğıt hamuru olmak üzere SEKA'ya teslim edilir ya da yırtılmak veya yakılmak üzere taşrada bir yere gönderilir.
12 - Kitap yurt dışında basılmışsa Bakanlar Kurulu, yayının yurda sokulmasını yasaklayabilir. Acil durumlarda kararı İçişleri Bakanlığı da verebilir.

CUMHURİYET 13 Eylül 1984

TÜRKİYE'DE KİTABIN ÜSTÜNLÜĞÜ VE DÜŞKÜNLÜĞÜ

Arslan KAYNARDAĞ

Avrupa ülkeleri uzun süren Ortaçağ karanlıklarında iken Asya ülkeleri, düşünceye, bilime, kültüre karşı saygı dolu yüzyıllar yaşadı.

Özellikle Büyük Selçuklu devletiyle Anadolu Selçuklu devleti böyle bir aydınlığın, belirgin, somut örnekleriyle doludur.

Kitap, kitaplık ve öğrenime verilen değer, Yakın-Asya ve Orta-Doğu ülkeleriyle, o zaman Arapların yönetiminde bulunan İspanya kentlerinde Avrupa'dan çok daha yüksek bir düzeyde idi.

Asya'daki bu etkinlik, bu düzey, Osmanlılarda 16. yüzyılın başlarına kadar sürdü.

Daha öncelere gidersek, Hititlerle, Sümerlerin Anadolu'da ve Mezopotamya'da kil üzerine kitap yazdıklarını, bunlardan kitaplık oluşturduklarını görüyoruz.

Tarihin ilk iki önemli kitaplığı olan Efes ve Bergama kitaplıkları da yurdumuzda kurulmuştur.

Papirüsün Mısır'da bulunması, orayı, kâğıt üzerine yazılı kitabın anavatanı durumuna getirdi. İpekten kağıt yapılabilmesi üzerine bu işin üretim merkezi Semerkand oldu (751). Dolayısıyla kağıt satımı bütün dünyaya Asya'dan yapılmaya başladı. O günlerin en güzel kitapları Türk, İran ve Arap ülkelerinde yazılıyordu.

İslâmlığın resme (surete) karşı tavır takınışı, Orta-Doğu'da yazıya başka bir anlam kazandırmış, hattatlar, kâtipler, müstensikler (kitap kopyacıları), aranan, sevilen, sayılan meslek sınıfları haline gelmişti.

Kutsal Kitap gökten inmiştir İslâmlığa göre. Yazı da bu yüzden, her zaman kutsal sayılmıştır.

Yazıya ve yazılı şeye karşı gösterilen bu tür saygıya, bugün de çeşitli yerlerde halk arasında rastlayabilmekteyiz. Kültür tarihimiz, halkımızın kitabı sevdiğini yazı öğrenmeye değer verdiğini göstermektedir. Okumayı öğrenemediyse, kitabı olmadıysa suç onun değildir.

Yazma kitap dönemi bin yıldan fazla sürdü. Gerçekten de bizde, İbrahim Müteferrika'nın ilk kitabı basmasına (1729) kadar geçen zamana "yazma kitaplar dönemi" diyebiliriz.

İbrahim Müteferrika, İslam aleminde basılı ilk kitabı halka sunan, bunun bilgi iletişimi açısından önemi üzerinde ilk duran adamdır.

1729'dan önceki yıllarda Selçuklularda ve Osmanlılarda üretilen yazma kitap sayısı pek çoktur. Selçuklularda ve Osmanlılarda yazılıp da bugün belli başlı dünya kitaplıklarında bulunan yazmaların sayısı herhalde 300 000 den aşağı değildir. Yananlar, yırtılanlar, yitip gidenler, evlerde, şurda burda kalanlar bu sayının dışındadır.

İlginç olan şudur: İslâm dünyası, Batı'ya göre yazma kitap bakımından daha çok sayıda ürün vermiştir.

Yazma kitapları inceleme işi gittikçe daha çok önem kazanmaktadır. Böyle olduğu halde kitaplıklarımızdaki yazmaların kataloglarının henüz tamamlanamadığını görüyoruz.

Profesör Süheyl Ünver, kitaplıklardaki yazmaları düzenli bir biçimde tarayarak çok ilgi çekici sonuçlar elde ediyor. Öyle sanıyorum ki, bu tür bir taramadan tarihimizin kültür sosyolojisinin yepyeni boyutları ortaya çıkabilecektir.

Türkiye'nin eski günlerinde kitabın nasıl üstün bir değer olduğunu görmek için, herhangi bir yazma kitaplığında birkaç saat geçirmek yeter.

Doğuda güzel yazının yanında, resim, süsleme ve ciltleme de kitabın değerini artıran ögeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Minyatür dediğimiz resimler birer hazine, yazıda ve süslemede kullanılan altın yaldızlar servettir.

Yazma kitap döneminde, kitap yasaklama sözkonusu olmamıştır. Olsa olsa, çok dar bir çevrede din etkisi ile minyatür düşmanlığı görülebilmiştir. Böyle bir olayın öyküsünü Evliya Çelebi'de okuyoruz ki, o da belki tek örnektir.

"Ortaçağ artığı düşüncelerden kurtulmak istiyorsak, kitap yasaklama kitap toplatma, kitap yakma işlemlerinden vazgeçmeliyiz."

Resmi bir yasaklama olmamakla birlikte, Osmanlı Döneminde "sünni" inanışta ileri giden kimselerin, kendi inanışlarına aykırı içerik taşıyan kitapları satınalıp yok ettikleri rivayet olunmaktadır. Süheyl Ünver hocamızdan öğrendiğimize göre bazı kimseler, Şeyh Bedreddin ile ilgili yazmaları satınalarak yok ederlermiş.

Türkiye'de basma kitap olayı, Batıdaki aynı olayın meydana getirdiği devrimi gerçekleştiremedi. 1729'dan Tanzimat'ın başlarına kadar 180 kitap basılabildi ve "İbrahim Müteferrika'nın terekesinden yığınla satılmamış kitap çıktı" (1)

Basma kitabın topluma malolmaya başladığı dönem Tanzimat dönemidir.

Bu dönemin Namık Kemal gibi ünlü yazarları Batı'dan getirdikleri düşünce ve yazı türlerini yayınlayınca işler birden değişti.

Bu durum Birinci Meşrutiyet (1877) dönemine kadar, aşağı yukarı aynı biçimde sürdü.

Düşünce özgürlüğü ve sayı bakımından gerçek yayın patlaması İkinci Meşrutiyet (1908) döneminde oldu.

Osmanlı yönetimi Tanzimat'la gelen bu hareketlenme karşısında önlem almakta gecikmedi. Kitabın getirdiği "aydınlanma" ve özgür düşünce akımları onu korkutuyordu.

Önlemler, sansür, toplatma ve yasaklama biçiminde yıllarca sürdü. Sultan Aziz ve Sultan Hamid dönemlerindeki sansür ve yasaklamalara ilişkin belgeleri görmek isteyenler Server İskit'le Cevdet Kudret'in bu konuda hazırladığı kitaplara bakabilirler (2).

Örneğin o zaman "Encümen-i Teftiş ve Muayene" diye adlandırılan (Yayın Denetleme Kurulu)'nca zararlı sayılarak toplatılan 150 kitabın tüm nüshalarının Çemberlitaş Hamamı'nın külhanesinde günlerce nasıl yakılıp yokedildiğinin ilginç öyküsünü bu kitaplarda okuyabilirsiniz.

Bu dönemlerde, Namık Kemal vb. gibi yazarların kitaplarını okudukları için, sivil ve asker, nice öğrenci ve aydın suçlanarak baskı altında tutulmuştur.

İkinci Meşrutiyet döneminde kitaba, gazeteye ve dergiye yapılan baskının azaldığını görüyoruz.

Kurtuluş Savaşı yıllarında, Anadolu'da, kitap okuyana karşı bir baskı, kitaba karşı bir yasaklama sözkonusu değildir.

Savaş bittikten bir süre sonra çıkarılan "takrir-i sükun" yani sessizlik yasası ile kimi gazeteler kapatıldı, gazeteciler tutuklandıysa da kitaba yine bir yey yapılmadı.

Özet olarak, Cumhuriyet döneminde, Atatürk'ün ölümüne kadar kimsenin başının belâya girmediği söylenebilir.

Kitap toplatılması, okuyanın tutuklanması, düşüncelerin yasak edilmesi 1940'larda başladı.

Bir yandan devletin yaptığı güzel yayınlar, halkevlerinde kitaba verilen önem, öte yandan bütün dünyada demokrasinin faşizme karşı utkusu kutlanırken, Türkiye'de insanlarla birlikte kitapların da tutuklanıp suçlanması bu yılların büyük çelişkisi olarak gözükmektedir.

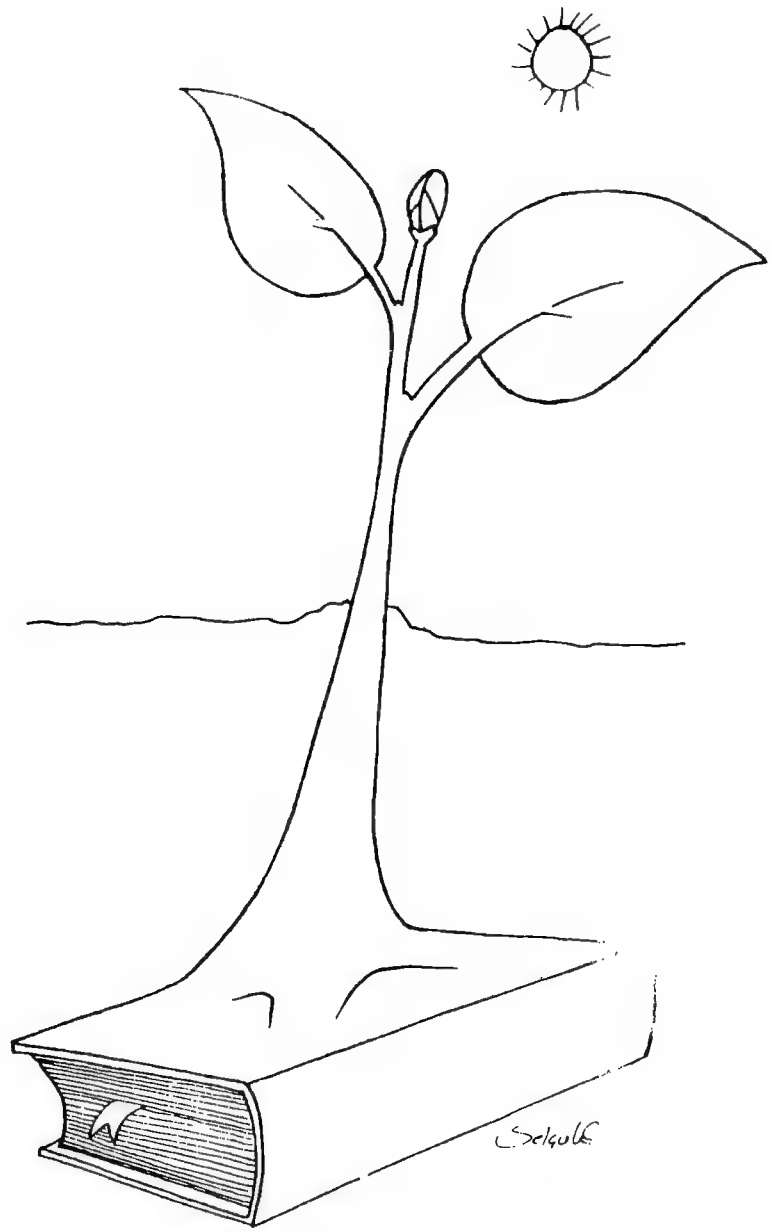

1950'ye kadar geçen yıllar bu bakımdan, hâlâ anılarda yaşayan yazılara geçmiş kimi acı kimi gülünç olaylarla doludur.

1950'li yıllar Türkiye'de demokrasinin başladığı yıllardır. Çok partili döneme geçiş, insan haklarına saygılı, okuma-yazma özgürlüğüne açık bir tutum getireceği yerde tersi olmuş, kitap yasaklama ve toplatma işi çığırından çıkmıştır.

1960 - 1970 arasını 27 Mayıs Anayasası'nın getirdiği ortam içinde, kitap yazanlar, yayınlayanlar ve okuyanlar için her bakımdan bir altın dönem saymak gerekir.

12 Mart 1971 ile başlayan birkaç yıl, kitaba, kitapçıya ve okuyana karşı hükümet ve hükümet dışındaki kimselerce yapılan baskıların en yoğunlaştığı bir dönem olarak tarihe geçecektir.

İşin ilginç yönlerinden biri, 1972-1973 Uluslararası Kitap Yılı'nın bu bahtsız döneme rastlamasıdır.

Bundan sonra bir-iki koalisyon hükümeti sırasında rahatlama olduysa da, yönetimlerce, kitaba karşı gösterilen olumsuz davranışların bugüne kadar sürüp geldiği görülmektedir.

Kitap yasaklama işini bu yazıda kronolojik bir sıralama içinde ele aldım. Bu konuda saptadığımız son olay olanca tazeliği ile önümüzde duruyor:

13 Eylül 1984 tarihli gazetelerde, Kültür ve Turizm Bakanı'nın şu sözlerini okuyoruz:

"Bakanlığın bodrumunda mahkeme

kararını bekleyen 118 bin kitap bana miras. Mahkeme kararını bekliyorum. Mahkeme kitapların imhasını, ve bunun bakanlığım tarafından yapılmasını isterse, infazda bulunmayacağım. Kitap celladı olmayacağım."

Gerçekten de demokrasilerde "kitap cellatlığı" yoktur.

1978 - 1979 döneminde bakanlığın bastırdığı 63 kitapdan 41 tanesi 1980'den sonra nedense sakıncalı bulunarak dağıtılıp satılmasına izin verilmemiştir.

Bakanın yukarıdaki demecine karşın bu işin üzerindeki "gizlilik" perdesi henüz kalkmamıştır, kitaplar bodrumda beklemektedir.

Daha sonra, bu kitaplar için savcılığın suçsuz kararı verdiği öğrenildi. Bunun üzerine bakan onları "kendi isteği ile" gözaltında tuttuğunu kabul etmek zorunda kaldı.

Orta Çağ'da demokrasi yoktu, baskı vardı, bağnazlık vardı. Avrupa Orta Çağ'dan çıkıp Yeni Çağ'a girerken Osmanlılar kendi Ortaçağına giriyordu. Bu tersine gidiş onların çöküşünü hazırlayan başlıca nedenlerden biri oldu.

Ortaçağ artığı düşüncelerden kurtulmak istiyorsak, kitap yasaklama, kitap toplatma, kitap yakma işlemlerinden vazgeçmeliyiz. Bu işlemler artık kesinlikle çağdışıdır.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde kitap yasaklama diye bir şey yoktur.

Faşizmin baş kitabı olan "Kavgam" bile yasak değildir. Fakat onu Avrupa'da hiçbir yayıncı basmamakta, kitapçılar satmamaktadır. "infaz hukuku"nun değil, sağduyunun barajından geçememektedir bu kitap.

Özetleyecek olursak, Türkiye'de kitabın el üstünde tutulduğu, ona "ziynet" kadar değer verildiği, onun aydınlığından yararlanıldığı günlerin sayısı az değildir. Bunca kitap ve kitaplık bunun tanıdığıdır. Bizde kitap oldukça uzun bir zaman düşkün olduysa, suçlandıysa, horgörüldüyse eğer, bu her zamanın böyle olacak demek değildir, böyle olmamalıdır. En azından, demokrasinin kuralları bunu gerektirmektedir.

1) Baysal, Prof. Jale, "Dünyayı Değiştiren Büyük Olaylardan Biri: Kitap Basmacılığı", Beyazıt Devlet Kütüphanesi 100 Yaşında, s. 111, İstanbul, 1984 şında, s. 111, Istanbul, 1984.
2) İskit Server, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Ankara, 1943
3) Kudret Cevdet, Abdülhamit Devrinde Sansür, İstanbul, 1977

ALAN YAYINCILIK

Ragıp Zarakolu

1) Yayınevimiz 2 yıldır çeşitli kitaplar yayınlayarak yayıncılığı sürdürmektedir.

2) Evet, "Benden Selam Söyle Anadolu'ya" yasaklandı ancak sonra beraat etti.

3) Kitabın çevirmeni Atilla Tokatlı aleyhine dava açıldı. Bu dava da beraatle sonuçlandı.

4) Kitabı zararlı sayan bir eğitim politikasının doğal sonucu, Türkiye'nin temel sorununun mantıklı bir parçasıdır. Bu mesele Türkiye'deki demokrasi anlayışına bağlı. Düşünce ve inanç özgürlüğünde tahdit olunca, tam serbesti olmazsa bu sorun varolmaya devam edecektir.

Biz kitaba çok önem veren bir toplumuz. Herşeyin kitaplarda olduğuna inanıyoruz. Kitabı seven onda formüller arıyor, kitap düşmanı onu ülkeyi havaya uçuracak güçlü bir bomba gibi görüyor. Burada tam bir dogmatizm var.

5) Bir oto-sansür sorunu var. Kitabın yasaklanma tehlikesi satıştan çok daha önemli. Yasaklama kararı yayıncıyı çok zor duruma düşürür.

KAYNAK YAYINLARI

Soru 1 : Sayın Berktay, bize yayınevinizi kısaca tanıtır mısınız? Yayıncılık amacınız nedir ve ne kadar süredir faaliyet gösteriyorsunuz?

Halil Berktay: KAYNAK YAYINLARI 1982 sonbaharında bir limited ortaklık olarak kuruldu. Ben genel yayın yönetmenliği görevini, üniversiteden ayrıldığım 1983 Şubat tarihinin birkaç ay sonrasından başlayarak, günümüzedeksürdürmekteyim. İlki 1982 Aralık ayında olmak üzere şu ana kadar, yani 1984 Eylül sonuna kadar, toplam otuz kitabımız yayınlandı. Bunlar toplumsal bilimler ve edebiyat alanlarına dağılmaktadır. Yayınevinin esas amacı, toplumsal bilimler alanında gerek dünya ve gerekse Türkiye literatürünün seçkin ürünlerini yayınlamaktır.

Soru 2: Sayın Berktay, hiç toplatılan veya yasaklanan kitabınız oldu mu?

Halil Berktay: Hayır. Olması için de herhangi bir sebep görmüyorum.

Soru 3: Sayın Berktay, ülkemizde varolmaya devam eden kitap düşmanlığı hakkında görüşleriniz nelerdir? Bu anlayışa karşı neler yapılabilir?

Halil Berktay: Bence bilim ve sanat alanında bugünün Türkiye'sinde geçerli olabilecek biricik kural, gerçeğin ancak fikirlerin serbestçe çatışması yoluyla bulunabileceği ilkesini kabul ederek, yüz çiçeğin açmasına, yüz fikir akımının birbiriyle yarışmasına izin vermektir. Fakat bu genel doğrunun ötesinde, kitap düşmanlığının somut içeriği hakkında daha dolaysızca konuşmak gerekirse, şunu görüyoruz ki insanlığın üç-beş yüzyıllık bütün bir demokratikleşme, laikleşme sürecinin parçası olan düşünce ürünleri, bugün gerici saldırılara uğramaktadır. Kültür Bakanlığı'nın depolarında yatan kitaplar münasebetiyle açılan tartışma, bu bakımdan ibret vericidir. Kanuni açıdan en küçük bir suç unsuru taşımadıkları halde, sırf 1979'da kurulan hükümetin sınıfsal ve ideolojik yapısına uygun düşmedikleri düşünüldüğü için depolarda çürümeye terkedilen bu kitapların yakılıp yakılmaması dahi ciddi ciddi tartışılabilmekte ve konunun üzerine bizzat en yetkili şahıslar tarafından tam bir sis perdesi çekilebilmektedir.

Bu olay aslında bugün Türkiye'de, 1923'de kurulmuş olan çağdaş Cumhuriyet'in ana doğrultusuna ne kadar ters ve onun belli başlı kazanımlarını iptal etmeye yönelik ne kadar gerici bir rüzgârla karşı karşıya bulunduğumuzu göstermesi bakımından anlamlıdır. Ben, bu olumsuz rüzgâr karşısında her şeyden önce yapılması gereken şeyin, bu olumsuz rüzgâra karşı toleransın terkedilmesi olduğu kanısındayım. Son dönemde aydınlarımız arasında bu tür gerici, anti-demokratik, laiklik düşmanı, ortaçağ yanlısı eğilim ve hamleleri "tolerans" adına, "geniş görüşlülük" adına hoş görmek, mazur görmek, hattâ bir "orijinalite" olarak beğeniyormuş havasına girmek modası alıp yürüdü. Eğer Türkiye'de kitap düşmanlığı dahil, anti-demokratik ve ortaçağ yanlısı rüzgar hakkında bir şeyler yapılacaksa, her şeyden önce ilerici aydınların bir kesiminin, bu suskunluktan yana ve mazur görücü, deyim yerindeyse teslimiyetçi tutumlarının terkedilmesiyle işe başlanması yararlı olacaktır kanısındayım. Bunu, kapsamlı ve sistemli bir fikir mücadelesinin, bir karşı-rüzgarın yaygınlaştırılması için önkoşul olarak görüyorum.

AĞAÇ YAKMAKTAN KİTAP YAKMAYA

Bülent HABORA

Orta Asya Türklerine "ağaç yakan kavim" diyorlarmış. O dönemlerde Türkler gittikleri yerdeki ağaçları yakarlarmış, sanırım tarla olarak kullanmak için.

Ağaç, ağaçmış o zamanlar, araba, ev, silâh yapımı gibi işlerde kullanılırmış.

Sonra yıllar birbirini kovalamış. Yüzyıllar geçmiş aradan. Yeni yeni devletler kurulmuş, uluslar çıkmış ortaya.

Ve bu arada "matbaa" diye birşey çıkmış ortaya. Ağaçlar, en önemli görevi üstlenmişler. Kitapların en önemli hammaddesi olan kağıda dönüşmeye başlamışlar.

Gelmiş 20. yüzyılın 1984 yılı. Türkiye'de günün konularından biri de, birtakım kişilerin, mahkemelerin bile yasaklamadıkları bazı kitapların yakılmasını istemeleri oluyor.

Ağaçtan kitaba, ağaç yakmaktan kitap yakmaya... Uyum tamam. Ne eksik, ne fazla...

Bugün şaşırıyor çoğu kimse, "nasıl kitap yakılır?" diye. Oysa şaşılmaması gerekir. Çünkü Türkiye bu duruma bir anda gelmedi. Yıllar boyu süren bir birikimin sonucudur bu.

Hemen her dönemde, bir yandan "Türkiye'de düşünce özgürlüğü vardır," denilirken, öte yandan kitaplardan plâklara, filmlerden gazetelere, dua levhalarından filmlerdeki öpüşme sahnelerine, rozetlerden dergilere, kartpostallardan broşürlere, mektuplardan afişlere kadar akla gelebilecek milyonlarca "nesne" yasaklanmıştır.

Ve sonunda da önce filmler yakılmış, arkasından da sıra gelmiş, kitapların yakılmasına dayanmıştır.

"Ağaçtan kitaba, ağaç yakmaktan kitap yakmaya... Uyum tamam. Ne eksik, ne fazla...

NE ZAMAN NELER YASAKLANMIŞ:

Türkiye'de yasaklamaları 4 döneme ayırabiliriz:

1) 1950 öncesindeki yasaklamalar...
2) 1950-1960 arasındaki yasaklamalar...
3) 1960-1970 arasındaki yasaklamalar...
4) 1970 sonrasındaki yasaklamalar..

1950 ÖNCESİNDEKİ YASAKLAMALAR:

Türkiye'de basılan yapıtların sayıca az olmasından dolayı, yasaklamalardaki ağırlık ülkemize giren yayınlarda.

ACTION (Fransa'da basılan gazete)

AÇIK SÖZ (İpsala'lı Ahmet Hikmet'in dergisi)

AÇIK SÖZ (Berlin'de basılan dergi)

ADALET (Gümülcine'de basılan dergi)

AFİŞ (İstanbul'da basılan dergi)

AFRİKA HARİTASI (Lozan'da basılmış)

AMME CÜZLERİ (Arapça basılan kitap)

BEAUTE VOLUPTE (Paris'te basılan dergi)

EZANIN ESRARI VE HİKMETİ (Kitap)

GÜNEŞ (İstanbul'da basılan kitap)

GÜVERCİN RESMİ TAŞIYAN KARTPOSTAL (Nerede basıldığı bilinmiyor)

ENSAMI ŞERİF (Broşür)

HUNGARYS GEOGRAPHY (Kitap nerede basıldığı bilinmiyor)

İNGİLTERE VE MÜTTEFİKLERİ (İstanbul'da basılan broşür)

İNKILAP YOLU (Berlin'de basılan gazete)

İŞ KANUNU (İstanbul'da basılan kitap)

İTİRAZATI BATILA (Amerika'da basılan Arapça broşür)

L'HUMANİTE (Paris'te basılan gazete)

MAKEDONYA'DA KAPTANLIKLAR (Nerede basıldığı bilinmiyor)

NATIONAL ZEITUNG (İsviçre'de basılan gazete)

17632 SAYILI COLOMBIA R.T. MARKALI GRAMOFON PLAĞI (Nerede basıldığı bilinmiyor)

TÜRKİYE EMEKÇİLERİNE AÇIK MEKTUP (Amerika'da basılmış)

YAHUDİLERİ TEZYİF EDİCİ KARTPOSTALLAR (Varşova'da basılmış)

YEDİ SEKİZ HASAN PAŞA GAZETESİ (İstanbul'da basılmış)

YENİ ADAM (İstanbul'da basılmış)

ZAVALLI İTALYA (İstanbul'da basılan destan)

... v.d.

1950 - 1960 ARASINDAKİ YASAKLAMALAR:

Türkiye çok partili bir döneme girdikten sonra yayıncılıkta da birtakım atılımları gözleyebiliyoruz. En azından çeşit olarak, 1950 öncesine göre, sayısal olarak bir çoğalma vardır. Doğal olarak yasaklamalar da aynı oranda artıyor. Yalnız bu arada, Türkiye'ye girmesi yasaklanan yayınlar arasında Ortadoğu ülkeleri, Sosyalist Blok ile

Avrupa'daki çeşitli örgütlerin yayınları ağır basıyor.

AÇIK GÖZ (Manisa'da basılan gazete)

ADEM BABA (İstanbul'da basılan gazete)

ADNAN MENDERES SENİ PROTESTO EDİYORUM (İstanbul'da basılan broşür)

AKBABA (İstanbul'da basılan dergi)

ARAPÇA İKİ RİSALE (Nerede basıldığı bilinmiyor)

ARAM KHACHATURİAN'IN OYUN VE DÜETLERİNDEN İBARET ADLI PLAK (İngiltere'de basılmış)

BARIŞ YOLU (Amerika ve İngiltere'de Dünya Barış Sevenler Örgütünce basılan bildiri)

BAYRAM SABAHI (Ressam Rıdvan'ın kartpostalı)

CAMİİ MESAİL (Mısır'da basılan risale)

ÇAMUR (İstanbul'da basılan gazete)

ÇİFT YAŞAMAK SANATI (İstanbul'da basılan kitap)

ÇIPLAK KADIN RESİMLİ AFİŞ (İstanbul'da basılmış)

DEMOKRAT KALE (Diyarbakır'da basılan gazete)

DEMOKRAT İZMİR (İzmir'de basılan gazete)

GAZVET (Şam'da basılan kitap)

GELİR VERGİSİ CETVELLERİ (Emin Ugraşkan'ın İstanbul'da basılan kitabı)

GELİR VERGİSİ CETVELLERİ (Sedat Baytekin'in Ankara'da basılan kitabı)

İRTİCAA KARŞI ATATÜRKÇÜ MİLLİ İNKİLABI, PRENSİPLERİNİ KORUMA SAVAŞINDA TÜRK GENÇLERİNE VE ÖĞRENCİLERİNE DÜŞEN ÖDEVLER (Paris'te basılan bildiri)

MEVLİDİ ŞERİF (Matbaayı Osmaniye'de basılan kitap)

MİLLİYET (İstanbul'da basılan gazete)

MÜHRÜ ŞEREF DUA LEVHASI (Nerede basıldığı bilinmiyor)

SEN YAŞADIKÇA FİLMİNE AİT FOTOĞRAF VE AFİŞLER (Amerika'da basılmış)

RUS HALK ŞİİR VE ŞARKILARI (İngiltere'de basılmış plak)

ŞERİT ŞEKLİNDE ARAPÇA MATBUALAR (Nerede basıldığı bilinmiyor)

TAM MEVLİDİ ŞERİF (İstanbul'da basılan kitap)

TARASKONLU TARTARİN (İstanbul'da basılan kitap)

ÜÇ BARIŞ TÜRKÜSÜ (İstanbul'da basılan kitap)

VUR ABASIZA (Adana'da basılan gazete)

YÜZİKİ NUMARALI MAHKUM (İstanbul'da basılan kitap)

1960 - 1970 ARASINDAKİ YASAKLAMALAR:

1960'ların ilk yıllarında Demokrat Parti'ye yakınlık gösteren yayınların yasaklandığı göze çarpıyordu daha çok. Bu arada cinselliği sömüren yayınlarla Ortadoğu ülkelerinde basılmış çeşitli Arapça yayınlar da yasaklanıyordu. 1960'ların sonlarına doğru bilimsel yapıtlarla romanların yasaklanması gündeme geliyordu.

ADALET (Ankara'da basılan gazete)

ADNAN MENDERES'E AİT FOTOĞRAFLAR (Almanya'da basılmış)

ANDAN MENDERES'İN CAN VERDİĞİ ANDA DARAĞACININ ÜSTÜNDE BİNLERCE KÜÇÜK KUŞLAR PEYDA OLDU (İstanbul'da basılan broşür)

AFYON AĞIR CEZA MAHKEMESİNİN KARAR SURETİ/15 SAHİFE ARAP HARFLERİ İLE

AKŞAM (İstanbul'da basılan gazete)

BAŞBAKAN YARDIMCISI SÜLEYMAN DEMİREL'İN MASONLUĞUNA AİT FİŞ VE İNÖNÜ'NÜN ÖNÜNDE DURUR VAZİYETTEKİ RESİMLERİ

BEKARLARDA CİNSİ FAALİYET (İstanbul'da basılan dergi)

BEDİÜZZAMAN SAİDİ EN' NURSİ HAYATI VE ESERLERİ (Şam'da basılan risale)

BİKİNİ (İstanbul'da basılan dergi)

BÜTÜN ANKARA İŞÇİLERİ BİLDİRİYOR (Ankara'da basılan bildiri)

CIA'NIN ESERLERİ (İstanbul'da basılan matbua)

ÇEKİRGE DUASI (Nerede basıldığı bilinmiyor)

TOROS YAYINEVİ

- Yayınevi tanıtımı

Yaşar Kemal'in 4 kitabını çıkararak başlamış ve Yaşar Kemal'in 17 kitabı yayınlanmış bugüne dek. Bundan sonra da Yaşar Kemal'in yeni kitapları ile tükenmiş eserlerini yayınlayarak sürdürecek çalışmalarını...

-- Bir kitap yayınlanırken ne gibi sakıncalarla karşı karşıyadır?

"Kitap yasağı" sorunu dünya ve özellikle batı dünyası ile kurulması arzu edilen bütünleşme ile doğrudan ilgilidir. Ekonomik bütünleşme kültürel bütünleşme olmadan sağlanamaz. Sanırım ülkemiz Avrupa, Batı ve dünya ile her alanda bütünleşirken bütünleşmenin kültürel boyutları da şu ya da bu şekilde gerçekleşecektir.

-- Ülkemizde kitap düşmanlığı...

Kitap düşmanlığı olgusu genel bir kültür politikası ile de ilgilidir. Kültür politikası, tek başına oluşmaz, diğer politikaların bütünü ile bağıntılıdır.

Bir ülkenin kültür alanındaki birikimi ise tüm diğer alanlardaki gibi bu sahada da gerekli altyapının mevcudiyetine bağlıdır. Nasıl ekonomik kalkınma için ağır sanayi dediğimiz altyapıya ihtiyaç varsa kültür alanında da gerekli altyapının mevcut olması lazımdır.

Ülkemizde kültür alanında sağlam bir altyapının oluşması eğitim politikaları yanısıra bir dizi kültürel yatırımın yapılmasına bağlıdır.

ÇİN KURTULUŞ SAVAŞI (İstanbul'da basılan kitap)
EKİM DERSLERİ (Ankara'da basılan kitap)
ESKİ TÜRKÇE ÜSTÜ RESİMLİ MUSKA (Muska)

EVLİLİKTE İLK GECE (İstanbul. da basılan kitap)
EYLEM (İstanbul'da basılan dergi)
GERİLLA HARBİ (İstanbul'da basılan kitap)
GREVLER, SENDİKALAR, PARTİLER (İstanbul'da basılan kitap)
HALK ARASINDA SÜLEYMAN DEMİREL İÇİN ŞU LAFLAR SÖYLENMEKTEDİR (İstanbul'da basılan borşür)
HALK GÜNLÜĞÜ (İstanbul'da basılan kitap)
HALİME (İstanbul'da basılan plak)
HÜRRİYET (İstanbul'da basılan gazete)
İKİ SAYFADAN İBARET ARAP HARFLERİYLE YAZILI MEKTUP (Mektup)
KARINCA DUASI (Dua)
45 TURLUK B.İ.E.M. PEP 6514 İŞARETLİ 24247 SAYILI PLAK (Paris'te basılmış)
MARKSİZMİN KAYNAĞI (İstanbul'da basılan kitap)
SEÇME YAZILAR (İstanbul'da basılan kitap)
MARKSİZMİN TEMEL KİTABI (İstanbul'da basılan kitap)
MARKSİST DÜŞÜNCENİN TEMEL MESELELERİ (İstanbul'da basılan kitap)
MIZRAKLI İLMÜHAL
YENİ ŞİİRLER (İstanbul'da basılan kitap)
38 ADET KÜBA'YA AİT RESİM (Resim)
SOSYALİS SAVUNMALAR (İstanbul'da basılan kitap)
SOSYALİZM (İstanbul'da basılan kitap)
YAZACAĞIM (İstanbul'da basılan kitap)
YENİ DEMOKRASİ (İstanbul'da basılan kitap)
... v.d.

1970 yılına kadar olan yasaklamalardan gelişigüzel birkaç örnek verdik. Türkiye'ye girmesi ve Türkiye'de yayınlanması yasaklanan yapıtları tek tek, isim isim yazmaya, değil ülkemizde, dünyada bile kimsenin, hiçbir kuruluşun gücü yetmez.

Neden mi? Örneğin şöyle bir yasak kararı var:

"Sovyet Rusya'da veya bu devletin hariçteki resmi ve yarı resmi veya gayrı resmi organ ve ajanları tarafından yayınlanan bilumum matbuatlar... Nev'i: Matbua... Hangi dilde basıldığı: Her dilde... Yasak kararı no'su: 542... Tarihi: 16.1.1960..."

Örneğin şu iki yasak kararı var:

"Komünist Çin'de veya bu devletin hariçteki resmi ve yarı resmi veya gayrı resmi organ ve ajanları tarafından yayınlanan bilumum matbuatlar... Nev'i: Matbua... Hangi dilde Basıldığı: Her dilde... Yasak kararı no.su: 542... Tarihi: 16.1.1960..."

"Komünist Çin'de yayınlanan bilumul matbuatlar, plak, ses bantları ve benzerleri... Yasak kararı no.su: 14377... Tarihi: 25.10.1962..."

Örneğin şu yasak kararı var:

"Kartpostal... Hangi dilde basıldığı: Rusça, Polonezce, Almanca, Fransızca, İngilizce... Yasak kararı no.su ve tarihi belli değil..."

"Çıplak kadın resimli afiş" ile *"İki sahifeden ibaret arapça mektup"* ile ilgili yasak kararlarını saymıyorum.

1970 SONRASINDAKİ YASAKLAMALAR:

1970 sonrasında ise yasaklamalar, özellikle sosyal içerikli konularda doruk noktasına çıkmıştır. Kitap toplatmalarıyla mahkemelerin "beraat" kararları birbirlerini izler hale gelmiştir. Gün olmuştur, resmi haber bültenlerindeki "külliyetli miktarda yasak kitap bulunmuştur, " cümlesi atasözü gibi yerleşmiştir kişinin beynine. Mahkemelerin "beraat" ettirdiği kitapların bile bu klişe cümlenin fotoğrafında boy gösterdiği günler bile olmuştur.

Kısacası neyin yasak, neyin serbest olduğu tam olarak kimse tarafından bilinmediği için, bu dönemdeki "yasak" denilen yayınlardan, herhangi bir karışıklığa yol açmamak için örnek vermiyoruz. Nasıl olsa ilerde, 1970 sonrasındaki yasaklamaların listesi "neler", "neden", "niçin", "nasıl" soruları da yanıtlanarak yayınlanır.

Sayın Kültür Bakanına Öneri:

KİTAPLARI CAĞALOĞLU HAMAMINDA YAKINIZ

Atilla S. CANERSEN

Garip bir toplumda yaşıyoruz. Bir yandan okuma yazma seferberlikleri yapılıp, "Oku, okut, kitabı sev" kampanyaları açılıyor, dünyada en az kitap okuma oranına sahip ülkeler arasında olmamızdan yakınılıyor. Diğer yandan ise CHP döneminde, Sayın Ahmet Taner Kışlalı Kültür Bakanı iken bastırılmış ve daha sonraki iktidarlarca ve bugün de "sakıncalı", "zararlı" görülmüş 118.000 kitabın Kültür Bakanlığı depolarında yakılmak üzere "tutuklu" bulunduğunu öğreniyoruz. Sayın Bakan bir demecinde kanunlar karşısında boynunun kıldan ince olduğunu belirterek mahkeme kararını beklediğini belirtiyor. Daha sonra da müthiş "demokrat" bir tavırla, "kitap yakıcısı sıfatına uğramamak için" (Hani özürü kabahatinden büyük derler ya) "suçlu" kitapları yakmayacağını, tam da "liberal" (!) anlayışlarının bir ürünü olan ve Keynes'e taş çıkartan "ekonomik" bir faydacılıkla çözümü buluveriyor: Kitapları SEKA'ya vermek. (Bakanı bu tavrından dolayı alkışlarız!) Sayın Bakan anlaşıldığı üzere, kamuoyunun baskıları karşısında ne yapacağını biraz şaşırmış vaziyette. Doğrusu bu gözyaşartıcı çaresizlik karşısında insanın yardım duyguları kabarıveriyor. Şimdi sayın bakana bir öneri de ben sunuyorum: Kitapları Cağaloğlu Hamamında yakınız... Niye mi?...

Türkiye Basın-Yayın Tarihi bir baskılar, toplattırılmalar, kovuşturmalar, sansürler, yakılmalar, vb. tarihidir de aynı zamanda. (Öyleki matbaayı ve basını Batı'dan 200 yıllık bir gecikmeyle almış Osmanlı Devleti 1831'de ilk gazete olma sıfatını kazanan Takvim-i Vekai'yi gene devlet eliyle, bir "resmi gazete" niteliğinde yayınlattı. Fakat ilginçtir, o bile, yani kendi resmi yayın organları bile gene kendi elleriyle "bir dizgi yanlışı" yüzünden kapatılmış, 12 yıl yayınlanmamış, sonra 1891'de tekrar yayınlanmış ve çok geçmeden tekrar kapatılmış ve 1908'e yani 2. Meşrutiyet'e kadar 15 yıl kapalı kalmıştır. Daha sonra "özel" olarak çıkan gazetelerin başına da aynı akibetler gelmiştir. İstibdat dönemi, Abdülhamit'in meşhur sansürleri (hatta yasak kelimeler listesine varan) "Matbuat Nizamnamesi", "Ali Kararname", kitap toplattırmalar, sürgünler, vb. gibi basın tarihiyle ilgililerin okuyunca çileden çıkacağı bir dizi "önlem".) İşte bugün de halen bu Osmanlı kalıntısı anti-demokratik devletçi-yasakçı "resmi ideoloji"ye dayalı bürokratik zihniyet geleneği sürüyor. Fikir hâlâ korkulan bir şey olma niteliğini koruyor, "Çağdaş Batı Medeniyeti" hedefli nutuklara rağmen.

Aşağıdaki belgeler 1984 Türkiye'sinden değil, 1902 İstibdatının yönetim zihniyetinden alınmıştır. Ama bugünkü uygulamaya bakınca insan acaba halen 1900'lar Osmanlı despotizminde mi yaşıyorum diye sormadan edemiyor. İşte Mabeyn Başkatipliğince, Saraya gönderilmiş 7 Mayıs 1902 tarihli bir belgeden:

"Encümeni teftiş ve Muayene'nin elkoyduğu 150 çuval kadar kitap ve belgenin önce Kağıthane bölgesinde yakılıp yokedilmesi uygun görülmüştü. Sonra, bundan vazgeçildi, kitapların Eğitim Bakanlığı arkasındaki bahçede, bir demir kafes içinde yakılması uygun görüldü. Fakat ne kadar dikkat edilirse edilsin, yanarken bazı kağıtların

havaya dağılacağı, ve çıkacak dumanların da dışardan yangın sanılacağı üzerinde duruldu. Çünkü geçen yıl bazı belgeler bahçede yakılırken tulumbacılar bunu yangın sanıp işi karıştırmışlardı. Bu yüzden kitap ve belgelerin Çemberlitaş Hamamında yakılması daha uygun görülmüştür. Çünkü Bakanlığın mahzenine açılan bir geçitten hamamın külhanesine geçilebilir. Kitaplar böylece hiç kimse görmeden hamama taşınabilir. Encümen Başkanı Abdullah Hasip Efendi Hazretleri ile Meclisi Maarif üyesi İbrahim Efendi ve İlkokullar Müdürü Şükrü Bey bu işin uygulanmasını izleyeceklerdir."

8 Mayıs 1902'de Saraya sunulan bir belge rapor daha:

"150 Çuval zararlı belgenin kimse görmeyecek şekilde Çemberlitaş Hamamına taşınması için bugün Bakanlığın bahçe duvarında bir geçit açıldı, saat altıbuçukta belgelerin yakılmasına başlandı. Ve vaktin müsadesi ve külhanenin alabildiği ölçüde saat onbuçuğa kadar 13 çuval yakıldı. Belgeler tamamen kül haline getirildikten sonra üzerine su dökülüp mahfedildi."

9 Mayıs 1902 tarihli aynı işleme dair bir rapor daha:

"Bugün saat onikide toplanıldı. Akşam saat onbuçuğa kadar 22 çuval yaktırıldı. Her ne kadar yanan belgeler kül haline geldiyse de hamam külhanesinde iz bırakmaması için üstüne su dökülüp çamur haline getirildi. Sonra Bakanlığın yanındaki bahçede kazılan çukurun içine doldurularak üzeri toprakla örtüldü."

12 Mayıs 1902 tarihli bir belge daha:

"Bugün de sabahleyin 12'den akşam 12'ye kadar zararlı ve yasak edilmiş kitaplardan 5 çuval yaktık. Böylece yakılan kitap ve risalelerin sayısı 165 çuvala yükseldi."

Evet, dikkat ettinizse o dönemin yöneticileri bile bu işi herkesin gözü önünde, alenen yapmaktan çekiniyorlar. Oysa bugün, yani 1984'ün Cumhuriyet Türkiye'sinde bu işi açıkça gündeme getiriliyor (Bu kararı alacak olanları "yürekten" kutlarım, tam bir cesaret örneği gösteriyorlar.)

Bu Osmanlı kalıntısı Çağdışı zihniyetle nereye varılabilir? Hâlâ kitapların yakıldığı bir "demokrasi" ne kadar "demokrasi"dir? Bu tip bir uygulama ancak tek-sesli, monolitik, total devletlere ait bir uygulama değil midir? Çağdaş insan ve kültüre böyle mi ulaşılacaktır? Bütün bu sorular kafalarımızda cevap bekliyor. Ama herşeye rağmen gene de kitaplar yakılacaksa, benim önerim 1900'lerdeki gibi atalarına layık bir biçimde hamamda yapsınlar bu işi. Böylece sadece zihniyette değil, mekanda da bir fark kalmaz ve fon tamamlanmış olur. Ayrıca bu işi yüklenen görevliler, eğer isterlerse, hazır gelmişken bir sabunla su dökünüverirler üstlerindeki kirlerden arınmak için.

Ama kafalarını temizlemeye bu hamamın suyu yetmeyecektir...

Alıntılar: Server İskit. Türkiye'de Matbuat Politikaları. Aktaran Hıfzı Topuz. 100 Soruda Türk Basın Tarihi. Gerçek Yayınevi. sf: 63-65.

ALTIN YAYINLARI

1) Altın Kitaplar Yayınevi, 1956 yılında kuruldu. İki binin üzerinde kitap yayınladı. Altın Kitaplar Yayınevi'nin birinci ilkesi, en yararlı dost olduğu bilinen kitabı Türk halkına da sevdirebilmektir. Bu nedenle yayınevimiz çocuktan yaşlısına, kadından erkeğine her düzeyde okura kitap sevgisi aşılamaya çalışmış ve çalışmaktadır.

Çalışma, araştırma ve yeniliklerimiz daha iyi, daha güzel kitaplar sunabilmek içindir.

2) Yayınevimizin bazı dönemlerde toplatılan ve yasaklanan kitapları olmuştur. Ne istiyoruz, Bitmeyen Kavga, Karl Marks'ın Fikir Dünyası ve isimleri şu anda aklıma gelmeyen 8-10 kitabınız bunlar arasındadır. Ama bir ikisi dışında hepsi de sonradan serbest yayına bırakılmıştır.

3) Kitap yayınlarken öncelikle Türk okuruna yararlı olmasını düşünürüz. Müstehcenlik konusu üzerinde inceden inceye dururuz.

Eğer eserin edebi değeri ya da sosyal içeriği toplumumuza katkıda bulunacaksa —bize göre— hiç duraksamadan bu kitapları listemize alırız. Lichteim'in (Sosyalizmin Kökeni), Şeyh Galip'in (Hüsn-ü Aşk) adlı eserleri gibi.

4) Günümüzde böyle bir soruyla karşılaşacağımı düşünemezdim. Kitaba kim düşman olabilir ki?... Kitaba neden düşman olunsun?... O kitaplar ki insanları eğiten, yücelten, sevgi ve kardeşliği öğreten sessiz ve zararsız dostlar...

Dünyayı kitaplardan tanımadık mı?, Savaşların nelere mal olduğunu onlar yazmıyor mu?... Geçmişi kitaplardan öğrenmedik mi?... Devrimleri, dinleri, ülkeleri kitaplar tanıtmadı mı insanlara?... Barışın ve sevginin kutsallığı kitaplar yoluyla yayılmadı mı dünyaya?.. Ülkeler, sanayi ve ekonomideki gelişmeleri kitaplar aracılığıyla birbirlerinden öğrenmedi mi?... Ve ençok okuyan ülkeler bütün dünyaya egemen değil mi?...

Ben kitapları seviyorum. Okuyan, okumayan herkesin de sevdiğini sanıyorum. Kitaba düşman olanı düşünmek istemiyorum; düşünemiyorum!.. Saygılarımla...

Dr. Turhan Bozkurt

ÜNİVERSİTE ÖZGÜRLÜKLE SOLUR

"Her türlü mutluluk, hatta korku veren mutluluk bile gençlikten yanadır. Zafer bir dereceye kadar kızdır."
(Viktor Hugo, '1793 Devrimi')

M. Haldun ÇUBUKÇU

Üniversiteler açılıyor.

Yeni bir eğitim dönemiyle birlikte dersler de başlıyor artık. Derslikler, anfiler, laboratuvarlar dolup taşacak yine. Sınıflara, bölümlere ve fakültelere bir koşudur başlayacak.

Vizeler, sınavlar, not için bir mücadele; kitaplara - defterlere gömülme alıp başını gidecek. Okuldan atılmamak ve bir diploma alabilmek için. O diploma ki, belki bir iş sağlayabilmede yararlı olabilecektir. Olmasa bile bir kısım ayrıcalık içermesiyle bir statüyü belgelemez mi en azından?

İşte bu ilişkilerin yaşandığı mekanın adı üniversitedir.

Ama böyle olması, böyle olanın gerçek anlamıyla üniversite olduğunu getirmez ki!

ÜNİVERSİTE NEDİR?

Bilginin kaynağı toplumsal pratikse, bilginin, sistemleştirildiği yeniden üretilip, bilginin teknolojiye dönüş türülüp, tekniğin bilimselleştirildiği yerdir, Üniversite

Doğal bilimlerin, fen bilimlerinin, beşeri ve toplumsal bilimlerin yasalarının araştırılıp, temellendirildiği; buradan yola çıkarak insanlığın gelişiminin yolunun aydınlatıldığı sürecin, bilgisel sistematiğinin kurulup, geliştirildiği yerdir Üniversite.

Toplumsal yaşamın belli bir alanında bilgi ve beceri sağlanarak veteneğin nitelik kazandırılarak uzmanlaştırıldığı yerlerdir Üniversite.

Toplumun aydın ve ileri kesimlerinin en yoğun olarak bir arada bulunduğu, bilgi alışverişi yaptığı; bilimler ve sanatlar alanındaki disiplinlerinin içiçe geçip, bir uyum oluşturarak insanlığın hizmetine sunulduğu evrensel bir platformdur Üniversite.

Böylesine bir ilişkiler ağını içeren, böylesine işlevleri olan bir kurumun varlık nedeni de, varolmasının temel esasını da belirleyen özgürlük ve demokrasidir.

Demokratik ve özgür olmayan akademik yapıda ise sağlıklı olarak bilim üretilemeyeceği, bilginin sistemleştirilmesinin güdükleşeceği üzre, bilimin ve teknolojinin halka, insanlığa maledilemeyeceği açıktır.

Üniversite ve demokrasi, yapıları, işlevleri açısından birbirini zorunlu kılan iki olgudur. Demokrasi olmazsa üniversitenin, üniversite olmayacağı gibi, üniversitesiz demokrasi de –ister bir sınıfın kendisi için olsun, isterse sınıfların genel uzmanlaşma alanlarından biri olarak– Antik Yunan'ın açık okullarından bu yana geldiği gibi, olmayacaktır.

ÜNİVERSİTE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Üniversite rektöründen öğretim üyelerine, öğrencilerden emekçilerine uzanan, uygar yaşamın kendini en çok ortaya koyduğu ilişkiler toplamıdır. Bu toplamın içsel uyumu, bilimsel yapının zorunlu kıldığı bir neden - sonuç ilişkisidir de aynı zamanda.

Bilim uygarlığın gelişmesine paralellik gösterir. Dolayısıyla uygarlığın olmadığı yerde bilimin gelişemeyeceği açık. Bu temeldeki ilişkiler ise, eleştiri, hoşgörü, her aşamada sürece katılım ve denetlemeyi içeren ana unsurlardan oluşur.

Bilimin temelindeki kuşkuculuk, bilimsel bilgi ile metafizik inancı ayıran temel belirleyici kıstastır. Ahlaki hiyerarşinin egemen olduğu yerde demokrasiye gerek yoktur. Niye gerek olsun ki bir kere inanıcın ve ona bağlı olarak yükselen değer yargılarının iktidar olduğu mekanda kuşku ve her türlü sorgulama, inanç iktidarının zeminini kazıyan iflah etmez bir düşmandır. Oysa kuşku (burada başlıbaşına kavramın kendi bir amaç olarak değil, bilimsel bilginin hazırlayıcısı olarak kullanılıyor.) ve neden'leri, niçin'leri, nasıl'ları kapsayan doğaya ve toplumsal yaşama yönelik yanıt arayışları; metafizik inanç iktidarını yıkıp, ilahi olanı yere indirerek aklın süzgecinden geçirmesiyle şeyleri maddi temelleri üzerine oturtarak acıklama çabası, maddenin sonsuz değişimini (siyasi ve ideolojik egemen güce) göreli bağımsızlığının da nesnel temelini oluşturur.

Bilginin kaynağı siyaset değildir. Ancak her sınıfın siyaseti bilimsel bilgiye olan uzaklık ve yakınlıkla ilgili olarak konumlanır. Bilginin kitlelere maledilerek, özel mülkiyet halinden çıkarılması ve toplumsal bir güç yaratmasının yolunu açansa, ileri teori ve politikasıdır. Bu noktada, ileri teori politikası, bilimsel bilginin gelişiminin önünü açan esaslı bir unsur olarak belirir.

Yitirmememiz gereken perspektif bilginin üretilmesi ve sistemleştirilmesinde, bilimlerarası uyum ile disiplini

sağlayan üniversite yapısının bu işlevini yerine getirebilmesi için zorunlu ortamın demokrasi olduğu, ve bunun da insanlığın toplumsal ilerlemesindeki politikalara bilimsel gerekçeleri, zemini hazırladığıdır.

Zorunluluğun, belli bir tarihi kesitte, insanlığın önüne koyduğu kaçınılmazlıktan doğan bilgi, maddi hayatın zihne gecikmeli olarak yansıması, algılanıp, açıklanıp, yeniden üretilmesi babında, özgürlüğün tanımını veren *'zorunlulukların bilincinde olmak'* saptamasını getirecektir. Bilginin genişlemesinin özgürlüğe katkısı, özgürlüğün bilime katkısıyla son derece uyumludur. Özgürlüğün olmadığı yerde, bilim, insanlığın ortak çıkarı için, toplumsal gelişme için yapılamaz. Hatta bu değerlere karşı yapılmaya çalışılır. Bu nedenledir ki özgürce bilim yapmaya yönelik her müdahale, bilim ve onu hazırlayan gerisindeki ilişkileri denetleyip, hizaya getirme girişimleri üniversitenin işlevini yok eder. Özgürlük ve demokrasi bilimin toprağıdır.

Bu demokrasi - üniversite ilişkisinin ilk koşuludur.

Öğretme süreci öğrenmenin de kendisidir. Her öğreten aynı zamanda öğrenmek zorundadır. Üniversitedeki

bilgilenme - bilgi üretme - aktarma işleyişi, farklı ağırlıklarda da olsa öğretim üyesi ile öğrenci arasındaki birlikten, pratikten geçer.

Bu demokrasi - üniversite ilişkisinin ikinci koşuludur.

EĞİTİM: ÖZGÜR BİREYİ OLUŞTURMA

Bilim üretme, geliştirme işlevinin yanısıra üniversitenin diğer işlevi *'Eğitim'*dir. Sistemli hale getirilmiş bilginin öğrencilere aktarılarak, yaşamın belli bir uzmanlık alanına hazırlama... Ancak bu süreç aynı zamanda eğitileni mevcut yapıya da tam olarak uyumunu sağlayarak yönlendirmeyi de içerir. Bu aşamada, eğitim ve sistem, eğitim ve politika ilişkisinde, ikinciler birinciyi, yoğun olarak etkileyip, belirlemiştir.

Her toplumsal sistem için de böyledir. Eğitim, siyasal sistemlerin kendi insanını biçimleyerek, varlıklarını sürdürme mücadelesidir. Bu bir yakınma noktası olarak alındığında bir değer ifade etmez. Çünkü uzun bir tarihi dönem boyunca, sınıfsız toplumun kurulmasına dek böyle sürecektir. Bir değer ifade eden, statükoculuk - mevcut yapıyı, sistemi kabullenmek değil, onu insanın özgürleşmesine hizmet edici hale getirmek için, ileri, bilimsel olması yönünde mücadele vermek olacaktır.

Tercihini devrimci ve bilimsel bir eğitim sisteminden yana belirleyenler için bu sistemin oluşturulması için

> ***"Üniversiteli okuluna çöküşün ve ölümün değil, ilerlemenin ve kurtuluşun temsilcisi olarak, yeni döneme devrimcilerin vakar ve sorumluluğuyla girecektir."***

uğraşma görevi bir zorunluluk halinde önlerindedir. Bu aynı zamanda sıradanlaşmayı da reddetmektir.

Böyle bir eğitim, kişiyi, geri toplumsal bilincin ve yapının yönlendirmesinden kurtararak, isteğe ve yeteneği doğrultusunda, aynı zamanda yeni bir işbölümünün, üretimin büyük boyutlardaki gelişimine çok yönlü katkısını teşkil edecektir. Bu katkı, bireyin özgürleşerek gelişimine, özgür bireylerin oluşturacağı en ileri toplumsal yaşam tarzına da bugünden yönelmekle, kurmakla örtüşür.

Dahası mevcut sistemin korunarak eğitimin mevcut yapıya hizmet etmesi şeklinde olsun, isterse, eskiye karşı bir seçenek olarak daha ileri bir sistem oluşturmaya yönelik muhalefetin ortaya çıkma mekanı olsun, üniversite tüm eğitim sisteminin içinde en dinamik politik platformdur. Eski korunmak istendikçe, yeninin muhalefetiyle en çok ve ilkin orada karşılaşır.

Siyasal iktidarın, egemen gücün üstyapı kurumu olarak eğitime hakimiyeti ideolojik aygıtlarından en önemlilerinden birinin işlevini olabildiğince yerine getirmesi için sarfettiği sürekli çabaların verimliliğine göre, alacağı tutumları oluşturur. Bunun için de bilimin hele ki toplumsal bilimlerin nesnel verileri, ideolojik egemenliğiyle çelişiyor, giderek de yalanlıyorsa, egemenliği de ciddi boyutlarda sallamaya başlamıştır. Bunun için üniversitenin, bilimin *"zapt-u rapt"* altına alınması, bir tercih değil, zorunluluk olarak gündemindedir.

Gençliğin kendine özgü duyarlığının ve radikalizminin, toplumsal sorunlara ilgisini, bilimsel temellerine oturtarak, hayli canlı bir o kadar da etkili olarak muhalefette olduğu yer, yine en çok üniversitedir. Bu muhalefeti *'dozajında'* tutmak, olmazsa sindirilmek istenmesi, hiç de yeni olmayan bir siyasetdir.

Bu siyasetlerin, tepkilerin, isteklerin çatıştığı alan, özgürleşme talebinin maddi zeminiyle de boyattığı alandır.

ve hareketliliğinin kavranıp varoluşun her tarihi andaki durumunun ortaya konması, giderek de gelişimin esas yönünün doğanın, tarihin ve toplumların diyalektiğiyle saptanması, bilim ve demokrasi ilişkisinin de maddi temelini yaratmıştır.

Kuşkusuz daha somut olarak demokrasi, üretim araçlarının mülkiyeti ve üretim ilişkilerinin konumuyla bağıntılı olarak *"kimin için?"* sorusuna verilen net cevabı da içerir.

Ancak bu netlik, belli bir tarihi gelişimin kültürel uzantısındaki kurumlaşmada mülkiyet ilişkileriyle açıklanırlıktan, göreli olarak daha bağımsızdır. Üniversite olgusunda olduğu gibi. Kurumun varolma nedeninin yanı sıra, kendi içindeki *'consesusunun'da* bunda payı vardır. İşte bu olgu (üniversitenin demokratik işlevi) dışa karşı

GELİŞMENİN ESAS YÖNÜ

150 yıldır demokratikleşme mücadelesi veren Türkiye bunun ne kadar sancısını çekerse çeksin yine de gelişmenin yönü demokrasinin tüm kurumlarıyla inşaasına doğrudur.

Demokrasi ise hiçbir zaman sadece parlemento ve seçim demek değildir. Demokrasi her şeyden önce feodal toplumun tüm kurumlarıyla, kul zihniyetiyle yıkılıp gitmesiyle onun yerine boyatan yeni toplumun, kendi kaderini elinde tutan özgür yurttaşının yaratılmasına yönelik, toplumsal ilişkiler sürecidir.

Ancak özgür birey/yurttaşlardan oluşan toplumda katılım, insanın kaderinde sözsahibi olması, süreci denetlemesiyle mümkündür. Bu aynı zamanda değiştirilen mülkiyet ilişkilerinin, toplumsallaştırılmasının da ön koşuludur. Bir üst uygarlık evresine sıçramayı teşkil edecek nicel birikimlerindendir ki, bireyin toplumsallaşmasının aynı zamanda toplum yönetimini en çok ve en dolaysız etkilediği yaşam biçimini hazırlayacaktır. Bu hedefe yönelik bir yaşam ve egemenlik biçimidir demokrasi.

Üniversite bu yaşam biçiminin, bu egemenlik alanının öncüllerini en yoğun olarak kapsamak zorundadır.

Üniversitenin demokratikleşmesi ise en başta:

1) İdari özerkliği

2) Bilimsel özerkliği

3) Başta öğrenciler ve öğretim elemanları olmak üzere tüm üniversite çalışanlarının, (dernekler, sendikalar, temsilcilikler vb.) örgütlenerek, üniversiteye katılımı...nı kapsar.

ÜNİVERSİTELİYE DÜŞEN

Üniversite bir bütün olarak hem kendi içinde hem de ülke düzeyinde demokrasinin inşasında üstüne düşeni yapmak zorundadır. Bilim yapmak zorunda olduğu için, demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak solumak zorunda olduğu için, en demokratik yöntemlerle siyasal yaşama katılmak, müdahale etmek zorundadır.

Öğrencilerin ise çok daha duyarlı bir noktada bulundukları gerçeği de ortadayken...

Bir yandan geçmiş dönemin olumsuz izleri, bir yandan her türlü musibetin başı olarak ilan edilmeleri, bugün, o noktanın en atıl olduğu yerdedir. Her türlü sıradanlaşma, ortalama toplumun ortalama bireyi olma, kendi küçük dünyasının ve aslında pek mümkün olmayan bireysel kurtuluş özlemleri içinde, magazinleştirilmiş bir *"sivil toplum"*a dahil edilme boyutları içinde hapsedilmişliği yaşamaktadır.

Bu atıllığın iki kaynağını hemen saptamak mümkün:

Birincisi, egemen politik güç;

İkincisi de, siyasal popülizmdir. O siyasal popülizm ki, kitlelerin ileri - orta ve geri kesimlerden oluştuğunu, hayatın gecikmeli olarak insan beynine —ama önce ileri unsurlara— yansıyıp, yeniden üretilip - dönüştürülüp bir bilim ve eylem kılavuzu olarak tüm insanlığa maledilmesini, soyut, ayağı yere basmayan *"sivil toplumculuk"* için yadsımaktadır.

'Seçkinliğe', *'öncülük'* fikrine büyük çapta saldırılar olurken, *'sıradanlık'*a övgü başını alıp gitmiştir. *"Öncü-kitle diyalektiği ve kitle çizgisi sentezi sağdan parçalanırken demokrasi de popülizme indirgenmiştir."*

Bu da, eğitim yerine tımarı esas alan zihniyet için uygun koşullarda, kamçıyı ve dizginleri daha pervasızca kullanma olanağını sağlamıştır.

Bu nokta Üniversitelinin olmaması gereken, boyun eğmemesi gereken noktadır.

* * *

Bir öğretim dönemi daha başlıyor...

Üniversiteli, geçmişten dersini çıkarmış olarak, toplumsal sorumluluğunun bilinciyle, ülke ve dünya sorunlarına yöneldiği her anda;

... Düşünce, örgütlenme ve katılım özgürlüğünü savunurken bir demokrasi mücadelesini de yaşıyor olacaktır.

Seçeneği Türkiye'nin seçeneğiyle, kaderiyle aynıdır. Ya özgür ve demokratik bir Türkiye olacaktır ya da tam tersi. Oysa... *"Özgürlük olmayan bir memlekette ölüm ve çöküş vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası özgürlüktür."* (Atatürk, 1923)

İşte bunun için, Üniversiteli, okuluna sınıfına çöküşün ve ölümün değil, ilerlemenin ve kurtuluşun temsilcisi olarak yeni döneme, devrimcilerin vakar ve sorumluluğuyla girecektir.

YÖK DIŞI ÜNİVERSİTE

YAPIT YAZI KURULU

TÜRKER ALKAN
HALİL BERKTAY
KORKUT BORATAV
YAKUP KEPENEK
METE TUNÇAY

Deniz ÖĞÜT
İsmail ATAK

Ülkemizde siyasal iktidarların bilimsel faaliyete ve bunun gerçekleştirildiği üniversite kurumuna yaklaşımları incelendiğinde olumlu bir tablo ile karşılaşılmadığını görüyoruz. Bir bilim adamı olarak, siyasal gücün bu tutumunu tarihsel süreç içerisinde nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu bağlamda üniversitelerimizi, örneğin, YÖK YÖK öncesi, 1960 sonrası ve öncesi ya da başka sınıflamalara tabi tutabilir miyiz?

YAKUP KEPENEK

Ülkemizde üniversitelerin oluşumu, gelişmiş kapitalist ülkelerin kurumlarının alınması sürecinin bir uzantısıdır, genel olarak "yenileşme" ya da "batılılaşma" denilen gelişmelerin bir sonucudur. Siyasal güç, üniversiteleri, kendi görüşüne, ya da egemen görüşe uygun davranmaya zorlamış ve bunda da başarılı olmuştur, denilebilir. Cumhuriyet döneminde, gençliği rejimin geleceğinin güvencesi gören anlayış egemendir ve üniversitelerden ve üniversite gençliğinden, egemen görüş doğrultusunda tutum ve eylem beklenir. Ancak, üniversitelerin "kurumlaşması" kendi kendilerini içsel düzenlemeleriyle yenilemeleri, öğretim programlarını, akademik ünvanların kazanılmasını ve toplumsal değişime koşut olarak gelişmelerini sağlayacak kurum-içi mekanizmaların gerçekleştirilemediği de belirtilmelidir. Bu durum, üniversitelere, bilimsel özerkliğin sağlandığı 1946 yılı ve sonrasında da varlığını sürdürmüştür. İlginçtir, çok partili döneme geçildiği o yıllarda, üniversiteden bir grup bilim adamı, üniversite tarafından görevden uzaklaştırılmış, bir başka deyişle, üniversite, toplumun demokratikleşme sürecine ters bir konumda olabilmiştir.

Üniversitelerin, içsel düzenlemelerle toplumsal gelişmeye ayak uyduramaması, 1950'li yıllarda, daha sonraki yılların "Anadolu Lisesi" örneğinde olduğu gibi, ODTÜ'nin kurulmasına yol açmıştır. Ancak 1950'lerin ikinci yarısında, genel olarak üniversitelerin, toplumun demokratikleşmesi, hak ve özgürlüklerin genişletilmesi konusunda birlik içinde davrandığı belirtilmelidir. Nitekim, 1961 Anayasası, üniversite özerkliğini ve bilimsel özgürlüğü genişletici ve geliştirici düzenlemeleri içermekteydi. Özellikle toplumsal bilimler alanındaki araştırma ve yayın çalışmalarının 1960'lı yıllarda artışı, sağlanan demokratik ortamın bir sonucudur, denilebilir. O yıllar, diğer dönemlere göre, özgürlük içinde bilimsel üretim ve yayın açısından "altın" yıllardır.

Üniversite özerkliği, genel olarak hak ve özgürlüklerden, bunların toplumsal işleyişinden ayrı ve bağımsız düşünülemezse de, ülkemizde olduğu gibi, hak ve özgürlüklerin sınırlı tutulduğu bir ortamda, akademik özgürlük, üniversitelerin bilimsel özerkliği, ayrı bir önem taşımaktadır. Üniversitelerin, öğretim, araştırma ve yayın çalışmalarında tam bir serbesti ve güvence içinde olmaları, toplumsal gelişmenin sağlıklı olabilmesinin bir ön koşuludur. Bu durum, tembelliği, üretimsizliği savunma anlamına gelmez. Tam aksine, yalnız bilimsel özerklik ortamında ve yalnız o ortamda, "bilimsel üretimde bulunmayan", araştırma ve yayın yapmayan gider. Kısaca, üretmeyen gider. Bu bilimsel doğal seçimin, elemenin işlerlik kazanmasıyla, üniversitelerin, içsel ögeleriyle gelişmesi sağlanabilir.

Ülkemizde, "düşünce suçu" kavramının varlığını sürdürmesi, özellikle eğitim ve öğretimin alt basamaklarında, değişik görüş ve düşüncelere hoşgörülü davranılması ilkesinin geçerlilikkazanmamasıve demokratikleşme yönündeki tıkanıklıklar, üniversitelere de yansımış ve bu kurumlar toplumsal bunalım ve bozukluklardan, haksız yere sorumlu tutularak, siyasal güç tarafından, yasal düzenlemelerle "düzeltilmek" yoluna gidilmiştir. Bu durum, biraz önce belirtilen üniversite kavramıyla bağdaşamaz. Dışarıdan "keyfi" düzenlemelerle bilimsel araştırma ve yayın, düşünceye dayalı üretim bir arada olamaz. Siyasal gücün istekleri doğrultusunda, yalnız o çerçevede, üretilecek bilim olamaz. Üniversitelerin "suskunluğu" ise toplumsal ve ekonomik gelişmenin en önemli ögelerinden birinin yokluğu anlamına gelir. Bu ise gerçek anlamda bir toplumsal yıkım olur.

Siyasal gücün üniversitelerden isteği, ülke gelişmesinin yönleri üzerine görüş ve öneriler geliştirilmesini ve nitelikli işgücü gereksinimini sağlamak olmalıdır. Bu çerçevede de, teknik personel yetiştirilmesiyle bilimsel araştırma ve yayına yönelik üniversite ayrımı yapmak, üniversiteleri teknik okul düzeyine indirgememek gerekir. Üniversitelerle ilgili, genel, uzun dönemli düzenleme, ancak bu doğrultuda olursa, yararlı ve olumlu olabilir.

— Peki YÖK sonrası?

YAKUP KEPENEK : Şimdi bu çerçevede bakıldığında YÖK öncesi ve sonrası gibi bir kıyaslama şu anlamda gülünç geliyor, YÖK sonrası zaten üniversite özerkliği, bilimsel özerklik sözkonusu değildir. Dolayısıyla bundan önceki dönemler ile bunun kıyaslanması olanağı yoktur. Bu, bir zamanlar, mensubu olduğum Ortadoğu Teknik Üniversitesinde uygulanmak is-

tenen tek yanlı, baskıcı ve aşırı milliyetçi bir ideolojinin egemen olduğu bir yönetim biçimidir.

HALİL BERKTAY : Hasan Tan döneminden bahsediyorsunuz sanırım.

YAKUP KEPENEK : Evet. Ancak günümüz üniversite yönetimleriyle karşılaştırılırsa ODTÜ olayı çok sınırlı kalır. Önemli olan bu oluşumun, demokratik süreçlerle sınırlandırılması ve engellenmesidir. Kurumsal iç işleyiş sağlanabilmelidir. Unutulmamalıdır ki, genel olarak kamu bürokrasisinde, örneğin askeri bürokraside iç yapıdan kaynaklanan bir süreç vardır. Askerlik te general olmanın belli koşulları vardır, nesnel basamakları vardır. Ancak, bilmem kimin rektör seçilmesinde bu tür bir mantık bile yoktur.

Bu değerlendirmeniz içerisinde öğrencilerin yönetime katılması nasıl bir yer tutar? Bunun demokratik ve üretken üniversitenin koşullarından biri olduğunu söyleyebilir miyiz?

YAKUP KEPENEK : Öğrencinin üniversite yönetimine katılımı tartışılırken unutulmaması gereken birşey var; günümüzde, öğretim üyeleri üniversite yönetimine katılamamakta. Dolayısıyla bugünkü durumda üniversite öğretim üyeleriyle öğrenciler yönetime katılma yönünden aynı düzeyde. Sorun burada yönetime katılma değil, yönetime katılmanın da ötesinde bir sorun. Yani şunu açıkça söylemekte yarar var, eğer üniversite yönetimi bilimsel araştırma ve yayın konusunda sınırlayıcı değilse, tam bir özerklik taraftarı ise yönetim biçimi yönetimekatılma ya da yönetimin oluşması çok da önemli sayılmayabilir. Yönetime katılma bu anlamda bir araçtır, amaç değildir. Amaç bilimsel araştırma ve yayınların tam bir serbesti içinde ve üretken olmasını sağlamaktır; bunu sağlayacak yolların açılmasıdır. Yönetime katılma eğer bu sürece yönelikse ve bunu sağlayacaksa anlamlı ve olumlu olabilir.

— Üniversitelerde çeşitli dönemlerde yaşanan süreçlerin üniversite gençliği üzerinde etkileri nelerdir?

YAKUP KEPENEK: Gençliğin gelecekle ilgili beklentilerini iki düzeyde düşünmek mümkün. Bunlardan birincisi, bireysel olarak gençlik ya da gençler, toplumsal katkılarının, üretime olacak katkılarının karşılığını almak ve üretmek isterler; tüm diğer insanlar gibi. İkincisi, yine gençler kendi mensubu oldukları toplumun geleceğine yönelik görüşlere, yargılara, olumlu veya olumsuz sonuçlara ulaşmak isterler. Üniversite özerkliğinin ortadan kaldırılması her iki açıdan da gençliğin gelecekle ilgili beklentileri üzerinde bir karabasan gibi, kanımca, olumsuz etkilerde bulunmuştur. Şöyleki —bunu izin verirseniz biraz açalım— bireysel olarak üniversite öğreniminden beklenen yalnızca belli, kalıplaşmış düşüncelerin alınması, tek yönlü olarak alınması değil, bu sürecin bir uzantısı olarak gencin beyninin düşünce üretimine ilerde olacak olan katkılarının ortaya çıkmasıdır. Bu anlamda bilimsel özerklik üzerine, üniversite özerkliği üzerine getirilen sınırlandırmalar gençlerin yalnız kalıplaşmış, belli biçimde düşünmeye yöneltilecek bir zihinsel faaliyetini zorunlu kılmakta ve gençlerin ilerde bireysel yeteneklerini geliştirerek eğitimden beklenen üretime katkı olgusuna engel olmaktadır. İkincisi de, toplumun gelişmesi yönünde, bu sınırlamalar gençliğin toplumun geleceği ile ilgili beklentilerini büyük bir soru işareti içine atmakta ya da belirsizliğe itmektedir. Bu durum sağlıklı tartışma ortamıyla bulunabilecek olan çözüm yollarınınbulunmasını engellemekte ve giderek iki açıdan gençleri kendilerine ve topluma yabancılaştırmaktadır. Gençler bu ortamda, varolan ortamda kendi yeteneklerini geliştirme yönünden —kendi ellerinde olmayan sınırlandırmalar nedeni ile— gerekli olan ortamı bulamamanın sıkıntısını çekmekte ve bir anlamda istemedikleri koşullarda ya da insan beyninin gelişmesinin sınırlı olduğu koşullarda verimsiz, dar ve kalıplaşmış bir çevre içinde tutulan beyinleri kendilerine yabancılaşmaları sonucunu doğurmaktadır. Ve giderek ikinci aşamada da toplum sorunlarına ya da genel olarak toplumsal gelişmeye yabancılaşmakta, onu umursamaz, onun dışında bir varlık gibi kendilerini görmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu iki olgunun bir uzantası şu olabilir: varolan sistemin beyinsel üretimi kösteklemesi ve bireyciliği aşırı ölçüde öne çıkarması. Şimdi bireyciliğin öne çıkarılmasının -aşırı ölçüde öne çıkarılmasının- kendi içinde sakıncaları olduğu belirtilmelidir.

— Hocam, tüm bu tartışmaların ışığında geleceğe ilişkin bir öngörü ya da beklenti anlamında "Sonuç olarak nasıl bir üniversite?" desek..

YAKUP KEPENEK : Buna bir iki cümle ile değineyim. Bir kez üniversite olgusunun, üniversite anlayışının, yüksek öğretimin bütünü olarak algılanmaması gerekir. Üniversite kavramı kendi içinde bilimsel üretimi, düşünce üretimini gerektirir. Dolayısıyla teknik

eleman dediğimiz, teknisyen dediğimiz --ki bunlara da toplumun gereksinimi vardır— kişilerin yetiştirilmesi uğraşısını üniversite kavramı içinde almamak anlamamak gerekir. Üniversite --tekrar edeyim— düşünce üretimine yönelik olmalıdır. Lisans ve lisans üstü çaba ve çalışmaları ile bilimsel uğraşıyı, araştırma ve yayını başlıca uğraş alanı olarak seçmek durumundadır ve orada aslolan belli toplumsal gereksinmelere, ekonomik gereksinmelere uygun teknisyen yetiştirmek değildir. Bunların daha üretken hale gelmesini sağlamaktır. Bu anlamda üniversite anlayışı ile yani genel anlamda geçerli olan üniversite anlayışı ile bizdeki uygulamanın bağdaşır bir tarafı olmadığını söylemek gerekir. Şimdi, bunun doğal bir uzantısı şudur: Eğer bir toplumda genel olarak hak ve özgürlükler üzerinde sınırlamalar varsa, düşünce, araştırma ve yayın üzerinde belli sınırlandırmalar varsa, o zaman akademik özgürlük ya da bilimsel özerklik dediğimiz kavram daha da bir önem kazanmakta, önemsenmesi gerekmektedir.

Kapitalist üretim biçiminin gelişmesiyle hak ve özgürlüklerin gelişmesi karşılıklı etkileşim içindedir.

İster belli vakıflar ya da özel kesim tarafından finanse edilsin isterse kamu kuruluşlarınca finanse edilsin, gelişmiş kapitalist ülkelerde, burjuva toplumlarında düşünce, bilimsel araştırma ve yayın üzerindeki sınırlamalar çok azdır. Bu durum üniversitede bilimsel araştırma ve yayın açısından canlılığı, çeşitliliği ve üretkenliği getirir.

-- Sayın Boratav, burada sizin üniversite koşulları ve bunların gençlik üzerinde etkileri konusunda düşüncelerinizi alabilir miyiz?

KORKUT BORATAV

Şimdi, Yakup'un başladığı yerden bir düşünce ortaya atmak istiyorum. Özellikle bugünkü üniversite koşullarının gençlik üzerindeki etkileri konusunda benim çok ciddi endişelerim var. İki boyutlu bunlar. Birincisi, bugünkü üniversite ortamı ve genel siyasi ve toplumsal ortam gençlikte --öyle endişe ediyorum ki— esaslı olarak kariyerizmi ve teknokrat doğrultuda yetişmeyi öne alıyor. Bu konuda benim endişe ve saptamalarımı YENİ OLGU'dan arkadaşlar benden daha iyi değerlendirecek durumda, çünkü doğrudan doğruya gençliğin içindesiniz. Fakat böyle bir endişem var. Buna ek olarak şu da söylenebilir: Bu türden bir talebe dahi yanıt verecek özellikler taşımıyor bugünkü üniversite sistemi. Yani iyi teknokrat yetiştirmek olanaklarını bile YÖK sistemi bozmuş durumda. Bunun üzerinde çok örnek verilebilir. ODTÜ gibi, ana yönelişi uygulamalı bilimler alanında olan üniversitelerin bile ne kadar büyük kadro kayıplarına maruz kaldığı, yetişmenin kalitesinin ne kadar düştüğü dikkate alınırsa; buna ek olarak, şu anda egemen olan üniversite anlayışının iyi teknokrat yetiştirmekten ziyade diploma üretmek şekline tezahür ettiği de dikkate alınırsa, bu amacın dahi doğru dürüst gerçekleştiğini sanmıyorum. Ayrıca, salt kariyerizmin ve iyi teknokrat yetiştirmenin, esas olarak Yakup Kepenek'in söylediği üniversite anlayışına ters bir anlayış olduğunu düşünüyorum. Doktor yetiştiriyoruz. Doktor hakikaten kendi alanında çok iyi yetişmiş olabilir, fakat Türkiye'de sağlık politikası, sağlık hizmeti denilen bilgi ve beceri kümesinin metalaşmasının sorunları, yani özel muayenehane ile sosyal bir hizmet olarak sunulan sağlık denilen olgu arasındaki problemlerin kavranışı, kime sağlık hizmeti götürüldüğünün doğrudan doğruya irdelenmesi, analizi, kavranması gibi meselelere, bugünkü üniversite ortamında, en parlak öğrencilerin yetiştiği tıp fakültelerinde bile nüfuz edilebilecek koşullar olduğunu sanmıyorum. Dolayısıyla teknokrat ve iyi teknik adam yetiştirmekde kariyerizm denen hadisenin, genel olarak Türkiye'de aydın, diplomalı, elit kadrolar oluşturacak gençler açısından çok büyük riskler ve tuzaklar taşıdığını düşünüyorum. Ve toplumun gelecekteki sağlıklı gelişimi için son derecede vahim sonuçları olacağını düşünüyorum. Bu, genel olarak Türkiye'de kültür ortamının yozlaşması ve düzey kaybıyla bağlantılı bir sorun olarak da görülebilir.

> ***"1960'lı yıllar, diğer dönemlere göre, özgürlük içinde bilimsel üretim ve yayın açısından "altın" yıllardır."***

- Burada üniversiteler gelişme açısından sizden de bir dönemlendirme isteyebilir miyiz?

KORKUT BORATAV : Şimdi bizlerin yani eski üniversite mensuplarının '80 öncesi', 80 -- YÖK arası ve YÖK sonrası dönemle ilgili değerlendirmelerimizi de bu bağlamda kısaca ortaya koymak mümkün olabilir. Benim görüşüme göre iki ayrı düzeyde inceleyebiliriz bunu. Öğrencilerin, yani üniversite gençliğinin yetişme koşulları ve demin söylediğim boyutlarıyla üniversite öğrencisinin oluşması bakımından örneğin, özerk üniversitelerin 1960 sonrası dönemi yeknesak bir seyir göstermiyor bence. Benim genel üniversite hayatımdan edindiğim deneyim ile izlenimlere göre, 60 - 70 arası, öğrenci, üniversite gençliği açısından daha parlak, daha verimli yıllardır. 70 sonrası, özellikle 70'li yılların ikinci yarısı ise üniversite öğrenci kesiminden genel bir dağılmanın, durgunlaşmanın görüldüğü, bizim öğrettiğimiz alanlarda, yani sosyal bilim alanlarındaki ilginin düştüğü bir dönem olarak değerlendirilebilir. Benim çok kaba değerlendirmeme göre, Türkiye'deki genel siyasi ortamın bozulması ve çözülmesi, yozlaşması süreci ile bağlantılı bir saptama bu. Fakat bununla kısmen bağıntılı, kısmen bağımsız ikinci bir olguya da işaret edebilirim. Bence üniversitelerde yer alan sosyal bilim adamları için bu dönem bütünüyle bir "altın dönem"dir. Yakup Kepenek'in söylediği çok çetin dönemeçlerden geçmiştir, üniversitelerde yer alan sosyal bilimciler, öğretim üyeleri. Daima ve kronik olarak, siyasi iktidarlara karşı bilimin özerkliği ve bilim adamının --bir yerde bilimin normlarına uyduğu sürece— dokunulmazlığı konusunda çok büyük

> ***"Özerklik bir nimettir; bunu hakkıyla kullanmanın ilk koşulu -tek koşulu değilse bile- bilimsel denetimin olmasıdır."***

mücadeleler yapılmıştır. Fakat çok genel bir değerlendirme yapacak olursak, sosyal bilimlerde genel olarak diğer bilim alanlarında da– özerklik ve üniversitelerin bilim adamlarına tanıdığı imkanlar, Türkiye'de bilimin ve özel olarak da sosyal bilimin kuvvetle geliştiği bir dönem olarak bu yılları sanıyorum tarihimize geçirecektir.

Şimdiki YÖK sonrası durum benim açımdan çok hüzün verici. Bunu, kendimizin üniversite dışına taşmış olmasıyla, koparılmış olmasıyla ölçerek değil, üniversite içinde kalan arkadaşlarımızın gözlem ve değerlendirmelerine bakarak söylüyorum. Bence artık bağımsız bilimsel üretimi üniversitede sürdürmek, sadece özerkliğin yokluğundan imkânsız değil; münhasıran niceliği önem veren, diploma üretimini ön plana alan, kağıt okumayı, sadece derse girmeyi ve aşağı yukarı standart ve aşağı düzeyde eşitlenen bir ders verme yükümlülüğü ile üniversite mensuplarını sıkıştıran bir üniversite düzeninin de üniversitede kalan arkadaşlarımızın üretkenliğini büyük ölçüde yok ettiğini saptayabiliriz. Otur sak ve bir döküm yapsak; 1983 yılı ile şu anda içinde bulunduğumuz 1984 yılının Ağustos ayı arasında sosyal bilim alanlarında –diğeralanlarda gözlem yapacak durumda değilim– bilimsel denebilecek yayınların bir dökümünü yapsak, çeşitli maddi güçlüklerle boğuşmakta olan üniversite-dışı bilim adamlarının katkıları nicel ve nitel olarak da üniversite içindekilerin üzerinde çıkacaktır. Bu da, acı bir gözlem olarak, sanıyorum saptanabilir.

– Sayın Kepenek, arkadaşlarımızla birlikte çıkartmakta olduğunuz YAPIT dergisi bu koşulların bir ürünü mü? Derginin çıkış sürecini özetleyebilir misiniz?

YAKUP KEPENEK : Bilimsel araştırma ve yayın dergisi olarak YAPIT, denilebilir ki belli koşulların ürünüdür. Bir siyasal eylem programının yayın organı değildir. Ülkemizde, toplumsal bilimler alanında araştırma ve yayın çalışmaları üzerindeki sınırlamaların yoğunlaşması, üniversitelerin bilimsel özerklikten yoksun ve üretimsiz durumu, YAPIT'ın yayını zorunlu kılmıştır, bilimsel araştırma ve yayınların üniversite dışında yürütülmesi kaçınılmaz olmuştur. Kendi istekleri dışında üniversiteden uzaklaştırılan ya da ayrılmak durumunda bırakılan bilim adamlarının, meslekleri-

olunca da, özellikle üniversite özerkliğinin de kaldırıldığı bir ortamda devlet bütçesinden, yalnızca egemen olan tekçi görüşe göre kaynak ayrılır. Bu durumun, bilimsel araştırma ve yayın özgürlüğü ile bağdaşamıyacağı açıktır. Bu önemli sorunun çözümü kuşkusuz devlet aygıtının, çağdaş demokratik kural ve kurumlara sahip olmasıdır. Buna ek olarak, özel sermayenin ve emekten yana örgütlerin kendi çıkarları açısından, bilimsel araştırma ve yayına gereken önemi vermeleri, ya da bunu anlamaları beklenir.

Gerçekten, bilimsel araştırma ve yayın, bireysel çabalarla birlikte belki bundan da önemli olarak, kurumsallaşmayı gerektirir. Günümüzde, yalnız toplumsal bilimlerde değil, genel olarak tüm bilimsel uğraşılarda, çok sayıda bilim adamının katıldığı araştırma birimlerinin varlığı bilimsel çalışmalar için bir ön koşul özelliği kazanmaktadır. Bu açıdan toplumsal bilimlerin ayrı bir özelliği vardır. Toplumsal bilimlerde, yalnız uygulamalı araştırmaların değil, kuramsal çalışmalarında bir bilimsel "çevre" ya da 'ortam" gerektirdiği, günümüzde açıkça bellidir. YAPIT bu tür bir ortam özleminin de sonucudur. Bu arada belirtelim, bilimsel araştırma ve yayın kooperatifi de yukarıda belirtilen eksikleri, kendi olanaklarımızla, gidermek amacıyla kurulmuştur.

– Sayın Alkan, bugün üniversiteler açısından gelinen noktayı siz nasıl değerlendirmektesiniz? Oluşturulan kurumlara dayanak yapılmak istenen iddialar üzerine düşüncelerinizi de almak isteriz.

TÜRKER ALKAN

Benden önce söylenenlere katılıyorum. Fakat ek olarak bir iki şey söylenebilir sanıyorum. Birisi şu: YÖK'ün oluşturulmasında yanlış bir tanı var. Yanlış tanı yaparsanız yanlış sonuca varırsınız. Yanlış tanı, terör olaylarından üniversite özerkliğinin sorumlu olduğudur. Bu yanlış bir tanıdır. Bir kaç nedenle yanlış. Birincisi, terör olayları sadece yüksek öğretim kurumlarında yer almamıştır. İkincisi, yüksek öğretim kurumlarında yer aldığı zaman da bu üniversite dışındaki, doğrudan doğruya Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yüksek öğretim kurumlarında daha ni asıl uğraşılarını bırakmaları beklenemezdi. Dolayısıyla YAPIT, bu iki yönden büyük bir boşluğu doldurmak tadır, denilebilir.

Ülkemizde, geleneksel olarak, bilimsel araştırma ve yayınlar kamu desteği ile yürütülürdü. Özel sermayenin bu tür bir geleneği yoktur; aynı durum işçi örgütleri için de geçerlidir. Böyle

"Üniversite hocasını ve üniversite özerkliğini terör olaylarının nedeni olarak suçlamanın ne pratik ne de biçimsel bir dayanağı olabilir."

yaygın olarak yer almıştır, özerklikle hiçbir ilgisi yoktur. Yanlış oluşun bir üçüncü nedeni de, yapılan bir takım araştırmalar da gösteriyor, üniversite öğretim üyesinin öğrencinin siyasal bilincinin oluşmasında sanıldığı gibi büyük bir etkisi yoktur. 1960'da, 70'de yapılan bir takım araştırmalar, son zamanlarda devletin yaptığı bir başka araştırma şunu gösteriyor Öğrenciye "Siyasal görüşlerinde en çok kimden etkilendin? ' sorusu yöneltildiği zaman üniversite hocasının yeri son derece düşük. %1 - 2 gibi son derece düşük bir oranda kalıyor. Onun dışında sosyal çevre, aile çevresi, arkadaş grupları v.s. öğrencinin siyasal bilincinin oluşmasında başat rolü oynuyor. Bu durumda, üniversite hocasını ve üniversite özerkliğini terör olaylarının nedeni olmakla suçlamanın ne pratik ve ne de bilimsel bir dayanağı olabilir. Yanlış bir tanıdır bu. Buradan yola çıkarak üniversite özerkliğini kaldırmak kendi içinde yanlış bir sonuca götürmüştür bizi. Benzer öğrenci olaylarının yaşandığı bir çok ülkede üniversite özerkliğine dokunmadan öğrenci olayları –veya terör olayları– ile mücadele edilebilmiştir. Bizim ülkemizde de edilebilirdi. Benim gördüğüm kadarıyla üniversite özerkliğinin kaldırılması için terör olayları bir tür bahane olarak kullanılmıştır. Üniversite özerkliğini içine sindiremeyen, bilimsel özerkliği içine sindiremeyen kişilerce bir bahane olarak kullanılmıştır. Bunun sonucu ne olabilir? Şu ana kadar gördüğümüz gibi Türkiye'de bilimsel üretimin nitelik ve nicelik olarak düşmesi olacaktır. Sadece bilimsel üretimin düşmesi değil, aynı zamanda yetişen gençlerin yanlış

"İnsanların benzerliklerinden çok farklılıkları üzerinde durma eğilimindeyiz... hatta küçük farklılıkları büyütüp, kavgaya dönüştürme eğilimindeyiz."

yetişmesi veya yetişmemesi olacaktır. Çünkü üniversitede verilen eğitim sadece bir takım bilgilerin öğretilmesi değildir. Bilimle uğraşmayan kişilerin yanlış bir kanısı var. "Bilim bilinen şeydir. Bir takım kitaplarda yazılıdır. Bunları insanlara öğretirsiniz, onlar da öğrenirler." Bilim –bir bakıma– bilinen şey değildir, sürekli bir araştırmadır, sürekli bir soru sormadır, sürekli bir bulmaya çalışmadır. Bu unutuluyor. Sürekli bir araştırma ise bilim, sürekli sorgulamaya, sürekli bir tartışma ortamına gereksinmesi olur. Ancak her şey biliniyorsa –katıksız olarak biliniyorsa– o zaman bir merkezi ders programı hazırlarsınız (YÖK ün yaptığı gibi), bütün üniversitelere bildirirsiniz hatta ders kitaplarını belirlersiniz –ki Türkçe ders kitaplarında YÖK bunu yapmıştır– ve böylece bilinen şeyleri aktarırsınız. Fakat bilim bu değildir ki. Bilim temelinde bir sorgulamadır, bir araştırmadır. Bu unutuluyor. Bilimin sürekli araştırma süreci olduğu, bunun için de sürekli bir tartışma ortamı gerekli olduğu unutuluyor. Bu nedenle, bir kere, bilimsel çalışmanın niteliği geniş ölçüde düşecektir Türkiye'de; hatta kalmayabilir üniversite çerçevesinde, bu böyle devam ederse. İkinci bir sonucu şu olacaktır YÖK uygulamasının; terör olaylarına yol açan insanların psikolojisi incelenecek olursa genellikle görülecek olan şudur: Kesin doğruyu bulduğuna inanan insanların işidir terör. Soru sormasını bilmeyen, siyah ve beyaza inanan insanların işidir terör. Gri renklerin olduğunun farkında olmayan insanların işidir terör. Şimdi, siz eğer kesin doğrular içinde olan insanlar yetiştirecek olursanız, doğrusu budur yanlışı budur diye insanları yetiştirecek olursanız, asıl teröristleri o zaman hazırlarsınız.. İnsanları terörist yapmak istemiyorsanız insanları soru soran kişiler haline getirmelisiniz. Çünkü ancak yüzde yüz doğru olduğunu bildiğin birşey için başkasını öldürürsün, kafanda en ufak bir kuşku varsa öldürmezsin. Onun için soru soran insan, tereddüt eden insanlara gereksinim vardır. Herkes Hamlet gibi olsun demiyorum fakat herkes en azından başkasını öldürmeyecek kadar kafasındaki düşüncelerin sorgulanabilir olduğunu kabul etsin. Böyle insan da ancak sorular sorulan, tartışılabilen bir ortamda yetişebilir. Siz bir üniversite kurarsınız, o üniversitede soru bile sorulamazsa, ders kitapları, ders programları bile merkezden gönderilirse, öğretim üyeleri bile kendi yöneticilerini seçemezlerse; böylesine disiplinli, askeri disiplinli bir ortamda ancak terörist yetiştirirsiniz uzun dönemde. Soru sormayanı insanlar yetiştirirseniz, böyle bir ortamda uzun dönemde, Türkiye'yi yeni siyasal çıkmazlara sürükleyebilir bu tür bir gençlik kesimi. Başka bir şeye sürüklemez.

Bir diğer sonucu şu olabilir. Bu tür bir eğitimin sonunda gençlerin bir kısmının en azından siyasal düzene yabancılaşması. Yakup bunu belirtmişti. Bu da Türkiye'de genel siyasal sistemin bir noktada işlemezliğine yol açacaktır. Çünkü eğitilmiş insanların yabancılaştığı, sorumluluk almadığı, ilgilenmediği bir siyasal ortam giderek yozlaşmaya, uzun dönemde her halde mahkum olacaktır.

YAKUP KEPENEK : YÖK gibi bir kurumlaşma aslında teknik düzeyde insan gücünün planlamasını, uzun dönemde planlamasını yapabilirdi. Bu asıl işini de yapmadığı anlaşılıyor.

TÜRKER ALKAN : 1979'da hazırlanan bir üniversite yasası vardı. Oradaki "YÖK" bu amaçla önerilmişti, am şimdi ki YÖK'ün bununla hiçbir alakası yok.

YAKUP KEPENEK : Ülkemizde, nitelikli işgücü alanında arz ve talep yönünden tam bir kargaşa egemendir. Toplumsal bilimler alanındaki (avukat muhasebeci vb.) belirsizlikler bir yana, teknik dallarda da dengesizlikler yıllardır sürmektedir. Örneğin inşaat mühendisleri ve mimarlar alanında işgücü fazlası vardır. Teknik eleman düzeyinde çok büyük eksiklikler vardır. Ama YÖK aradan üç yıla yakın bir süre geçmesine karşılık, bu alanda yeni düzenlemeye gidememiş, daha doğrusu kendisinden beklenen teknik eleman planlamasını da yapamamıştır.

Kaldı ki, haldeki üniversitelerin içine ittiği suskunlugun Türkiye'ye çok şey kazandırmadığına da somut bazı örnekler verilebiliyor. Bugünlerde Türkiye çok önemli üç yeni teknoloji alma peşindedir. Bunlardan birisi nükleer santraller sorunudur, ikincisi yerli uçak yapımıdır, üçüncüsüde ITT ile PTT'nin yaptığı haberleşme anlaşmasıdır. Önemle belirtelim ki bu her üç konuda da Türkiye üniversitelerinden ve dolayısıyla Türkiye'den ses çıkmamıştır. Ve uluslararası tekeller istediklerini, kendi kârlılıklarını artırma açısından elde etmektedirler. Üniversite tasfiyesinin, öğretim üyelerini üniversiteden uzaklaştırmasının kimlerin çıkarına olduğu açıkça görülmektedir.

KORKUT BORATAV : Türker'in söylediği, eleştirici gerçekleri sürekli sorgulayan bir yaklaşımın, özellikle sosyal bilimlerde fakat kanımca tüm bilim alanlarında üniversitenin vazgeçilmez varlık koşulu olduğu görüşüne hararetle katılıyorum. Şunu söyleyeyim –bunu açıkça ve iftiharla söylüyorum, kendi adıma ve tüm arkadaş-

"Ek olarak özel sermayenin ve emekten yana örgütlerin kendi çıkarları açısından, bilimsel araştırma ve yayına gereken önemi vermeleri ya da bunu anlamaları beklenir."

larım tanıdıklarım adına da söyleyebileceğimi sanıyorum– bizler üniversiteden kopartılan ve ayrılan kişiler olarak daima öğrencimize eleştirici bir bakış açısı kazandırmaya, gerçeğe ulaşmanın farklı değerlendirmelerle yapılabileceğini, farklı görüş açılarını sürekli olarak öğrenciye aktararak telkin etmeye çalıştık. Yaptığımızın –bildiğim tüm arkadaşlarımın, bu masa etrafında oturan, üniversiteden koparılan yüzlerce arkadaşımın– ana yaklaşımının bu olduğu konusunda iddialıyım ve kesine yakın kanaatim var. Telkin olarak yaptığımız tek şey, öğrencilerimizeeleştirici bakış açısını verebilmekti. Bunda ne kadar başarılı olabildik bilemiyorum, fakat başarılı olduysak görevimizi yapmışız demektir. Bugünün YÖK'ünün getirdi-

ği ortam ise bunun tam zıddıdır. Sosyal bilim eleştirici olmaktan vazgeçtiği anda yaratıcı niteliğini kaybeder, egemen güçlerin karşısında susar, ya onların aktif sözcüsü, yahut sükutla onlara katılan bir unsur olur. Ve bu da teknokrat yetiştirme, kariyerizm içgüdülerini destekleme bakımından bile verimsizdir.

Bir ufak ek daha yapacağım. Burada oturan bütün arkadaşlarım, üniversitelerde bulunduğumuz sürece, YÖK - öncesi üniversitenin mükemmel, kusursuz bir model olmadığını, özellikle işleyiş süreçleri bakımından —yasal düzenleme açısından demiyorum— çok ciddi problemlerle malül ulduğunu biliyorduk ve bunun mücadelesini yaptık. Bana göre en ciddi sorun, bilimsel denetimin yetersiz olmasıydı. Özerklik bir nimettir; bunu hakkıyla kullanmanın ilk koşulu —tek koşulu değilse bile— bilimsel denetimin olmasıdır. Hiç yoktu, demek istemiyorum. Bugünküne göre de çok ciddi idi. Tezlerin değerlendirilmesinin hiç bir zaman politik mülahazalar ile değil, esas olarak bilimsel mülahazalar ile yapıldığını biliyordum. Fakat belli aşamaları geçtikten sonra yerleşik öğretim üyelerinin içsel süreçleri bakımından yeterli ve çok verimli bir bilimsel denetim olduğunu ben söyleyemem. Falçat bunu da tekrar iddialı olarak söyleyebilirim, bugün üniversiteden koparılmış insanlar bunun da mücadelesini en aktif biçimde yapmış insanlardır.

TÜRKER ALKAN : Yüzde yüz katılıyorum Korkut Boratav'a. YÖK öncesi üniversitenin en önemli sorunu bilimsel denetimin gereği gibi işlememesi idi. Belirli akademik kademeleri, tezlerini şu veya bu şekilde yazarak geçen kişiler, hayatlarında bir daha bir şey okumasalar da, yazmasalar da üniversite içindeki varlıklarını sürdürüyorlar idi. Ve buna karşı çıkan insanlar da genellikle bugün üniversiteden ayrılmış olan insanlardı. Ben şahsen çeşitli yazılarımda buna hep karşı çıktığımı anımsıyorum üniversitedeyken. Bunun böyle işlememesi gerektiğini uyaran faaliyetlerim oldu. Pek çok diğer arkadaşımın da olmuştur. Fakat bugün üniversitede bilimsel denetimin çok daha kötü vaziyette olduğuna inanıyorum. Bilim dışı ölçüler üniversitede çok daha yerleşik ve etkili bir konuma gelmiştir. Artık üniversitede YÖK öncesi dönemden çok daha zayıf bir bilimsel denetimin işlendiğine inanıyorum.

— Sayın Tunçay siyasal güç ile bilimsel özerklik arasındaki ilişkiyi açmak bakımından YÖK sonrası oluşturulan kurumlaşmayı bir geçmiş - bugün karşılaştırması içinde ele alabilir miyiz?

METE TUNÇAY : Şu sıra ben İhsan Doğramacının ilham ettiği bir araştırma ile çok doluyum. Bu vesile ile size ondan biraz söz etmek istiyorum. İhsan Doğramacı bundan bir kaç ay önce YÖK baskanlığı sıfatı ile çıkartığı bir propaganda broşüründe 1933 üniversite reformuna atıf yapıyor. Ve kendi kurduğu YÖK'ün 33 üniversite reformundan beri Türkiye üniversitelerinin gördüğü en esaslı yapı değişikliği olduğunu söylüyor. Ben onun bu dediğini doğru buluyorum ve bunu bir secaat arzı sayıyorum. Bir süredir bir arkadaşımla birlikte 1933 üniversite reformu denilen olay üzerinde çalıştık. Çünkü, Doğramacı Atatürk döneminde yapılmış reformlardan biridir diye 1933 hareketinin mirasına YÖK'ü bağlamak istiyor Ama 33'de gerçekten ne yapıldığını doğru-dürüst kimse bilmiyor. Bir takım araştırmalar var ama bu araştırmalar hep 33'de kurulan yeni üniversite yapısı üzerinde duruyor. Ben ise, YÖK döneminde yaşanılan tecrübenin paralelinde 1933'de ortadan kaldırılan Darülfünun üzerinde bir arkadaşımla birlikte bir süredir çalışıyorum. Gerçekten 1983 ile ondan elli yıl önceki hareket arasında bir çok paralellikler var. 1933 hareketi Doğramacı'nın sandığı gibi iyi terimlerle —sadece iyi terimlerle— anlatılabilecek bir hareket olmaktan çok uzak. Ekim başında çıkacak dört ayrı dergide biz dört ayrı makele yayınlayacağız. YAPIT'da 1933 öncesi Darülfünun diye bir yazı yazarak kuruluşundan 1933'e kadarki o kuruluş bir kaç keredir ve en son kuruluşu 1900 yılındadır, Abdülhamit zamanında. Kuruluşundan 1933'e kadar Darülfünun'un geçirdiği tasfiyelerin hikayesini de içeriyor bu YAPIT'ta çıkacak olan yazı. TARİH VE TOPLUM'da 1933 tasfiyesini yapanlar üzerinde duracağız. O yazının da adı Bir Tek Parti Yöneticisinin Önlenemez Yükselişi ve Düşüşü. Yine Ekim başında çıkacak YENİ GÜNDEM'de Hukuk, Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinden 1933'de atılanları tanıtmaya çalışacağız. Aynı gün çıkacak olan BİLİM VE SANAT'ta da Tıp ve Fen Fakülteleri ile Eczacı ve Dişçi okullarından atılanları ele alacağız. Bunların sayıları yüzelliye ulaşıyor. Bu tasfiyeyi yaparken başlıca iki şey söylenmiş. Bu hocaların bir kısmı bilimsel açıdan yetersizdir denmiş. Öteki de, yine bu hocaların bir kısmı siyasal çizgileri bakımından uygunsuzdur denmiştir. Biz örneklerle bu iddiaları irdeliyoruz ve sonuç, hemen söyliyeyim ki, iddia edildiği gibi değil Atılanlar arasında çok kıymetli —dünya çapında kıymet taşıyan— insanlar olduğu gibi kalanlar arasında da hiç de yetenekli ve doğru bir siyasal çizgi —o zamana göre doğru bir siyasal çizgi— üzerinde olduğu söylenemeyecek insanlar var. Diyeceğim, 1933 ve 1983 hareketleri arasında paralellikler dikkati çekiyor. Ama benzemeyen taraflarda var. Bir kere 1933'de bu tasfiyeyi yapanlar kırk tane Alman ordinaryüs profesörünün hizmetinden yararlanabilmişlerdir. Doğramacı ise bir iki çabasına rağmen hiç bir yabancıyı filân getiremedi.

— 1933'de hizmetlerinden yararlanılan bu yabancılar kimlerdi?

METE TUNÇAY: Bu anlamda Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesi il solculuklarından ötürü suçlanarak...

TÜRKER ALKAN : Veya Yahudiliklerinden ötürü.

METE TUNÇAY: ... veya Yahudiliklerinden ötürü. Ama Türkiye'ye gelenler arasında, şaşılacak kadar, solcu oluşlarından dolayı kovulanlar var. Meselâ, bütün bu işi tezgahlayan Philip Schwartz önemli bir tıp profesörü. Philip Schwartz Hitler Almanya'sından solculuğundan ötürü atılmış. O da gelmiş bir tek parti rejimine kapılanmakta birbeis görmemiş. Aslında biz bu bir dizi çalışmada, gelen Alman profesörlerinin manevi sorumluluğu konusuna fazla değinmiyoruz, ama burada da bir mesele olduğu muhakkak. Bir yerde bir grev olursa dışarıdan işçiler gelir çalışırsa, bunlara iyi gözle bakılmaz. Bu Almanlara başlangıçta ben bir hayli kızmıştım. Yani bunlar adeta grev kırıcıları ola-

rak, bir başka ülkede kendileri gibi geniş ölçüde siyasal gerekçelerle işlerinden atılan adamlarının yerini almaya geliyorlar diye. Ama şimdi daha iyi anlıyorum ki büyük çoğunluğunun durumdan haberi yoktu, Türkiye'ye geldiklerinde. Bu parantez fazla uzadı. 1933 ile 1983 arasında bir benzemezliği vurgulamak istiyordum: o da işte bu kırk Alman ordinaryüs profesörü (ki bunlar özellikle teknik dallarda Fen, Tıp, yahut Edebiyat fakültesinin klasik Filoloji falan gibi dallarında önemli hizmetler yapmışlardır) bunlara rağmen 1933 tecrübesini çok iyi değerlendirmek gerekir.

KORKUT BORATAV: Başka benzemezlik söyleyecek misin?

METE TUNÇAY: Söyleyeceğim. O noktaya geleceğim, biraz karışık konuşuyorum. 1933'de kurulan üniversitekapatılan Darülfünun'dan farklı olarak özerklikten yoksun bir üniversite. Güçlü dış desteğe rağmen, başlıca özerklikten yoksun olması ve zaten bütün bu hareketin tek parti döneminin şartlarına uygun olarak üniversiteyi de diğer eğitim kurumları gibi bir rejim propagandası aracı haline dönüştürmek amaçlandığı için, 1946'da özerkliğini tekrar kazanılmasına kadar, Türk üniversitesi kendisinden beklenen amaçlara erişememiş, zavallı bir kuruluş olarak kalmıştır. Türkiye'de üniversiteler ne ürettilerse ya 1933'den önce ya 1946'da özerkliği tekrar geri aldıktan sonra üretmişlerdir.

33 hareketi ile 83 hareketi arasındaki benzemezliklerden bizi kişisel olarak ilgilendiren önemli bir tanesi de, 33'de atılan, kovulan insanlara çok medeni şekilde davranılması. Kapatılma mektubu herkese gönderilmiş 33'de, Sonra ikinci bir mektup yeni üniversitede yer verileceklere gönderilmiş. Milli Eğitim Bakanı şahsen imzaladığı mektupta Darülfünun'un bütün hocalarına şimdiye kadarki hizmetlerinden ötürü teşekkür ediyor vb. Maddi şartlar bakımından da, yeni üniversiteye alınmayan herkese bir yıl süre ile tam maaş veriliyor. Devlet Darülfünun'dan tasfiye edilen hocalara iş bulmayı yükleniyor sonra iş buluyor da. İş bulamadığı takdirde ömür boyu açık maaş ödüyor. 1933 tasfiyesi ile 1983 tasfiyesi arasında böyle bir uygarlık farkı da var. 83 ile 33 arasındaki koşutluktan çıkarılabilecek bir takım dersleri biz üstüne basarak söylemiyoruz, ama bunların düşünülmesinde de büyük yarar var. İsterseniz 33 tasfiyesi hakkında bir iki çarpıcı şey daha söyleyeyim. 33 tasfiyesini yapan adamın —hani şu önlemez yükseliş ve düşüşün kahramanı olan Milli Eğitim Bakanının— tasfiyeyi tamamlamaya siyasi ömrü yetmiyor, tasfiyenin son günlerinde o da işinden atılıyor ve bir iki ay sonra da ölüyor. Yeni üniversiteye rektör olarak atadığı işbirlikçisi zat ise bir ders yılı sonra atılmak durumunda kalıyor. Ayrıca yine dekanlar değişiyor. Atılanlardan ise üniversiteye dönüp, daha sonraki yıllarda yıllarca rektörlük yapan, dekanlık yapan, ordinaryüs profesör olarak emekli olan, hakkında hatıra pulları çıkan var. (Meselâ, Fen Fakültesinden kovulan meşhur Fatin Hoca. Fatin Gökmen, Kandilli rasathanesinin müdürü ve üniversitede olasılık kuramları ile astronomi ordinaryüsü iken atıldı, sonra milletvekili oldu tek parti döneminde, sonra hakkında hatıra pulu çıkartıldı.) Bütün bunlar, biz matrud ve müstafilerin herhalde istikbale iyimser gözlerle bakmamıza yardım edecek şeyler.

— Sayın Berktay ülkemizde üniversitelerin geçirmiş olduğu evreler ve bunların genel toplumsal - siyasi koşullarla olan bağıntısı üzerine sizin düşünceleriniz nelerdir?

HALİL BERKTAY

Benden önce konuşan arkadaşlar Türkiye'deki gelişmelerin genel tablosunu özetlediler. Yani özetle, Türkiye'de 60'lı ve 70'li yıllarda üniversite özerkliği vardı. 80 sonrasında, bu üniversite özerkliği ile zamandaş olmasına bakarak siyasal terör, anarşi ve iç savaşa yakın koşullardan çok yanlış dersler çıkarılmış; bunlarla üniversite özerkliği arasında bir sebep - sonuç ilişkisi kurulmuş ve tedavi olarak da üniversite özerkliğinin yok edilmesine gidilmiştir. Bunun da bedeli çok ağır olacaktır ve olmaktadır. Genel olarak nelere yol açacağı konusunda Yakup Kepenek, Korkut Boratav ve Türker Alkan'ın söylediklerine de katılıyorum.

Benim bir genel çerçeve içinde özellikle vurgulamak istediğim bazı noktalar var. Birincisi, belki Yakup arkadaşımın kullandığı formülasyonun lafzından biraz farklı olarak ben, üniversiteler gelişme ve bilimsel gelişme ile demokratikleşme mücadelesi ve süreci arasında genel bir koşutluk olduğunu ve bu genel koşutluğun gözönünde bulundurulmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Şunu söyleyeyim ki burada demokratlık, demokratiklik ve demokratikleşme kavramlarını, toplumsal gelişme sürecinin bütününden koparmamak gerekir. Özellikle Türkiye gibi, sosyoloji lisanında "geçişsel" diye adlandırılan; yani azgelişmişlikten çıkış mücadelesi içinde, şu veya bu şekilde ortaçağa özgü ya da yarı-ortaçağ karakterdeki bir yapıdan kurtulma süreci içinde bulunan bir toplumda, demokratikleşmenin muhtevasını tanımlarken, bu niteliği önemle gözönünde bulundurmak gerekir.

Bu bağlamda şunu da eklemek istiyorum; mesele sadece mevcut üniversitelerin özerkliği meselesi değildir. Şöyle demek istiyorum; üniversiteler gelişiminin ve özellikle toplumsal bilimlerdeki muhteva gelişiminin tek kısıtası değildir bu. Bunun yanısıra, ortaçağdan sıyrılma ya da demokratikleşme genel sürecinin bir parçası olarak, insan kafasının ortaçağ ideolojisinden ve ortaçağa özgü düşünme biçimlerinden özerkleşmesini ve kurtulmasını da düşünmek gerekir. Yani skolastisizmden, dogmatizmden, batıl inançlardan, dinden, kiliseden ya da kilise benzeri dinsel yapılardan ve genel olarak teolojiden ya da teolojik ve teleolojik düşünme biçimlerinden kurtulmasını da birlikte ele almak gerekir.

Türkiye toplumunun gelişmesi ve demokratikleşmesi sürecinde atılan her adım ile üniversiteler gelişimin, tamamen paralel iki çizgi olarak, her an ve saniye birlikte yürüdüğünü iddia etmeyeceğim. Kuşkusuz zikzaklar, bir ya da diğer sürecin geçici olarak öne geçmesi gibi durumlar olmuştur. Ama genel olarak üniversiteler gelişme ile toplumumuzun yüz-yüzelli yıllık demokratikleşme mücadelesi arasında önemli bir paralellik olduğu kanısındayım. Benim kanımca, 19. yüzyıldan bu yana Türkiye'nin devam eden ve görevleri henüz tamamlanmamış olan demokratik devrim sürecinde her önemli dalga özellikle toplumsal bilimlerde eğitim ve öğretimin muhtevası açısından, önemli ilerlemeleri beraberinde getirmiştir. Gecikmeli olarak

getirmiştir, şu veya bu şekilde getirmiştir ama mutlaka getirmiştir. Örneğin yontulmamış feodal irticaya kıyasla Tanzimat dönemi bazı ilerlemeler getirmiştir. Örneğin dünya tarihi derslerinin yasaklandığı, insanlığın genel tarihinin öğretilmesinin imkansız kılındığı, Avrupa'daki büyük devrimlerden bahsedilmesinin yasaklandığı Abdülhamit dönemine kıyasla 1908 Jön Türk devrimi büyük ilerlemeler getirmiştir. Bir bütün olarak Osmanlı İmparatorluğunun eğitim düzenine kıyasla, Kemalist Devrim büyük ilerlemeler getirmiştir. 1960 öncesindeki, varolduğu kadarıyla üniversite özerkliğini baskı altına alma, özellikle bilimsel yöntemleri yok etme metodlarına ve D.P. iktidarının üniversiteye karşı giriştiği saldırıya kıyasla, 27 Mayıs'a yol açan kitle hareketleri ve 27 Mayıs atılımı beraberinde büyük atılımları getirmiştir. Ve nihayet 60'ların ve 70'lerin toplumumuzu saran kitle hareketleri —*"kitle hareketleri"*nin altını çiziyorum— bu yönde büyük kazançlar getirmiştir.

Genel olarak 60'lı ve 70'li yıllarda ulaşılmış; kuvvetli yanlarını olsun zayıf yanlarını olsun benden önce konuşan arkadaşlarımın çok esaslı şekilde özetledikleri üniversiteler gelişim düzeyi, eksik özerkliği ve eksik işleyiş süreçleri ile de olsa, canlılığıyla , çok-sesliliğiyle, tartışma olanaklarıyla sınıf içindeki göreli demokrasisi ile, araştırma olanaklarıyla ve nihayet toplumsal bilimlerde ulaşılan olgunluk ve üretkenlik düzeyinin somut içeriği itibariyle, çok değerli bir mirastır. Ve hakikaten YÖK aracılığı ile yapılan müdahale ve değerli mirası, sadece üniversite özerkliği bakımından değil, birçok bakımdan tahrip etmiştir. Doğrudan doğruya öğretimin muhtevası, sınıf içi demokrasi, gençliğin fikri ilgilerinin canlılığı ve gençliğin kendisinin öğrenme arzusu vb. gibi birçok bakımdan, geriye dönülmüştür. Bu da basit olarak bir YÖK meselesi değildir. YÖK'ün gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmek yolunda olduğu, bana göre, demin bazı olgularından çok kaba ve üstünkörü biçimde sözünü ettiğim Abdülhamit döneminden çok farklı bir olay değildir aslında. Çeşitli tezahürlerini, gençliği nelere itebileceğini daha önceki arkadaşlar da anlattılar. Yalnız burada şunu da söyleyeyim ki, üniversitenin ve daha genel olarak gençliğin, daha da genel olarak toplumun bütününün sıkıntısını —tabi burada somut olarak üniversiteden ve üniversite gençliğinden söz ediyoruz— bir YÖK olayına ve YÖK'ün kurumsal tedbirlerine indirgemek hatalı olur. Toplum, kurumsal tedbirler ile hapsedilemeyecek ve zaptü rapt altına alınamayacak kadar canlı bir olaydır. Ve bir çok tedbirin, kurumlaşmanın, vb., toplumsal gelişmeler karşısında aciz ve kağıt üzerinde kalabildiğini de tarih göstermiştir. Bence bugün çok kritik bir mesele —Türkiye'nin genel olarak kritik bir meselesi— kitle hareketinin olmayışı, benim toplumsal dinamizmin temel gücü olarak gördüğüm geniş halk kitlelerinin durgunluğu, karamsarlığı ve ilgisizliği ve özel olarak —gençlik hareketinin durgunluğu demiyeceğim— gençlik hareketi diye bir şeyin, gençliğin kitlesel hareketi diye bir şey olmayışıdır.

Korkut Boratav son derece önemli bir gözlemde bulundu. 1960'larla 1970'ler arasında, gençlik açısından bence çok tayin edici bir ayrım yaptı. 1960'lar gençlik açısından bir altın çağdır dedi ve bir bakıma, yanılmıyorsam. 1960'ların 70'lerden tayin edici farkını bence, 60'larda gençliğin kitlesel hareketinin ön planda olmasında; 70'lerde, özellikle 70'lerin ikinci yarısında ise artık ortada gençliğin kitlesel hareketi diye bir şey kalmamasında ve bunun yerini kitlelerden kopuk küçük grup terörcülüğü ve maceracılığın almasında aramak gerekir. Korkut Boratav adına bir yorum yapmış olmayayım ama, benim kafamda, yaptığı ayrım bu çok önemli somut farka tekabül ediyor.

Bunu, Türker Alkan'ın yaptığı bir gözlemle birleştirmek istiyorum. Hakikaten, Türkiye toplumunun geçmiş demokratikleşmesinde, yani bugün deyim yerindeyse intikamı alınmakta olan pek çok kazanımın elde edilmesinde, tayin edici rolü üniversite ve üniversite öğretim üyeleri oynamıştır. Aslında üniversite öğretim üyelerini de tutumları itibariyle demokratikleşmeye zorlayan; daha fazla sınıf-içi demokrasi tanımaya, aynı zamanda ders verişlerinin, teksirlerinin ve kitaplarının muhtevasını çağımızın ileri sosyal bilimlerinin düzeyine yaklaştırmaya ya da kavuşturmaya zorlayan, iten, onları bu yolda destekleyen teşvik eden, 60'lardaki canlı kitle hareketi ve özellikle gençliğin kitle hareketi olmuştur kanısındayım. Hani "tehlikeli fikirlerle dolup taşan üniversite öğretim üyeleri gençliği ifsad ettiler" deniyor ya; ben tersine —ifsad ettiler diye bir pejoratif deyimi şüphesiz kullanmayacağım ama— elit aydınlar kesimi olarak üniversite öğretim üyeleri üzerindeki temel dürtü de toplumun , temel kitlelerinin hareketlenişinden gelmiştir kanısındayım. Bu bakımdan, YÖK'ün son derece kötü ve zararlı etkilerini hiç küçümsemeksizin şöyle bir küçük şerh koymak istiyorum; toplumun kaderi YÖK'lerle çizilmeyecektir. Bunların önemi yoktur ve olmayacaktır demiyorum ama, üniversitenin durumunu özellikle ağır, genel olarak toplumun durumunu özellikle ağır ve bunalımlı kılan koşul, bence öncelikle, meselâ YÖK'ün bilimsel özerkliği tahrip etmiş olması değil-

dir; kesinlikle bunun zararını ve kötülüğünü küçümsemek istemeksizin söylüyorum.

Gene bu bağlamda; madem bir gençlik dergisi olarak bizimle röportaj yapıyorsunuz ve madem ki "Nasıl bir üniversite" sorusu da gündeminizde yer alıyor.. Ben gençliğin sözü edilen dönem, yani 60'lar değil de 70'ler dönemi üzerinde gençliğin düşünmesinin ve tartışmasının çok yararlı olacağını bilvesile burada dile getirmek isterim. Çünkü hakikaten, 1960'larda sözünü ettiğim gelişmelerin ve demokratikleşme mücadelesinin, yükselen gençlik mücadelesinin bir ürünü ve meyvası olarak gerçekleşen pek çok olumlu koşul, 70'lerde zıddına dönüşebilmiştir. Mesela sınıf-içi demokrasi, tartışmada hoşgörü ve sınıfta konuşma özgürlüğü, saygısızlık özgürlüğüne, saçmalama özgürlüğüne, öğretim üyelerini tehdit edebilme özgürlüğüne dönüşebilmiş; bu yolda kötüye kullanılabilmiştir. Ve hattâ, genel toz-dumanın ortalığı kapladığı ortam içinde, her türlü eğitim ve öğretimi ya da kitabi bilgi ve düzenli eğitimi "Bu burjuva eğitimidir", "Bize ne yararı var?" "Kitap okumanın ne yararı var?" diye karalanan fikirler de ortaya çıkabilmiştir. Kuşkusuz bunların nihai sonucu, YÖK ile ve diğer başka tedbirlerle birçok geri adımın atılabilmesinin zeminini hazırlamak ve kolaylaştırmak olmuştur.

Başlıbaşına eklemek istediğim bir mesele var. Toplumsal bilimler açısından konuşuyorum; mesele sadece bir formel tedbir olarak bilimsel ya da kurumsal özerkliğin ortadan kaldırılmış olması değildir. Aynı zamanda, genel olarak ilerici düşüncelerin büyük ölçüde itibarının kırılmış ve toplumda büyük bir gericilik rüzgarının esiyor olmasıdır. Bunu da üniversiteyi etkileyen koşullar arasında, başlıbaşına bir koşul olarak zikretmek ve özellikle bilimsel özerkliğin kaldırılmış olduğu koşullarda çok esaslı bir şekilde eğitim ve öğretimin muhtevasınıetkilemekte olduğunu eklemek gerekir, sanıyorum. Kısacası, 60'larda ve 70'lerde eleştirilen, yenilgiye uğrayan, pek çok teolojik, teleolojik, ortaçağ kalıntısı düşünce, safsata, gerici doktrin yeniden toplumsal bilimlerde, eğitim ve öğretime dönmüş bulunmaktadır. Bugün cari ve "moda" olanlar bunlardır. Bilimsel özerkliğin iadesiyle birlikte, bunun da değişmesi koşulunu ben, toplumu er geç kucaklayacağını umduğum dinamizmlerde arıyorum.

Devlet; eğitim, öğretim, bilim ve bilimsel kurumlar alanında çeşitli şeyler yapabilir. Kurabilir, yatırım yapabilir, yasalar çıkarabilir, vb. Bir şeyi devletin yapmasının mümkün olmadığını düşünüyorum: Toplumsal bilimler, sanat ve kültür alanındaki çeşitli tartışmaların muhtevasına müdahale edip de iyi sonuç alması olanaksızdır. Tarih, bu konuda sayısız derslerle doludur. Bilim adamının, sanat alanının, kültür alanının kendine özgü nitelikleri vardır. Bu alanlarda doğrular ve yanlışlar —ya da göreli doğrularla göreli yanlışlar ancak özgür bir tartışma ortamında, çeşitli fikirlerin, çeşitli ekollerin, çeşitli teori, yapıt ve ürünlerin zaman içinde çatışması ve birbirini elemesi yoluyla ortaya çıkabilir. Ne zaman ki tarihte —üstelik yakın tarih bunun çarpıcı örnekleriyle doludur— devlet, siyasi güç, şu veya bu bilimsel tartışmanın muhtevasına müdahale edip, "Şu doğrudur, bu yanlıştır" diye onu kestirip atmaya kalkışmıştır, bu iş daima ters sonuç vermiştir. YÖK deneyiyle Türkiye, özelikle toplumsal bilimler, sanat ve kültür alanını çok zor tamir edebilecek biçimde yaralamaya yüzde yüz aday bir yönelim içinde görünmektedir.

"YAPIT, sosyal bilimle ilgili genç kuşakların, sosyal bilim alanında öğrenim görenlerin ve genç mezunların da dergisi olmak durumundadır."

— Üniversite tartışmasının toplumun bütününü etkisi altına alan koşullardan bağımsız ele alınması gerektiği önermesine bağlı olarak, sizlerin, önümüzdeki dönem toplumsal dinamiklerin nasıl işliyebileceğine ilişkin görüşlerinizi alabilir miyiz?

KORKUT BORATAV: Bu konuda ben daha çok bir iktisatçı olarak konuşayım. Birkaç gözlem yapayım. Beni endişe ettiren, Özal'ın ısrarla ve büyük bir saplantıyla savunmaya çalıştığı iktisat politikalarının, siyasal demokrasi ile nitelik gereği çelişen unsurları olması. Bu yüzden bir iktisatçı olarak, bu tür iktisat politikalarının sürekli eleştirilmesi ve bunların demokratik süreç içinde kaldırılması yönünde birşeyler yapıyorum. Yazılar yazıyoruz konuşmalar yapıyorum vs. Bu konuda şunu söyleyeyim —belki daha sonra geleceğimiz bir mesele— YAPIT'ın bütün yazı kurulu üyeleri, ilk sunuş yazımızda söylediğimiz gibi, her konuda aynı şeyleri düşünen, Türkiye'nin ve dünyanın meselelerine özdeş biçimde yaklaşan insanlar değiliz. Ancak hepimizi birleştiren temel şeyler var. Bunlardan birisi de Türkiye'nin daha demokratik daha özgür bir topluma yönelme isteği konusunda hepimizin birleşmesi. Bir iktisatçı olarak ben, üç-dört yıldır içinde yaşadığımız ekonomik ortamın ve ısrarla izlenen ekonomik politikaların ister istemez emek üzerine baskılar getirebileceğinden ve emeğe, işgücüne getirilen baskıların da Türkiye nin demokratikleşmesine kesinlikle olumsuz katkılar yapabileceği görüşündeyim. Geleceğe dönük tahminlerim o kadar kötümser değil. Toplumsal yapının, Türkiye insanının geçmiş birikimlerinin ve edinimlerinin kalıntılarının, Türkiye aydınının yine son yirmibeş - otuz yılda elde ettiği edinimlerin —bir şekilde— toplumdan kolaylıkla silinemeyeceği ve gerek ekonomik, gerek siyasal düzlemde Türkiye'nin ileriye, eşitliğe ve demokrasiye dönük bir gidişin içine yöneleceği konusunda kanaatim var.

TÜRKER ALKAN : Geleceğe ilişkin bir öngörüde bulunurken, herşeyden önce, Türk toplumunun son derece devingen bir toplum olduğunu unutmamak lazım. Hızlı hareket halinde olan bir toplum. Kentleşmesi, sanayileşmesi, düşünce akımları ile yaşayan ve devinen bir toplum. Bu toplumu yasalarla veya kurumlarla dar kalıplar içine sokup, mahkum edip, dondurmanın olanaksız olduğuna inanıyorum. Şu anda izlenen ekonomik politikaların sonucu, Türkiye'de zaten var olan ve zaten eleştirilmekte olan iktisadi, toplumsal dengesizlikleri arttırıcı nitelikte olacaktır. Çelişkiler ve dengesizlikler artacaktır. Bu gözle görülür biçimde ortada. Devingen bir toplumda, hareketli bir toplumda dengesizliklerin gittikçe artmasının yaratacağı siyasal sorunlar ve zorlamalar olduğuna inanıyorum. Bu, Türkiye'nin önüne çözmesi gereken ciddi siyasal sorunların çıkmasına yol açacaktır. Bu zamanında görülürse, bugün

izlenen iktisat politikasının değiştirilmesi zorunlu olacaktır. Henüz demokrasiye geçmedik; bu ortada. Geçmeye çalışıyoruz. Türkiye'nin demokrasiye geçebilmesi, yahut demokratikleşme sürecinde daha ileriye gidebilmesi bugün izlenen iktisat politikasının top-

"...1933'te bu tasfiyeyi yapanlar kırk tane alman ordinaryüs profesörün hizmetinden yararlanabilmişlerdir. Doğramacı ise bir iki çabasına rağmen hiçbir yabancıyı getiremedi."

lumsal dengeleri, sınıflar arası dengeleri daha fazla gözönüne almasıyla sıkı sıkıya bağımlı. İktisat politikaları eğer dengesizliği sürdürücü nitelikte olacak olursa, kendi içinde bir kısır döngüye yol açabilecektir. Dengesizlikleri sürdürmek için baskıya, baskının sonucunda dengesizliklere yol açan bir kısır döngü ortaya çıkacaktır. Uzun dönemde Korkut Boratav'ın iyimserliğine katılıyorum. Türkiye daha demokratik, sosyal bakımdan daha dengeleri gözönüne alan bir toplum yapısına kavuşacaktır, kavuşması gerekir. Fakat bugün izlenen siyasetle bunun gerçekleştirilebileceğine inanmıyorum. Sonuç olarak, bugün izlenen iktisat siyasetinin, bir noktada, gerçekleri gözleyerek, toplumsal baskıları duyarak bu siyaseti izleyen kişiler tarafından değiştirilmek zorunda kalacağı düşüncesindeyim.

-- Sayın Berktay, siz bu genel gidişi nasıl değerlendiriyorsunuz?

HALİL BERKTAY : Türkiye sonbaharda yapılan genel seçimlerle ve ardından geçtiğimiz Mart ayı içinde yapılan mahalli seçimlerle yeni bir aşamaya girdi. Ben bu aşamayı henüz demokrasi, ya da demokrasiye geçişin tamamlanmaması olarak nitelemekte Türker Alkan'la tamamen hemfikirim. Ancak öte yandan kanımca —hatta zannediyorum diğer arkadaşlar da katılacaklardır ki— sözünü ettiğimiz iki seçim sonuçları, demokrasiye geçiş sürecinin başlaması açısından olumlu olmuştur. Yani bu seçimlerin sonuçlarında Türkiye halkının en katı, en sert ve en az sivil çehreli olan partiye en az teveccühü göstermesini; buna karşılık eski bir kitlesel partinin devamı olarak algıladığı bir diğer sivil partiye önemli ölçüde yönelmesini ve onu adetâ bir alternatif olarak iktidara getirmiş olmasını —bu ölçüler içinde— ben kesinlikle olumlu bir adım olarak anlıyorum. Bu sonuç aslında, Türkiye halkının geçmişindeki önemli tarihi mücadelelerden ve onların kazanımlarından gelen belli bir siyasi tecrübesi ve nosyonu olduğunu; aynı zamanda, çok uzun süre tamamen monolitik yapılar içinde ve tamamen hiyerarşik bir şekilde yönetilemeyecek kadar ileri, farklılaşmış, çoğulculaşmış bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olduğumuzu kanıtlamıştır. Başka bir deyişle ben, Türkiye'nin son tahlilde dünyanın azgelişmiş ülkeleri kutbu içinde yer almakla birlikte, üçüncü dünya ülkelerinin ilerilerinden bir tanesi olduğuna; örneğin, Türkiye— nin sosyo-ekonomik yapısının nisbeten dengeli ve ekonomisinin nispeten entegre karakterinin; keza bunların üzerinde yükselirken, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde başgösteren demokrasi ve bağımsızlık mücadelelerinden başlayıp Milli Kurtuluş Savaşı'nın ve Kemalist Devrim'in kazanımlarından geçen geleneklerinin, ne Orta Amerika'nın birkaç oligarşik ailenin denetimi altındaki mono-kültür ekonomileriyle ne de Afrika'nın eski koloni ülkeleriyle karşılaştırılamayacak derecede önemli olumlu yönler taşıdığı kanısındayım. Ve Türkiye'nin uzun süre parlementosuz ve parlamenter partiler olmaksızın yönetilmeyi kabullenmeyen yapısının; üstelik mesela iki yıl önceki Anayasa oylamasına büyük umutlar bağladıktan sonra önemli hayal kırıklıklarına uğramış olan birçok aydının bu sefer de çok aşırı karamsar tahliller yaptıkları, herşey bitti diye baktıkları koşullarda, birdenbire ve adetâ bir şok etkisiyle kabul ettirmiş olmasını, hayırlı karşılıyorum. Birinci nokta bu.

Fakat ikinci mesele, şudur: Şimdi önümüzde, kanımca henüz başında olduğumuz, aslında tamamlanması çok uzun sürecek ve bence köklü bir demokratik devrim sorununun son tahlilde kopartılamayacak olan, uzun bir demokratikleşme mücadelesi var. Mevcut sivil hükümet, Özal'ın başında bulunduğu ANAP ve onların geleneksel olarak temsil ettiği sosyal güçler —yani DP — AP geleneği ve hakim sınıfların o kesimi— bu demokratikleşme sürecini ne ölçüde ilerletebilir? Bu demokratikleşme sürecini ilerletmeleri umulabilir mi? Buna bel bağlanabilir mi? Ya da başka bir deyişle, Türkiye'nin ilerici kesimleri, böyle bir demokratikleşme sürecinin öncülüğü ve önderliği misyonunu kendi elleriyle Özal'a ve ANAP'a tevdi edip, gönülleri rahat olarak oturabilirler mi? Ben bunun mümkün olmadığı kanısındayım. Benim kanımca herşeyden önce tarihi kökenleri itibariyle ve sınıfsal niteliği itibariyle, Türkiye hakim sınıflarının bu kesimi, demokratikleşme sürecini bundan böyle önemli ölçüde ilerletemeyecektir ve hiçbir zaman demokratikleşmenin derinleşmesi yolundaki temel atılımlar bu kesimden beklenemeyecektir. Beklenmesi de çok büyük hata olacak ve asıl temel dinamizmin gelmesi gereken halk kesimlerini pasifliğe itmekten, insiyatifsizliğe itmekten başka hiçbir sonuç vermeyecektir.

Daha somut ve yakın, "konjonktürel" diyebileceğimiz bir tahlil çerçevesinde baktığımızda, ANAP iktidarının sırtında birbiriyle içiçe geçen çok büyük iki kambur görüyoruz. Bunlardan birincisi, gerek Korkut Boratav'ın gerekse Türker Alkan'ın işaret ettiği gibi, gütmekte oldukları ekonomik politikadır. Ağırlaştırmaktan söz etmeyeceğim; en azından, çeşitli hak ve özgürlüklerin mevcut kısıtlı ve güdük

"...hepimizi birleştiren temel şeyler var. Bunlardan birisi de Türkiye'nin daha demokratik daha özgür bir topluma yönelme isteği..."

düzeylerinde tutulmalarına, içsel olarak muhtaçtır bu ekonomik politika. İstediği kadar Özal'ın ve ANAP yöneticilerinin iddiaları başka yönde olsun, burada önemli bir ekonomik determinizm kendini ergeç kabul ettirecektir. En azından şunu söyleyebilirim ki, hiçbir zaman ANAP iktidarı demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kendi eliyle tepsi içinde halka hediye etmiyecektir. Belki kendi arzuları hilafını, mecbur kaldıkça, geri adım atmaya zorlandıkça gıdım gıdım verecektir. Fakat hiçbir zaman ihsanda bulunmayacaktır. Çün-

kü ekonomik politikasının içsel bünyesi başka birşeyi gerektirmektedir.

İkinci olarak ve bununla içiçe geçmiş olarak: Bu ANAP iktidarının, kendi liberallik görüntüleriyle ya da zaman zaman bir kısım aydınlarımızca onlara bahşedilen liberallik ve modernlik payeleriyle de bağdaşmayacak derecede, ortaçağ gericiliğinin çeşitli varyantlarını kendi içinde barındırdığını düşünüyorum. Özel olarak şu iki eğilimi kendi içinde barındırdığı, son zamanlarda bu konularda yazılan çizilenler ve basında adetâ harcıalem hale gelen tahlillerle de çok berrak bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aşırı sağcı ve terörcü bir partinin çeşitli unsurlarını, hattâ yönetici unsurlarını önemli ölçüde içinde barındırmaktadır. Aynı zamanda laiklik nosyonundan yoksun İslami fondamentalizme bağlı, teolojik esaslar üzerinde kurulu bir eski partinin de zihniyetini, ideolojisini ve unsurlarını önemli ölçüde kendi içinde barındırmaktadır. Ve bu barındırış sadece lafta kalmamaktadır; aynı zamanda sözünü ettiğim iki eski partinin eylem çizgileri, doğrultusunda atılan adımların ve pratik unsurların şu ana kadarki ANAP icraatı içinde yer almasıyla da somutlanmaktadır.

> ***"YAPIT'ın misyonu toplumun yaşaması zorunlu olan demokratikleşme mücadelesinden ayırdedilemez..."***

İşte burada, şöyle bir problemle yüzyüze bulunuyoruz, Bir yanda, son dört yılın Türkiye ye getirdiği aşırı-dar kurumsal elbisenin terzisinin Özal ve ANAP olmadığı doğrudur. Öte yandan, bu kurumların değiştirilmesi yolunda önemli atılımları Özal'dan ve ANAP'dan beklemek çok büyük bir yanılgı olacaktır ve olmaktadır. Burada şöyle bir problemle karşı karşıya kalıyor Türkiye toplumu; sözünü ettiğimiz otoritarizmin sahipleri bir yanda; kendi içinde ortaçağ gericiliği, ırkçılık, aşırı dincilik ve hatta aşırı sağcı fanatizm kamburlarını taşıyan bir ANAP iktidarı diğer yanda! Peki, bu ikisi dışında Türkiye'nin bir alternatifi yok mudur? Bu alternatif nasıl şekillenecektir? Burada bence kritik mesele, daha önce de belirttiğim gibi, halkın durgunluğudur. Halk hareketinin durgunluğu sayesindedir ki, birinin alternatifi diğeri olabildiği gibi ANAP'ın alternatifi de tekrar diğeri olabilir maalesef. Yani eğer toplumda esaslı bir sol alternatif şekillenmezse, bu "metafizik kutuplaşma"nın sürüp gideceğinden endişe ediyorum. Bu bizi şuraya getiriyor: Türkiye toplumunun çok esaslı sorunlarından biri de esaslı bir sol alternatifin olmamasıdır. Bence bunun kökleri 12 Eylül öncesi dönemde solun içine düştüğü başarısızlık ve itibarsızlıkta yatmaktadır. Çok fazla ayrıntısına girmeden şöyle söyleyeceğim; önümüzdeki dönemde Türkiye'nin bizler gibi aydınlarının temel meselesinin demokratikleşme sürecinde ANAP'a arka çıkmak, ya da topluma demokrasi bayraktarları olarak Özal'ları, Cindoruk'ları, Ilıcak'ları takdim etmek değil, doğrudan doğruya bağımsız bir radikal, demokratik mihrakın yaratılmasına katkıda bulunmak olduğuna inanıyorum.

— YAPIT dergisi böyle bir gereksinimin ürünü müdür? Ya da sözünü ettiğiniz bu aydın sorumluluğu bağlamında YAPIT nasıl bir yere oturtulabilir?

HALİL BERKTAY : Şüphesiz ki demin söylediklerimin böyle bir mihrakın yaratılmasında YAPIT'ı bir araç olarak gördüğüm şeklinde ya da YAPIT'ın "görev"leri ile bağlantılı olarak anlaşılması çok yanlış olur. YAPIT'ın misyonu toplumun yaşaması zorunlu olan demokratikleşme mücadelesinden ayırdedilemez; ama sözünü ettiğim kadar kapsamlı görevlerin yüklenicisi ve aracı, elbette ki, YAPIT gibi bir toplumsal bilimler araştırma ve tartışma dergisi olamaz. Bence YAPIT'ın içinde bulunduğumuz sürece başlıca iki yönden katkısı olabilir ve olmaktadır Birinci olarak, demin sözünü ettiğimiz, bilimsel özerkliğin yok edildiği ve güçlü bir gericilik rüzgarının estiği koşullarda, radikal sosyal bilimsel düşüncenin yaşadığı bir yer olmaktadır YAPIT ve bunun ürünlerini ortaya koymaktadır. Örneğin iktidarın "alternatifsiz" ilan ettiği ekonomik liberalizmin eleştirisini ortaya koymaktadır, radikal açılardan. Çeşitli örnekleriyle ortaçağ düşüncesinin eleştirisini ortaya koymaktadır. İkinci olarak, YAPIT çok sesli bir dergidir. Her konuda aynı görüşte olmayan insanların biraraya gelip de çıkarabildikleri ve çıkarmaya devam edebildikleri, çok uzun boylu anlaşmazlıklar olmadan pekala yürütebildikleri nadir dergi örneklerinden biridir, yakın zamanda. Eğer bu deney sürecek ve tutacaksa, bence her konuda aynı görüşte olmayan fakat belliki aralarında belli asgari müşterekler olan insanların, aydınların böyle bir dergiyi sürdürmeleri, başlıbaşına solun kendi içinde demokratik bir görüşme, tartışma ve yaşam tarzını gerçekleştirmesi bakımından önemli bir örnek ve katkı olacaktır. Çünkü hakikaten, Türkiye'de solun bir imaj talezelenmesine ihtiyacı olduğu kanısındayım; deminsöylediklerim içerisinde saklı bu. Ve bence bu yenilenmenin, tazelenmenin önemli bir unsuru da, kendi içinde demokratik bir yaşamı gerçekleştirmektir. Eğer biz YAPIT'da bunu belli ölçülerde yapabiliyorsak, ben, sözkonusu yenilenmeye, mütevazi bir katkı oluşturabileceğimize inanıyorum.

METE TUNÇAY : Halil'in her konuda aynıdüşünmediğimizi söylemesi çok doğru. Mesela ben, ANAP'ın içindeki MSP kalıntısından hiç rahatsız değilim. Türkiye'de herhangi bir demokratik hareketin —solcular tarafından oluşturulacak bir demokratik hareketin de— müslümanlarla mutlaka anlaşması gerektiğine inanıyorum. Onlara karşı, onları dışlayan bir hareketin bizim demokrasi anlayışımız ile bağdaşmayacağı düşüncesindeyim. Ama bu, Halil'le birlikte YAPIT yazı kurulunda bulunmamıza, birçok yazıları benzer şekilde beğenip, birçok yazıları benzer şekilde eleştirmemize engel değil.

— Tüm konuşmacıların YAPIT'ın çoksesli bir dergi olma özelliği üzerinde hassasiyetle durduğunu görüyoruz. Bu açıdan YAPIT ile YENİ OLGU arasındaki benzerlik konuya daha da ilgiyle yaklaşmanıza neden oluyor. Çok sesli bir toplumsal araştırmalar dergisi olarak YAPIT'ın iç dinamiği hakkında bizi biraz daha aydınlatabilir misiniz?

KORKUT BORATAV : Benim YAPIT'da çok önem verdiğim bir olay, sosyal bilim ve topluma bakış açılarında birbirleriyle yüzde yüz anlaşmayan insanların, Halil Berktay'ın da söylediği gibi birada, verimli bir çalışma ortamı içinde somut işler yapabileceğinin iyi bir kanıtı olması. İkincisi ve belki daha önemli bir olgu da şudur: Sosyal bilimlerde üniversitelerden kopmuş insanların ve üniversitelerin içinde mefluç duruma gelen bilim adamlarının üretime devam etmesini zorlamak ihtiyacına verilen bir yanıttır YAPIT. Bilimsel üretim

devam etmelidir ve biz bunu yapmak zorundayız. YAPIT yazı kurulunun tümü üniversitelerden ayrılmış insanlardan oluşuyor ve bunlar çeşitli özel sorunlarına, maddi problemlerine rağmen bilimsel üretimi sürdürmek iddiamek zorundadırlar. Bu yüzden YAPIT'ın ortaya koyduğu çeşitlilik, üniversite dışında sosyal bilimin yapılabileceğini ve yapılmakta olduğunu göstermesi; sadece üretenlerin değil tüketenlerin de yararlandığı ve çok hayati bir olgudur. Tüketenlerin de yarın öbürgün yakın bir gelecekte, üretenlerin safına katılabilmesinin ön koşulu YAPIT gibi çabaların varlığıdır.

"Türkiye de üniversiteler ne ürettilerse ya 1933'den önce ya 1946'da özerkliği tekrar geri aldıktan sonra üretmişlerdir."

sında ve tutkusunda olan insanlar. Bunun yapılabileceğini kanıtlamak zorundayız ve her ne pahasına olursa olsun bunu yapmamız gerekiyor. YAPIT buna yanıt veren bir çabadır.

Ben ilk altı sayıdaki yazıların kaba bir dökümünü yaptım —ufak tefek yanlışlarım olabilir—. YAPIT'da 43 imza yer alıyor —birden fazla yazı yazanları bir kez sayıyorum—. 43 imzanın 31'i Türkiye üniversitelerinin halen dışında olan insanlardan geliyor. Bu 31'in 21'i eski üniversitelilerden geliyor, 10'u ise üniversiteye hiçbir şekilde girmemiş insanlardan; ya öğrencilerden, ya genç mezunlardan veyahut yurt dışında bilim yapan araştırmacılardan geliyor. Üniversiteli arkadaşlarımızdan katkı bekliyoruz, teşvik ediyoruz; 10 imza onlardan gelmiş. 2 imza da yabancı araştırmacılardan. Şunu da söylemek istiyorum; biz bunu zorla ve siparişle almadık. Üniversitelerden 1400 kadar insan koptu ve koparıldı. Bunların şu anda dökümünü bilmiyorum ama muhtemelen en az üçte biri sosyal bilimler alanındandır, belki de yarısı. Bu insanların sosyal bilimden kopması kolay olmamalı, hatta hiç olmamalı. Biz üniversiteler dışında 31 imzayı YAPIT'a getirmiş olmaktan kıvanç duyuyoruz ve arkadaşlarımızın bilimsel üretime devam etmelerini bu yüzden ısrarla istiyoruz. Fakat YAPIT sadece yazanların değil okuyanların da dergisidir. Özellikle, sosyal bilimle ilgili genç kuşakların, sosyal bilim alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin ve genç mezunlarının da dergisi olmak durumundadır. Bunlar, bugün standartlaşmış ve dar kalıplar halinde karşılarına sunulan "sosyal bilim"in dışında sosyal bilimlerin de olabileceğini öğren-

"Kısacası, 60'larda ve 70'lerde eleştirilen yenilgiye uğrayan, pek çok teolojik, teleolojik, ortaçağ kalıntısı düşünce, safsata, gerici doktrin yeniden toplumsal bilimlerde, eğitim ve öğretime dönmüş bulunmaktadır."

Şimdi ben ek olarak birşey söyliyecek değilim; genel olarak katılıyorum arkadaşlarımın söylediklerine. Sizden olsa da daha önce YAPIT'ı çıkarırken başka bir dergiyle yaptığımız söyleşide sorulan soruda olsun, ilginçtir, aynı şey yöneltildi: "Sizin farklı görüşleriniz var, nasıl beraberce bir dergi çıkartıyorsunuz?" Şimdi bu, son ononbeş yıl içinde Türkiye'de içinde yaşadığımız bir ortamın alışkanlığını yansıtıyor olmalı. İnsanların benzerliklerinden çok farklılıkları üzerinde durma eğilimindeyiz ve farklılıkları abartma eğilimindeyiz. Hatta küçük farklılıkları büyütüp, kavgaya dönüştürme eğilimindeyiz.

— Diğer bir deyişle, YAPIT'da okur yazar ayırımını mümkün olduğunca ortadan kaldırmak gibi bir anlayışınız var mı?

KORKUT BORATAV : Var tabii. Şöyle söyleyebiliriz sanıyorum dört beş imzamız vardır ki halen lisan ve lisansüstü öğrencisi olan arkadaşlarımızdan geliyor. YAPIT'da yayınlanmanın tek koşulu "bilimsel düzey".

Yani burda çok katı olduğumuzu, çok ince ve teknik bilimsel normların yüzde yüz gerçekleştirilmesini istediğimizi söyleyemeyiz, fakat içsel tutarlılık ve bilimsel normlara uygunluk koşullarını taşıyan, ilginç ve değişik şeyler söyliyebilen yapıtlara, ünvan ve rütbesi ne olursa olsun, kuşak farkı gözetmeden sayfalarımızın açık olduğunu söyleyebilirim. Ama bu konuda, tabii, yazı işleri müdürümüz Türker Alkan'ın daha farklı, daha otoriteyle söyliyeceği şeyler olabilir.

TÜRKER ALKAN : Yazı işleri müdürlüğü bir hukuksal kuralı yerine getirmek için yapılan birşey. Yoksa, diğer arkadaşlardan bir farkım yok benim.

"... toplumun kaderi YÖK'le çizilmeyecektir."

YAPIT yazı kurulunda olan arkadaşlar arasında kuşkusuz görüş ayrılıkları var. Karı-koca arasında da görüş ayrılığı olur ama bu her zaman boşanmalarına yol açmaz. Hatta insan zaman zaman kendisi ile görüş ayrılığına düşer. Bir dönem düşündüğünüz görüşü başka bir dönem savunmazsınız veya kendi kendinizle çelişkiye düşersiniz. En azından, Freud'çu bir açıdan bakacak olursanız, kişiliğimizin çeşitli katmanları vardır, onlar arasında çelişkiler vardır. Çelişki ve görüş ayrılığı normal birşey. Bunun ötesinde önemli olan, bizi birbirimize yaklaştıran, bir dergi etrafında toplanmamıza yol açan çok fazla benzerliklerimizin olması. Benzerliklerimizin değil de görüş ayrılıklarımızın üzerinde durulması ilginç geliyor bana. Bence bizim benzerliklerimiz, olabilecek ayrılıklarımızdan çok daha fazla ve bir dergi etrafında toplanıp onu yürütebilmemiz de bunu kanıtlıyor. Umarım bu da en azından, benimsenebilecek bir örnek olur Türk aydınları arasında. Aramızda her zaman görüş ayrılığı olur, tartışırız fakat önemli olan o tartışmayı belli bir anlayışla, saygıyla yürütmek; bu da hiçbir şekilde sorun yaratmaz. Bırakın bir bilimsel dergiyi, siyasi gazeteyi, bir şirket yönetiminde dahi görüş ayrılığı olur, kâr gibi çok somut bir amaçları olduğu halde. Ama bu, şirketi dağıtmaları için yeterli neden değildir. Önemli olan birleştirici ögelerin yeterli ölçüde bulunmasıdır. Bunu da YAPIT yazı kurulunun sağladığı kanısındayım.

— Söyleşimize katıldığınız için hepinize çok teşekkür ederiz.

YENİ ÖĞRETİM DÖNEMİNDE YURTLAR

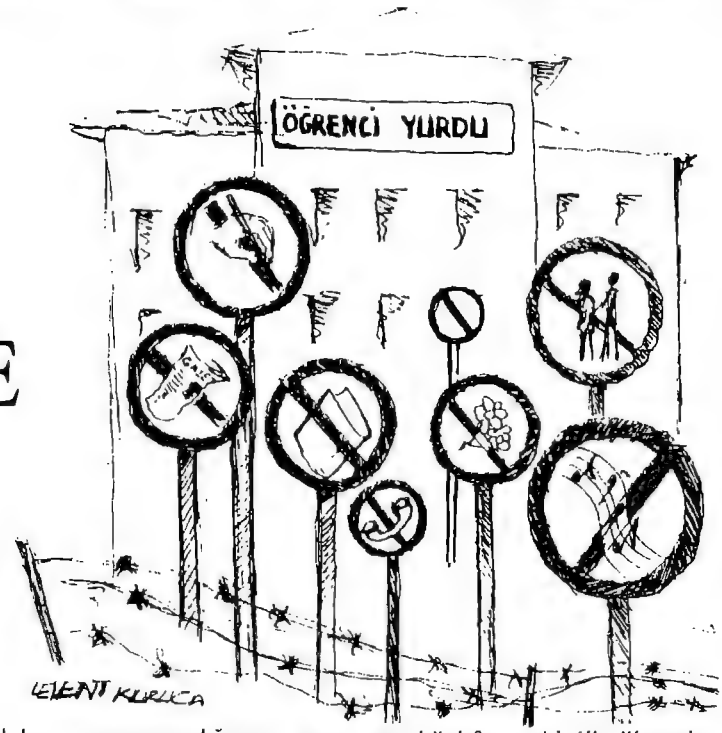

M. Umut UTKU

Yeni bir öğrenim dönemine daha girmiş bulunuyoruz. Yetkililerin açıklamalarına göre, bu yıl başvuruda bulunan öğrencilerin yarısı yurtlara girebilecek. Doğal olarak bu günlerde yurtlara giremeyen öğrenciler "ne yapacağım"ın, girebilenler ise "ne olacağım"ın kaygısı içindeler.

Başvuruları kabul edilmeyen öğrenciler kentin en girilmedik semtlerinde Perdesiz Pencereleri tarayacaklar. Bekâr, üstüne üstlük öğrenci olup da kiralık ev bulmak, totoda on üç artı biri vurmak denli güç bir iş.

Yaşiren "Şanslı" öğrenciler?

Sabah "yataklarınızı usulüne uygun olarak yapıp, bloğu terkediniz" anonsuyla yurdu terk edip, akşam "lambaları söndürünüz" anonsuyla yatacak, yenilmeyecek yemekleri "kışkırtıcılık ve anarşiye yol açma" korkusuyla yemek zorunda bırakılacak, sular akmadığı halde saç ve sakallarının "nizamiliğine" dikkât edecek, dolap düzmeden tutun, yatak yapmaya hatta terlikleri yatak altının hangi yönüne bırakılacağına karar veren yasaklı yönetmeliklerdeki tüm "emir"lere harfiyen uyacak, kız öğrenciler "müşterisi bol, fahişe" olarak nitelendirilmemek için erkek arkadaşlarıyla görevlilerin görüş alanı dışında vedalaşacaklar, öğrencilerin dolapları, anahtarlardan birini idareye verme zorunluluğu yüzünden günlük denetime tabi tutulacak, gencecik insanlar yurttan atılma korkusu nedeniyle yöneticilerin kaba tutumlarına ses çıkarmayacaklar... ve daha anımsayamadığımız bir dizi yasaklı "emir"e uymak zorunda kalacaklar. İşte yurtlara girebilme "şansına" sahip öğrencileri bekleyen sorunlar...

Kredi ve Yurtlar Kurumu (Yurt-Kur) çözüm bekleyen sorunların çözümü için çaba harcamak bir yana, "Kişiliksizleştirme Politikası" gereği yeni katı uygulamaların arayışı içinde.

Günlük basında yetkililerin "Bu yıl yurtlarda sıkı disiplin uygulamasına gidileceği" biçimindeki demeçlerinden sonra Yurt-Kur, yeni uygulamalarla yeni öğrenim dönemini açtı. Erkek yurtlarında yurt kampüsü içinde terlikle dolaşmak yasaklandı. Görevliler adımları gözleme uğraşısında. Odalarda "Her türlü gürültü çıkaran cihaz" bulundurma yasağı konuldu. Öyle ya, tıngırtı (radyo) dinlemek öğrencinin nesine? Ayrıca gecenin geç saatlerine dek uzayan imza kuyrukları "genel gözetim altı"nı aratmıyor.

Sanırım yöneticiler bu günlerde tutuk evleri, genel gözetim altı ve askeri yaşantıyla ilgili ne kadar yönetmelik varsa cümlesini gözden geçiriyorlardır. Ola ki gözden kaçan bir madde buluna...

Sayın Milli Eğitim Bakanı'nın "Gönüllere ve kafalara hitap eden Osmanlı Eğitim Sistemi"ni göklere çıkardığı, Arapça öğreterek "Türk-İslâm sentezi"nden nasiplenmiş yeni bir nesil yaratma çabalarının girla gittiği bu günlerde, söylenenler ile yapılanlar arasındaki uyumu görmemek olası değil. Güdülen amaç, Osmanlıdaki gibi saraya ve hünkâra tabi "kul" yetiştirmek. Doğal olarak bu "kul" da omuzlarının üstünde kendi kafasını değil, hünkârların kafasını taşıyacak.

Geçen öğrenim döneminde tüm baskılara karşın başta Yeni Olgu Dergisi olmak üzere basın, istemlerimizin aracı oldu. Yurtlardaki yasaklı yaşamı yazan arkadaşlarımız yurtlarından atıldı, Yeni Olgu dergisi, derginin yayını üzerine yapılan toplantılarda "paçavra" olarak nitelendi. Bu arada yayınlardan ürken yöneticiler uygulamalara esneklik kazandırarak, kuralları yokmuş gibi göstererek sorunu geçiştirmeye çalıştılar. Derginin yayınlarından sonra öğrenciler rahat bir nefes alabildiler. Diğer taraftan yurtlarda ırkçı öğrencilere diledikleri öğrenciyi atma yetkisi verdiler. Irkçıların gövde gösterilerine dönüşen şenliklerde kapatılan aşırı sağcı Partinin amblemini (Üç Hilal) Osmanlı bayrağı diyerek alkışladılar. Dergi bu tertipleri de sergiledi. Yayınlar üzerine ırkçı kurumlar dağıtıldı, çalışmalar iptal edildi.

Bu öğrenim döneminde de, bu günden ve yarından sorumlu bireyler olarak bizlere düşen görev, yasal dayanaklardan yoksun kullaştırma politikasına ayak diremek, demokratik hak ve özgürlüklerimize sahip çıkmak olacak.

Bu nedenle yurtlardaki yaşantıyı ve katı uygulamaları içeren yazılarımızla basını istemlerimizin aracı olma durumuna getirmeli, her türlü anti - demokratik uygulamaya yasal ve meşru haklarımızı kullanarak karşı çıkmalıyız.

ARA DÖNEMİ YAŞAYAN BİR AŞKIN ÖYKÜSÜ

1/
Kendimizden yola çıktı tüm ırmaklar
Irmakları denizlere,
denizleri kendimize vardırdık.
Mavi gözlerin değil, gülmenin rengiydi.

2/
... ve sınırlı bir yaşamı
Sınırsız yaşadık.

3/
Sonra ürktün damarlarındaki kandan, korktun yüreğindeki sevginin ayak seslerinden. "Toplumdışı kalmaktan çekiniyorum" demiştin, yaşamdışı kalmayı seçtin. Salt Freud'lar ürüyordu bastırılmış duygularında.

4/
Sonra da sınırlı yaşamı sınırlarla tükettin. Sessizlik. Ondan da korktun. Sonra yalnızlık. Aynalarda da bulamadın kendini.

5/
Bir zil. -Önce sessizlik yırtıldı.-
Bir ses. -Çoğaldıkça çoğaldık, ırmaklarca, denizlerce-
Bir sıcaklık. -Tüm sınırlar eridi.-

6/
Zil sustu.
Ses susturuldu.
Sıcaklık, böldü kendini ikiye
yüreklerimize çekildi.

Şimdi sadece sağanak.

7/
"Tarih kendini yeniden mi üretiyor?" yada "Tarih kendini yine de üretiyor mu?" Biliyorum, bu sorunun yanıtını arıyorsun bugünlerde. Biliyorum, tarihin ve yaşamın içinde, kendini...

semih özcan

PUSUDA YALNIZLIK

Karacadağ
Yamaçlarında kardelen çiçekleri
Her bahar umuda rengini verir
Ve her bahar
Dicle'de ak köpüklere üşüşür papatyalar
...
Siverek Ovası
Bıçkın sevdalara vurgun yürekli yiğitleri
Ve sabahının eteklerinde ter taneleriyle
"Memleketimdir benim"
.....
Orada
Tüfekler yağlanır kerpiç damlarda
Türkü kaçak
Tütün kaçak
Kaçak çay buğulanır şavkı vurur mağlara
Ve korku ve umut ve can pusuda
Pusudadır yalnızlık
.....
Karacadağ
Önü Diyarbekir'dir
Ben hüznü avuçlarken ora mapuslarında
Bulutlarla yalpalayan rüzgarları resmedip
Bakıp bakıp iç çekerdim doruklarına
.....
Karacadağ
Patikalarında ceylan ölüleri
Ve bakır renkli göğüslerimizde görkemli güneşiyle
Sabra tutunan sevdaların gönüllü erleriydik
Yollarımızda
Ayaklarımıza batıp çıkan devedikenleri
Özlemler biraz yitik
Biraz diri
Bekleyişlerde alçalıp yükselirken köpük
Yalnızlık

YILMAZ ODABAŞI

MAĞ: Güneydoğu Anadolu'da köy evlerinin tavanında kullanılan kalaslara verilen ad.

NASIL BİR SANAT EĞİTİMİ

S. Levent KURUCA

İnsanoğlunun, farklı tarihsel dönemlerle değişen, dünyayı kavrayış ve algılayışı, sanat yapıtında, öze ve biçime ilişkin değişmeleri oluşturmuş, böylelikle sanat eğitimi de değişmiştir.

İlkel çağdan, orta çağın sonlarına dek uzanan süreç tanrısalcı anlayışın belirgin izlerini taşımış, burjuvazinin gelişmesiyle dünyaya bakış açısı değişmiştir. Rönesans'la birlikteyse insan ve doğa sanat yapıtında daha gerçekçi bir tarzda işlendi. Elbette ki bunun temelleri yeni gelişen sınıfın, düşünsel düzlemde, "Tanrının dünyayı, yoktan var etmediği, buna koşut madde ve biçim uyumuna dayanan bir düzen" görüşüne dayanıyordu.

Zanaatçının, sanatçının, bilim adamının hatta felsefecinin de bulunduğu atelyelerde, loncalardaki gibi usta çırak ilişkisine dayalı bir sanat eğitimi sürdürülüyordu. Leonardo da Vinci, Michelangelo Rönesans devrinde sivrilmiş sanatçılardır.

Burjuvazinin güçlenmesi ve feodalizmin tasfiye olmaya başlamasıyla, bilim ve sanattaki gelişmeler artmış, doğayı insanları farklı bir anlayışla algılayan birçok sanat akımı ortaya çıkmıştır. (Empressionizm —izlenimcilik , Expresyonizm —dışavurumculuk) Bilimdeki gelişmelerse, burjuvazinin daha karmaşık üretim araçlarına sahip olmasını sağlamış (Buhar makinası) seri üretim yapan büyük birimlerin yaygınlaşmasıyla sanayi devrimi gerçekleştirilmişti. Artık sanayi çağının sanatçıyla zanaatçı arasındaki ayrım iyice belirginleşmişti. Kimi sanatçılar bu çağa, eleştirel bir gözle bakarak, insanmakina yabancılaşması doğanın yok oluşu gibi olaylardan hareketle yeni sanat akımları oluşturmuşlardır.

Ülkemiz ise batıdaki gibi toplumsal kültürel dönüşümünü tam olarak yaşayamamış, özellikle plastik sanatlar alanındaki yapıtlar, batıdaki sanat akımlarının takipçileri olmuşlardır. Bunun nedenlerinden biri de eğitim sistemimizdeki aktarmacılık olgusuydu. Tarihsel ve sosyal verilerin tartışmadan uzak bir kabullenmecilikle sunulması, ortaya çıkan yapıtları, özde yetersiz biçimdeyse taklitçi kılmıştı.

Osmanlı devletinin son dönemlerinde ortaya çıkan yenilik hareketleriyle, asker kökenli, batıda yetişmiş bir avuç sanatçı, ilk sanat eğitimi yapan kurumları oluşturmuştu. Fakat yüzyıllardır süren ümmet kültürünün etkisinden dolayı, bu kurumlar çağdaşlarına oranla dar ve ilkeldirler. Cumhuriyet dönemiyle birlikte "batılılaşma" hareketi sanat eğitimi yapan kurumlarımızda nispi bir genişleme gösterdi.

1960'lı yıllardaysa, sosyal hareketlilikle birlikte göreli bir özerkliğe kavuşan bu kurumlarımız, şimdilerde bu durumun tersi bir süreç yaşamaktadır.

Kökleri feodal ümmet kültürüne dayalı, salt doğrucu ya da yanlışçı anlayış bu eğitim kurumlarımıza da taşınmış, tarihsel ve sosyal veriler tartışılmaksızın, sunularak öğrenciye hap olarak yutturulmaya çalışılmıştır. Dünyaya belli bir bakış açısı verebilecek disiplinlerde uygulanan bu yöntem öğrenciyi pasif ve insiyatifsiz kılmaktadır.

Oysa sanatçı doğaya, insanlara, sosyo-kültürel değişikliklere belli bir bakış açısıyla bakabilen çağını doğru anlaması gereken, politikacının hatta bilim adamının göremediği geleceği görebilen kişidir.

Bu saydıklarımı, sanatçının yapıtlarında özü oluşturacak niteliklerdir. Sa-

nat yapıtı öz ve biçimden oluştuğuna göre, bu kurumlarımızdaki, yukarda anlattığım yöntemle öz sürekli ihmal edilmektedir. Yani eğitim tümüyle biçimci (formalist) bir metodla verilmektedir. (Burjuva sanat akımlara damgasını vuran bu metod sanatı gerçekliğin karşısına koyarak, biçimi düşünce ve özden ayırır. Sanat yapıtında biçimin önceliğini savunur. Böylelikle sanatı sosyal düşünceden uzak, sadece biçim oyunundan ibaret, idealist estetik bir haz olarak görür.)

Bu biçimci eğitim anlayışıyla geleceğin sanatçı adayı, daha olayın başında, tuvalin ya da kağıdın sınırlarına hapsedilmiş, hocasının biçimsel bilgi birikimini beklemektedir. Usta-çırak ilişkisine dayalı eskimiş bir sistemle çalışan atölyelerde, ustanın bu birikimin ne kadarını aktaracağı da şüphelidir. Ama sonuçta en iyi olasılık seri şekilde imâl edilmiş "usta" kopyalarıdır.

Sanat eğitimi yapan kurumlarımızdaki eğitim programı, tümüyle öğrenci insiyatifi dışında , işlenecek konularsa önceden ve sanatla ilgisi tartışılır kimselerce belirlenmektedir. Bu program ve kararları uygulamayanlarınsa vay hallerine. Çünkü ya okuldan atılırlar, ya da sansürlenirler. Örneğin, 1) 1983-1984 öğrenim yılında Atatürk Eğitim Fakültesinde resim bölümünden bir arkadaşın, genelev kadınlarını konu alan resmi yıl sonu sergisine müstehcenlik nedeniyle alınmaz. 2) Yine aynı fakültede öğrencilerin çıplak bir heykel deseni çizmeleri, yine aynı gerekçeyle engellenir.

Ayrıca sanat eğitimi yapılan bir başka üniversitemizde resim bölümü son sınıf öğrencilerinin, yıl sonu konkurunda, öğretim üyelerinin (ustaların) öğrenciyi sözlü savunma yapmaya zorlamaları, tablonun içeriğini sormaları, eğitimin acizliğini göstermesi açısından ibret vericidir. Oysa kendini en iyi anlatan yapıttır. Tabii o sanat yapıtıysa. Bir de bu yapıtların özellikle mimarlık fakültelerinde, her dönem çöp tenekelerini kalorifer kazanlarını şenlendirdiğini söylersek, sanat eğitimi yapan kurumlarımızın ciddiyetini yapıta ve öğrenciye olan saygısını kavramak herhalde güç olmayacaktır.

Ne yazık ki 20. yüzyıldaki bu eğitim kurumlarının sanat anlayışıyla ortaçağ sanat anlayışı arasında garip bir benzerlik vardır. O çağda da insanın maddi varlığından kaçışı dolayısıyla, insan bedenine kalın giysiler oturtularak, onun sansürlendiğini gördük. Sanata karşı bu baskıcı, kısıtlayıcı anlayış, o çağın uzantısı olan kültürel bir yaklaşımdır.

Sonuçta, bu sanatçı adaylarının yapacakları şey önceden saptanmıştır. Kapitalist ilişkiler zincirinde ufacık bir halka toplumdan koparılmış dar kozmopolit çevredir gidilecek yer. Yapıtları hacıağa zenginlerinin türbe yeşili odalarını süsleyecektir, "dekoratif" bir unsur olarak. Ya da bu adaylar tüketim piyasasının görsel propagandisti olacaklardır.

Bu belirlenmişliği yaşayan, toplumdan kopartılmış özgürlüksüz kısıtlayıcı "yaratma" ortamında, yaratma eyleminin ne kadar sanat yapıtı ortaya çıkardığını da varın siz düşünün artık.

Son olarak, başından beri sanat eğitimi yapan kurumları ve uygulanan sistemi sorgulamaya çalıştım. Bir sonraki yazımda çözüm önerilerimi anlatmaya çalışacağım.

Yazar / okurların da bu konuda düşüncelerini yazmalarını bekliyorum. Unutulmamalıdır ki, oluşacak her tartışma ortamı çok yararlı olacaktır.

ucuz ve eğitici bir tatil öneriyoruz

- TÜM AVRUPA'DA ULUSLARARASI GÖNÜLLÜ ÇALIŞMA KAMPLARI,
- TÜM AVRUPA'DAN GELEN YABANCI GENÇ GRUPLARI İLE TÜRKİYE'DE EĞİTİM GEZİLERİ

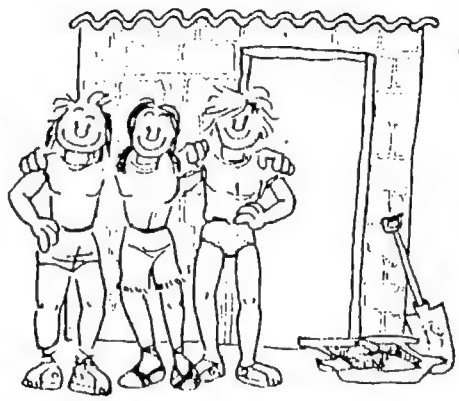

- ESPERANTO VE GENÇLİK TURLARI,
- FRANSA, ALMANYA, PORTEKİZ, İSPANYA VE ÇEKOSLOVAKYA'DA ARKEOLOJİ VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI
- YURT DIŞINDA UCUZ KONAKLAMA VE İNDİRİMLİ SEYAHAT İMKANLARI

GGS
GÖNÜLLÜ GENÇLİK SERVİSİ
EĞİTİM GEZİLERİ VE
GENÇLİK TURİZMİ İŞLETMESİ

ADRES: EMEK İŞ HANI, (Gökdelen)
KAT: 10 No: 1005
KIZILAY/ANKARA

MARJİNAL MUHALEFET YOĞURT MU?

Sütten ağzı yananlar oldu, kabul..
Nostaljik eğilimlerimiz yok, bilirsiniz.
Ama bu marjinal muhalefet dediğin
İster üflenerek, ister üflenmeden yenilsin,
Gençliğe bir yararı yok
Söyle sevgili Gençlik, sen bu işe ne dersin?

Yıldız KÖKTEN

Marjinal muhalefet olarak nitelendirilen akımlar üzerine gençlik dergilerinde, Yeni Olgu'da ve Gençlik ve Toplum'da çeşitli yazılar yayınlandı. Bu okuduğunuz yazı ise konuya bir başka açıdan yaklaşmayı amaçlamaktadır.

Önce *"marjinal"* sözcüğünün sözlük anlamına baktık. Sosyolojik anlamı için, *"Çatışma halindeki iki kültür arasında kalan bir bireyin bulanık durumda görülen ruhi krizi"* deniyor. Söz konusu yazılardaki anlamı ise bu tanıma oldukça yakın. İktidarı doğrudan hedef almamakla birlikte onun yaydığı ve ayakta tuttuğu kültüre muhalefet ederek kendi çapında alternatif oluşturmak diye açıklanabilir.

Bu genellemeye rağmen tüm bu muhalefet hareketleri arasında önemli ayrılıklar olduğuna dikkat çekelim 1960'larda ABD'deki muhalefet hareketleriyle Hippy'ler Heavy Metalciler arasında özdeşlikler kurmak yerine her birini ortaya çıkış şartlarından tutun da sloganlarına kadar teker teker incelemek yerinde olacaktır. Biz burada sadece bellibaşlı ortak özelliklerini ele alacağız.

MARJİNAL'LERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ

1. Daha çok üniversite öğrencileri içinde yaygın olan marjinal muhalefet gençliğin *"Toplumdaki konumunu yeniden tanımlamak, değiştirmek..."* birileri için değil kendisi için mücadele etmek"le sınırlıdır.

> ***"Ama kesin inancımız o ki, gençlik hareketinin gelişmesi açısından bu olguyu anlamak yetmez, yargımızı belirtmek zorundayız."***

2. Gençler genellikle kendiliğinden tepkiler göstererek o anda neye karşı iseler, çözüm istediklerini bir iki kavram ve sloganla ifade ediyor, ancak bu tepkiyi herhangi bir nihai sonuca (Devrim, iktidar gibi) götürmüyorlar. Amaç belki kendi çevrelerinde yeni bir insan yaratmaktır, ama toplumu ve dünyayı değiştirmek/dönüştürmek kaygısı taşımıyorlar

3. Yaşlı kuşaklara tepki

4. Müzik, giyim vb. aracılığıyla kendilerine has bir biçimsel akım oluşturmak.

5. Ve ortak sonuç: düzen içinde erimek, yozlaşmak, ideallerden uzaklaşıp son zamanlardaki yaygın deyimle "verili kültüre eklemlenmek"

Tartışmak istediğimiz soruları ortaya atalım şimdi de:

a) Marjinal muhalefet hareketleri ne ölçüde gençliğin yararına kültürel bir gelişme sağladı, hegemonya olarak ifade edebileceğimiz hakim kültüre alternatif oluşturabildi?

b) Kendi için gençlik mücadelesi çağımızda başarı kazanabilir mi?

c) Marjinal muhalefet olgusuna karşı nasıl bir tutum almalı?

ANLAMAYA ÇALIŞMAK YETER Mİ?

Son sorunun yanıtını aramak için tartışmaya yargılayıcı bir tutumla katılmak gerektiğini düşünüyoruz. Hemen "Neden böyle bir soru atıyorsun?" diyenler olacak. Adeta tarafsız (adeta diyoruz) bir gözlemci tutumuyla ele alınan marjinal muhalefet olgusuna karşı bu tarafsızlığın aslında tarafgir bir tutum olduğu kanısındayız. Bu kanımızın bir önyargı olup olmadığını zaman ve tartışma gösterebilir Ama kesin inancımız o ki gençlik hareketinin gelişmesi açısından bu olguyu anlamaya çalışmak yetmez, yargımızı belirtmek zorundayız.

* * *

BİR GÜN TEK BAŞINA

"Gerçi işçiler kuzu kuzu işlerinde çalışırken öğrenciler oradan oraya saldırıp birşeyler yapmak istiyorlardı ama, onların hatırı olsun diye de, yılların sosyalizmi çiğnenemezdi."
(Yeni Olgu, Sayı 2, s.30)

Gençlerin birileri için değil kendileri için mücadele etmesi iki şekilde

ele alınabilir. Eğer eleştirilen yakın geçmişte örneklerini yaşadığımız gibi, gençlerin ezilen sınıflar adına hareket etmesi ise, buna hiçbir itirazımız yok. Ama korkarız olumlanan ve marjinal muhalefet hareketlerince gerçekleştirilmeye çalışılan, toplumdaki temel çelişmelerden uzak durmaya gayret ederek kendi çapında hareket etmek.

Oysa gerek bu gençlik hareketlerinin ortaya çıkışında, gerekse bazı başarılar kazanmasında hakim otoriteye karşı ezilen sınıfların ve milletlerin mücadelesinin önemli etkisi olmuştur. En büyük ve etkili gençlik muhalefetinin Avrupa'da işçi hareketlerinin, ABD'ye karşı Vietnam direnişinin olduğu sıralarda gelişmesi tesadüf olmasa gerek. Kaldı ki Avrupa ve ABD'deki demokratik hakların birkaç yüzyıl süren sınıf mücadelelerinin mirası olduğunu da hatırlatmak isteriz.

Buna rağmen ezilenlerin mücadelesinden uzak durmaya çalışmak, yenilgiyi ve mücadelenin statüyü değiştirmek bir yana, ona şu veya bu biçimde eklemlenmekle sonuçlanmasını baştan kabullenmek değil mi?

"..olumlanan ve marjinal muhalefet hareketlerince gerçekleştirilmeye çalışılan, toplumdaki temel gelişmelerden uzak durmaya gayret ederek, kendi çapında hareket etmek."

Hem bu biraz da uyanıklık etmek olmuyor mu? Demokrasi mücadelelerinin meyvelerinden yemek, ama meseleye ağacı sulamaya gelince yan çizmek. Sadece kendisi için vereceği mücadeleye hazırlanıp kuvvet toplamak.

Ezilenlerin mücadelesine duyulan allerjiye bize marjinal muhalefet hareketlerini anlatan arkadaşların yazılarında da rastlamaktan üzüntü duyuyoruz: *"Öğrenci hareketi, alternatif oluşturma motifini yitirdi. Bu da zamanla kendileri için değil, kendi dışlarındaki bir güç* namına hareket etmelerini kolaşlaştıracaktı." *(T. Bora Yeni Olgu Sayı. 2, s. 31)* Bu satırlardaki üzüntüyü anlamak mümkün mü?

"Bazen pasif eylemler, bazen kendiliğinden direnişler, ama hep örgütsüzlük, hep nihai hedefsizlik büün bu muhalefet hareketlerinin kaderini belirlemiştir."

BIRAKIN DA YAŞAYALIM

"... niyetlerinin yeni bir insan yaratmak olduğunu söylüyorlardı ama, hiç bir zaman toplumu ve dünyayı değiştirmek / dönüştürmek gibi bir kaygıları... olmadı. Onlar sadece kendi hallerine bırakılmak ve kendi yaşamlarını kendi başlarına oluşturmak istiyorlardı."

(Gençlik ve Toplum Sayı 1, s. 58)

Kulağa hoş gelen sözler. Yeni bir insan yaratmak ama siyasete bulaşmadan. Yeni insan kapitalizmin çirkeflerinden, yabancılaşmadan, tüketim ekonomisinden, savaştan, cinsel kısıtlamalardan uzak olacak. Sınırsız özgürlük olacak, Hippylerdeki gibi herşey doğal, dolaysız, belirlenmemiş olacak, Yippylerdeki gibi insan edilginlikten kurtulup kendi yarattıkları tiyatronun aktif oyuncusu olacak. Ama siyaset olmayacak. İktidar kaygısı olmayacak. Sınıf mücadelesi olmayacak.

Önce yukarıda daha evvel anlattıklarımızı tekrarlamamak için bu yazılardan bir alıntı daha yapacağız: *"Kısacası 1930'lardan itibaren süregelen bu süreç boyunca Amerikan toplumunun karşılaştığı zorlukların, yaşadığı bunalımların (en önemlisi ekonomik çıkmazların) "devlet müdahalesi" ile aşılması Amerikan toplumunun her düzeydeki çözüm arayışlarını tamamen devlet ve siyasetçilere devretmesini ve siyasi arenanın tribünlere çekilmesini getirmiştir."* (Yeni Olgu Sayı 2, s. 32)

Tamamen katıldığım bu gerçeğin devamı nedir? 1950'lere kadar bunalımın yükünü sömürge ve yarı-sömürgelerin sırtına aktaran / aktarabilen ABD siyasi bağımsızlıklarını ve özgürlüklerini kazanan milletler karşısında sık sık çaresiz kalmaya başlamıştır. Hele 1960 sonrası Vietnam batağında başına büyük belalar açmış, o büyük ve gelişmiş savaş sanayisi dahi domino teorisini teori olmaktan öteye götürememiştir. Artık bunalımı kendi evinde çözmek zorunluluğu ortaya çıkmış, herşeye kâdir devlet görünümü kaybolmuştur. Sonuçta otorite sarsılmış, Amerikan toplumunda bazen kendiliğinden bazen de açıkça ezilenlerin mücadeleleriyle (Vietnam savaşı ve Kültür Devrimi örneklerine Tanıl da katılıyor) motive olmuştur.

Çıkarılacak sonuç politikleşmemeye özen gösteren bu gençlik hareketlerinin aslında (kendileri dışında da olsa) siyasi bir mücadelenin sonucunda veya zemininde ortaya çıktıkları / çıkabildikleridir.

"ÖRGÜT OLMAYAN ÖRGÜT" "SİYASİ OLMAYAN SİYASET"

Ama buna rağmen politikleşmemekte ısrarın, *"örgüt olmayan örgüt" "siyasi olmayan siyaset"* arayışlarının mantığı ne olabilir? Herhalde anafikir şudur: İktidar kötüdür, devlet kakadır, siyaset pisliktir, savaşmak vahşettir, işçi mücadelesi gevezeliktir. Biz temiz kalalım. Ütopyalarımız güzeldir, sevişmek tatlıdır, tabiat yeşildir. Bunlara dönelim.

Bazen pasif eylemler, bazen kendiliğinden direnişler. Ama hep örgütsüzlük, hep nihai hedefsizlik bütün bu muhalefet hareketlerinin kaderini belirlemiştir. Çünkü iktidarın ütopyaları yok, reel politikaları var, çünkü sınıflar var, çünkü hayat var. Kullandığın prezervatifin, doğum kontrol haplarının, arkasında bile sınıflar var. *"Kapitalizmle bulaşmamış hiçbir şey yok, her şey kirli."*

Bir örnek, karşı üniversite girişimi. Hedef *"Öğrencilerin pasif bilgi tüketici konumundan sıyrılıp bilgiyi üretmeleri, araştırarak kendi kendilerine birşeyler öğretir hale gelmeleriydi."* (Yeni Olgu Sayı 2 s. 31) Sonuç: *"Ancak üniversite yöneticilerinin baskısı ve engellemeleri, karşı üniversite teşebbüsünü akil bırakti."* Ne bekliyordun ki? *"Giderek SDS'nin üniversitelerdeki faaliyeti üniversite dışı gelişmelere tabi hale geldi."* Üniversite dışı gelişmelerden kastın siyasi mücadele olduğu ortada. Kıssadan hisse: Burjuva liberalizminin 'bırakınız yapsınlar' teorisi olsa olsa kapitalist işletmeci için geçerli, düzen bozucu 'zıpırlar' içinse *"herşeyin bir haddi var canım."*

Yaşlı kuşaklara tepki olayı üzerinde fazla durmak istemiyoruz. Yeni Olgu'da yayınlanan birçok yazıda da görülen bu anlayışın başlıbaşına ele alınmasında yarar var. Sadece 68 öğrenci hareketlerinin en önemli destekleyicileri arasında Avrupa Üniversitelerinin öğretim üyelerinin de bulunduğunu hatırlatalım. Önemli olan dünyayı ve birlikte kendini dönüştürme ruhudur. Soruna nüfus kağıtlarını karıştırmanın alemi yok.

HER ŞEYİN ENDÜSTRİSİ VAR

Müzik, giyim, vb. özel biçimler oluşturmak belki de marjinal muhalefet hareketlerinin pek belirleyici olmayan bir özelliği. Ancak bir çok noktayı kavramak için bize yardımı olabilir. Bugün Punk ve Heavy Metal gibi güncel akımların da başına geldiği gibi kullanılan tüm bu biçimler sanayinin bir parçası haline geliyor. Müzik endüstrisi, zincir piyasası, tekstil sanayi herşey gibi bu araçları da meta haline getiriyor. Belki yozlaşmada bunun da rolü var.

Muhalefet hareketlerinin her defasında hüsrana uğramalarına gelince, bunda şaşılacak bir yan yok. Varolan kültüre karşı köklü, global seçeneklerle çıkamayan, hele üretim ilişkilerini dikkate almadan, kendine düzen içinde manevra alanı yaratmaya çalışan tüm bu sınıflarüstü ütopyalar sınıf gerçeğiyle karşılaştıkları anda suya düştüler.

GERİDE KALAN

Peki verili kültüre alternatif yaşam tarzı geliştirme amacı ne ölçüde gerçekleşebildi? Kalıcı etkileri ne oldu?

Sıfıra sıfır elde var sıfır demek doğru değil. Belki insanlar şimdi daha özgür giyinebiliyor, parklarda sevişmek *"normalleşti"*. Buyurgan kültürün birey üzerindeki denetiminde hoşgörüye dayanan değişiklikler var. Ama büyük çoğunluk yine sistemin istediği sınırlarda düşünüyor, alışveriş ediyor, tatile çıkıyor, müzik dinliyor, kendisi için planlanmış olanı yapıyor. Sonuç olarak *'zıpırlıklara"* hoşgörünün marjında genişleme var, ama hepsi o kadar. Bunun ne ölçüde başarı sayılabileceği su götürür, kaldı ki bu noktaya gelinmesindeki esas etkenin marjinal muhalefet hareketleri olduğu da meçhul.

Belki net bir yararları var. O da marjinal kalarak birşeyler yapılamayacağını göstermiş olması. Bu da az şey değil.

SONUÇ

Marjinal muhalefet hareketleri özellikle Batı'da kısmen ülkemizde gençlik kitlelerini etkiledi, etkilemeye de devam ediyor. Bu nedenle büyük farklılıklar ve yer yer benzerlikler taşıyan bu hareketlerin incelenmesi, sunulması ve anlamaya çalışılması gençlik mücadelesi açısından belki de gecikmiş bir görevdir.

Ancak daha da öte olarak yapılması gereken, bu hareketlerin gençliğin çıkarları açısından irdelenmesi yargılanmasıdır. Çünkü sorun eninde sonunda bir tercih sorunudur. Nasıl bir gençlik, nasıl bir gençlik mücadelesi? Ele alınan yazılarda ve Gençlik ve Toplum'daki görüntü (Sadece görüntü diyebiliyoruz, çünkü yargılayıcı olmaktan titizliklekaçınılıyor) *"geleneksel muhalefet anlayışı, mitos"* vb. deyimlerle küçümsenen ve yanlışlığı peşinen varsayılan mücadele tarzına karşı marjinal muhalefet arayışlarının olumlanmasıdır.

KAYNAK YAYINLARI

1793 DEVRİMİ
Victor Hugo
Çeviren: Alev Er

Doksan üç. Çağın önünü açan Fransız Devrimi'nin yeni bir aşaması: İç savaş ve terör yılı. Aristokrasinin kulu Vendeé köylüleriyle cumhuriyet'in askerleri Parisliler'in; teba ile yurttaşın hesaplaşması. Devrimin coşkulu Paris'inde üç adam ve üç politika: Danton, Robespierre ve Marat.

SERMAYE BİRİKİMİNİN TARİHSEL KOŞULLARI

Rosa Luxemburg
Çeviren: Neyyir Kalaycıoğlu
Prof. Dr. Korkut Boratav'ın önsözüyle

Kapitalist üretim tarzı ile pazar paylaşma mücadelesi, fetihler, savaşlar ve kapitalizmin kaçınılmaz sonu arasındaki ilişkiler; kapitalizmin çevre ülkeler üzerindeki çelişik etkileri, Luxemburg'un yakıcı üslubuyla.

KAYNAK YAYINLARI
İstanbul: Babıali Cad. Pak Han No: 16/401-402 Cağaloğlu
Ankara: Konur Sok. 14/24 Kızılay
Ödemeli İstekler: PK. 239 Kızılay-Ankara

FUARA GEL Kİ GÖREM

Erdal GÜL
Korkmaz TUZCUOĞLU

Her gün binlerce ziyaretçinin gezdiği, açık olduğu otuz gün süresince de dört milyonu aşkın insanın ilgiyle izlediği, gerek yerel ve gerekse ülke çapındaki gazetelerin ek'ler halinde kamuoyuna sunduğu:

ULUSLARARASI İZMİR FUARI

Büyük bir alana kurulu lunaparkıyla, assolistlerile ve assolist olma yolundaki *"sanatçılar"*la dolup taşan gazinolarıyla, lokantalar, çay bahçeleri, spor tesisleri ve diskolarla her kesimden insana --gerek orta direğe (!) gerekse direkler arasında yeri belirlenmemiş tabakalara– hizmet vermektedir, Uluslararası İzmir Fuarı.

İEF'e bu yıl 27 yabancı ülkeden 500'ü aşkın firma ve Libya Halk Kültür Merkezi ile ülkemizin resmi ve özel kuruluşlarından 520 firma ürünlerini tanıtmak amacıyla katılmış bulunuyor.

İlk olarak 9 Eylül 1923'te *"Yerli Mallar Sergisi"* olarak açılan ve daha sonra iş adamları ve tüccarların teklifleri ile panayır haline getirilen fuarda, gerek amaç, gerek hizmet ve benzeri açısından kaçınılmaz olarak çok büyük değişiklikler olmuştur. Ancak günümüzde FUAR denildiğinde insanın aklına ilk olarak astronomik ücretler alan sanatçıların (!) bulunduğu eğlence yerleri gelmektedir. Bunlar gerçekten *"FUAR"* anlamının içinde olması gereken şeyler mi? Bu sorumuzu fuar propaganda ve katalog memuru Yusuf Alper'e yönelttiğimizde şu yanıtı alıyoruz: (!)

"Gazinolar, sanatçılar, eğlence yerleri vb. şeyler fuarın amaçları arasında yoktur. Ancak burada bulunan gazino ve eğlence yerleri buraya yıllar öncesinden yerleşmişlerdir. Bunları çıkarmak oldukça zordur. Bu zaten beni aşan bir konu!"

Bu yetkiliyle söyleşimizi sürdürüyoruz:

– Fuarın belirlenen amaçları nelerdir?

Y. ALPER: En önemli amacı yerli ve yabancı kuruluşların mallarının teşhir edilmesi, ülkemizde bu kuruluşlar arasında ihracat ve ithalat bağlantılarının yapılmasıdır.

> ***"Fuar dolup taşan gazinolarıyla, lokantalar, çay bahçeleri, spor tesisleri ve diskolarla her kesimden insana hizmet vermektedir."***

Ticari amaçlarından başka turistik ve kültürel amaca da hizmet etmektedir. Fuar açık olduğu günler boyunca İzmir'e gelen yerli ve yabancı sayısında artış olduğu kesindir. Ayrıca uluslararasında barış, sevgi ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine yardımcı olmak amacı da vardır.

– Yabancı ülkelere teknolojik kota tahsisi olduğunu öğrendik. Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

Y. ALPER: Bu yeni bir uygulama değil, 1972 yılından beri vardır ve her ülkeye ayrı ayrı kota tahsisi uygulanıyor. Ancak bu kota sınırlaması ile ülkeler ürettikleri mallar arasında seçim yapmak durumunda kalıyorlar. Bu da satışın olmamasına ve yalnızca teşhirin olmasına yol açıyor.

– Bu yılki fuarda geçen yıllardakinden farklı olarak ne gibi yenilikler var?

Y. ALPER: İlk kez bu yıl 27-31 Ağustos tarihleri arasında iş adamları haftası düzenlendi. Fuarın ışıklandırılması daha iyi bir hale getirildi. Ayrıca fuarı tanıtmak için hazırladığımız ka-

Fuar yetkililerinden Yusuf Alper'in belirttiğine göre "çimlere oturmak kesinlikle yasak."(?)

toloğa Arapça bir bölüm ekledik.

– İş adamları haftasının düzenlenmesinin amacı ne idi?

– Y. ALPER: Yerli ve yabancı iş adamlarını genel halk kalabalığından uzak tutup, onlara belirli pavyonlarda sergilenen ürünleri tanıtmak ve bağlantılar kurmak.

– 20 günlük fuarın amacı zaten bu değil mi?

Y. ALPER: Öyle ama iş adamları haftasında belirli saatler belirli pavyonlar, kısacası kolaylık söz konusu.

Yusuf Alper'e verdiği bilgilerden ötürü teşekkür edip oradan ayrılıyoruz.

Sıra, fuarın içine girip ziyaretçilerin görüşünü almaya geldi.

İlk olarak kadınlı - erkekli bir gruba yaklaştık ve sorduk:

– İyi eğlenceler, Yeni Olgu dergisi için Fuar hakkında bir yazı hazırlıyoruz. Birkaç soru sorabilir miyiz?

Yok kardeşim bize bir şey sormayın!

Yanaşıp sorduğumuz ilk grup olduğundan moralimiz biraz bozulmuştu. Ancak bu yanıt bizi yıldırmadı, söyleşilere devam ettik:

Bu seferki ziyaretçi İktisat Fakültesinden bir öğrenci idi. Bu kez sorumuzu terslenmeden yöneltebildik:

Fuara hangi amaçla geliyorsunuz?

Kilometrelerce uzaktan ünlü (!) İzmir Fuarı'nı görmeye gelenler zamanlarını lunapark kuyrukları ve panayır kargaşası içinde tükettiler.

KİTAP KLÜBÜ'nün kitap fuarı için geliyorum. Burada yazar ve şairlerle konuşma olanağı buluyorum. Kitap okuyorum. Bu arada çocuğumu getiriyorum. O da lunaparkta eğleniyor. Fuarda başka hiçbir şey beni ilgilendirmiyor.

Bu kez Atatürk Üniversitesi'nden bir öğrenci:

– Sergilendiği söylenen (?) gelişmiş teknoloji hakkında bilgi edinmek için geldim. Fakat aradığımı bulamadım. Her sene getirilen şeyleri tekrar görüp gibi önümüze sürüyorlar.

İşte eğlenenler, işte seyredenler ve fuarda dinlenenler!

Ben sadece gazino programları için geliyorum. Şu bir ay benim için yalnızca bir eğlence oluyor, başka bir şey değil.

Aynı soruyu doktor olduğunu öğrendiğimiz diğer bir konuğa yöneltiyoruz:

– İlk kez açılan CUMHURİYET KİTAP KLÜBÜ'nün kitap fuarı için geliyorum. Burada yazar ve şairlerle konuşma olanağı buluyorum. Kitap okuyorum. Bu arada çocuğumu getiriyorum. O da lunaparkta eğleniyor. Fuarda başka hiçbir şey beni ilgilendirmiyor.

Fuara gelme amaçları hakkında yeterli bilgi edinmiştik. Bu kez yanıtını bildiğimiz --daha doğrusu bildiğimizi sandığımız-- bir soru vardı. Onu da Afyon'un bir köyünde çiftçi olduğunu öğrendiğimiz birine yönelttik:

– Fuarda gördüğünüz araçlarla, sizin köyünüzde varolan araçları karşılaştırır mısınız?

Valla, burada sergilenen araçlarla bizim köyde olanlar arasında ben bir fark göremedim. (?!..)

Oysa bizim beklediğimiz yanıt apayrıydı:

"Ohoo... Dağlar kadar fark var kardeşim. Burada her şeyin en iyisi, en moderni var. Burada bunları görüp öğreniyoruz, ama köyümüze döndüğümüzde yine eski taş eski hamam. Tarlamızı yine öküzle, karasabanla ekip biçiyoruz."

Tam böyle olmasa da buna yakındı bizim tahminimiz. Bize böyle yanıt veren salt Afyonlu o çiftçi değildi. Daha başka köylü yurttaşlardan da aynı yanıtı aldık.

Bu arada bazı ziyaretçilerin Fuarla ilgili yakınmaları da vardı. Cumaovası Bulgarca köyünden bir vatandaş başının ağrımasına karşın ilaç alacak bir eczanenin olmadığından yakındı. (Çok ilginçtir, aynı fuarın sağlık müzesinde ücretsiz göz muayenesinin yapıldığını gördük.)

Demirci'den bir memur ise şunları söyledi:

"Halka açık olan eğlence yerlerine gittik, bir rezalet! Kötü niyetli insanlarla dolu. Aile olarak giremiyorsun buralara. Sonra her şey kalitesiz. Bir lahmacun yedik, içinde kıyma yoktu, iyi ki de yoktu!.."

(Fuarı dolaşırken bizim gözlediğimiz de içerde Belediye satış yerleri olmasına karşın, halkın tellerin gerisinden dışardaki büfelerden tost aldıkları idi.)

Daha sonra Cumhuriyet Kitap Klübünde kitaplarını imzalayan Muzaffer İzgü'ye şu soruları sorduk:

— Fuarın bu yılki yapısını önceki yıllardaki yapısı ile karşılaştırarak değerlendirir misiniz?

— Fuarda herhangi bir değişiklik görmüyorum. Yine aynı ülkeler teknolojilerini sergiliyor. Ama fuar denilince akla eğlence geliyor. Ege bölgesi ve başka yerlerden gelenlerin çoğu eğlence amacı güderek, birtakım hiç kullanılmayacak ıvır zıvır almak için geliyorlar. Bu hiç değişmiyor. Fuar yapı olarak da değişmiyor.

— Fuarın İzmir'in kültürel yaşamı içindeki etkinliği geliştirici yönde mi, yozlaştırıcı yönde mi?

— Bir-iki olay dışında yozlaştırmaktadır. Fuarda şu sanatçının gece de kaç lira almış olmakla övünmesi kültür etkinliği değildir. Boyalı basın eğlence olarak bunları pompalamakta, kültür olayı olarak göstermektedir.

Kitap kulübünde kitap imzalayan diğer bir yazar Arslan Başer Kafaoğlu'na fuarda ilgili tek soru sorduk:

— Halkın alım gücü çok düşük olduğu halde, görüyoruz ki, fuara eğlenmek için gelenlerin sayısı hayli fazla ve çoğunluğu da ortadirek denilen kesim oluşturuyor. Bu konudaki düşünceniz nedir?

— Sen fuara gitmeyi eğlence mi sayıyorsun?!

20 Ağustos – 20 Eylül tarihleri arasında Kültür Parkta yürütülen etkinliklerin tümü fuar diye tanımlanamaz. Bir yanda çeşitli ülkelerin ve firmaların ürünlerini sergiledikleri fuar vardır; diğer yanda gazinolar, lunapark vb. gibi yerlerde oluşturulan eğlence etkinlikleri vardır. Bunları karıştırmamak gerekir.

Fuar, tanıtılan ürünler açısından her yıl bir öncekinin yinelenmesi niteliğindedir. Belirli ülkelerin yine o ülkelerle akla gelen ürünleri: İsviçre: Saat, ABD: Bilgisayar, Japonya: Elektronik aygıtlar... Ayrıca fuarda olması gereken gelişmiş teknolojinin izine rastlamak olanaksız. Katılan ülkelerin pavyonlarında, yalnızca Türkiye'de pazarlayabilecek türde ürün sergilenmekte.

Eğlence etkinlikleri ise evlere şenlik! Lunaparka hemen girişte eğlenceden yararlanmaya çalışan büyük bir kalabalık ilk anda göze çarpıyor. Birbirlerini iterek dolaşmaya çalışan insanlar, oyuncaklar çevresinde oluşan kuyruklar ve kalabalık, uzaktan bakılınca büyük bir kargaşa varmış izlenimi uyandırıyor. Sonuçta eğlence amacıyla lunaparka gitmiş bir kişi, gürültüden kafası şişmiş ve yorgunluktan bitkin bir halde oradan ayrılıyor.

Arabesk gibi yoz bir müziğin sunulduğu gazinolar, sululuğun sanat diye yutturulmaya çalışıldığı tiyatrolar, kültürel etkinlik diye sergileniyor ve bunlar magazin basını tarafından göklere çıkarılıyor. Aslında kültürel etkinlik, sanat yapma gibi bir kaygı yok. Amaç, gazino patronlarının cebine daha fazla para girmesi.

İzmir Büyükkent Belediye Başkanı Dr. Burhan Özfatura, Fuarı açış konuşmasında şöyle diyordu:

"Milletlerarası her türde ekonomik, ticari, sosyal ve KÜLTÜREL faaliyetlerin yürütüldüğü fuarımız, kendinden beklenen(i layıkıyla yerine getirecek ve gelecek yıllarda da daha yapıcı ve daha başarılı olarak hizmetini sürdürecektir."

"Milletlerarası sosyal ve kültürel faaliyetlerin" nasıl yürütüldüğüne ilişkin bir örnek vermek istiyoruz:

Bu yıl fuara gelen *"Tahiti Halk dansları topluluğu"*(3)nun giysilerine müdahale edilmiş, böylece Tahitililerin gösterilerindeki geleneksel öğeler zedelenmiş ve gösteriyi izlemek anlamsızlaşmıştır. Başka bir ülkenin kültürüne ve geleneklerine yapılan bu müdahale Osmanlı mantığının yirminci yüzyılın son çeyreğinde hâlâ yaşatılmaya çalışılmasının çok tipik bir örneğidir. Dr. Özfatura gelecek yıllarda bu faaliyetlerin *"daha başarılı"* olarak sürdürüleceğini söylediğine göre, herhalde bundan sonra Tahiti Halk Dansları Topluluğu fuara gelirse gösterilerini kara çarşaflar içinde sunmak zorunda kalacaklardır.

(1) Fuar müdür ve müdür muavini gerekli bilgileri sağlamamız için bizi o bölüme göndermişti.

(2) Bizim notumuz: Bu seçim, iyi bir pazar olarak Türkiye'de hangi malların daha çok satılacağına dayanan bir seçimdir.

(3) Aynı grup İstanbul Festivali'nde böyle bir müdahale ile karşılaşmadan -amaca uygun olarak - kendi geleneklerini en iyi şekilde sunmuştur.

HOLLANDA'DA IRK AYRIMCILIĞINA KARŞI EYLEM HAFTASI DÜZENLENDİ

Semra METİN

Hollanda'nın Amsterdam kentinde 19 - 25 Ağustos tarihleri arasında, biz Türkiyelileri çok yakından ilgilendiren bir hafta düzenlendi. Haftayı çok sayıda demokratik örgüt ve Hollanda'nın siyasi partileri ile ayrıca Hollanda'da yaşayan çeşitli yabancı ulusların temsilcisi örgütler birlikte düzenlediler.

"Ayrımcılığa Karşı Eylem Haftası" olarak düzenlenen haftanın temel belgisi *"ırkçılık insanlara hak tanımaz, eşit haklar için ileri!"* olarak tespit edildi ve çok geniş etkinlikler yer aldı haftada.

Bir yıl önce, 20 Ağustos 1983'de Antil'li genç Kerwin Duinmeyer, Amsterdam'da Hollandalı neo-faşist saldırganlar tarafından bıçaklanarak öldürülmüştü. İşte haftanın bir amacı da bu olayın birinci yıldönümünü anmak, protesto etmek ve genelde tüm ırkçı, ayrılıkçı eğilim ve hareketleri lânetlemekti.

Haftayı Hollanda'nın iktidar partisi olan CDA (Hıristiyan Demokrat Parti) ve Pv/dA (İşçi Partisi), PSP (Pasifist sosyalistler), Demokrat 66 (Liberal Parti), CPN gibi siyasi partilerle, Kiliseler Birliği, Anti-faşist Komiteler (Hollanda'da böylesi bölgesel-yerel düzeyde yüzlerce komite var) Sendikalar, göçmen işçilerin demokratik örgütleri birlikte düzenlediler.

Sorunun tartışıldığı çeşitli toplantılar, sempozyumlar ve kültürel, sanatsal etkinliklerle birlikte haftanın son günü 25 Ağustos'ta büyük bir protesto yürüyüşü düzenlendi. Yürüyüşe çoğunluk Hollandalı olmak üzere binlerce kişi katıldı. Etkin ve yığınsal geçen eylem, Hollanda'daki ırkçı faşist saldırganlığın kaynağı İkinci Dünya savaşında onmilyonlarca insanın kanına giren faşist hareketin uzantısı Centrum Parti'ye bir gözdağı niteliği taşıdı. Hafta boyunca Hollandalı örgütler *"Centrum Parti Kapatılmalıdır"* belgisiyle binlerce imza topladı.

Yürüyüş sonrası Amsterdam Üniversitesinin çeşitli bölüm ve salonlarında çok sayıda sanatsal etkinliğin, kültürel etkinliğin yer aldığı sabaha dek süren bir gece düzenlendi.

Fas'lı, Surinam'lı, Şili'li, Endonezya'lı, Antil'li, Irak'lı, Türkiye'li sanatçıların bu ülkelere özgü ve daha başka ulusların dans, folklor, müzik gruplarının katıldığı gece, tüm uluslardan insanların dostça, sıcak bir hava içinde kaynaştığı, birlikte türküler, şarkılar söylediği, dans ettiği coşkun bir hava içinde geçti.

Zenci, beyaz, sarı, esmer eller birleşti ve halklar kendileri konuşunca nasıl da dost olabileceklerini gösterdiler bir kez daha.

Bu sorunun Türkiyelileri ilgilendiren yanı ise diğer uluslara göre daha ağırlık taşıyordu. Özellikle son bir yıldır Hollanda'da Türkiyeliler ayrımcılığın baş hedefi haline geldiler. Saldırılar şimdilik tehdit, dayak, yaralama biçiminde sürse de tehlikeli boyutlar taşıyor. Ayrımcılığın, ırkçılığın tüm yükünü çeken, asıl payı alan ise Türkiyeli göçmen ailelerinin çocukları ve gençleri. Sorun böyleyken haftaya ve eyleme katılımda Türkiyelilerin sayısal oranı çok küçük kaldı. Bu ise çarpıcı ve düşünülmesi gereken bir konu. Zaten kendi hükümetlerince yıllardır kendi kaderine terkedilmiş, yalnızca döviz kaynağı görülüp, insan olarak ekonomik, sosyal, kültürel hiçbir sorununa sahip çıkılmamış Türkiyeli göçmen işçiler, artık can güvenliğini de tehdit eden böylesi bir soruna neden sahip çıkmıyor? Bunda elbetteki toplumsal, kültürel geri bırakılmışlığın bir rolü var; ama neden yalnızca bu mu?

Gençlerin konumu ise ayrı bir önem taşıyor ve son bir yıldır bu önem Türkiye için de güncelleşti. Çoğu Avrupa'da doğmuş, büyümüş, öğrenim görmüş olan ama iki toplumsal yapı arasında bocalayan bu

gençlerin büyük bir bölümü şimdilerde Türkiye'ye dönüyor ve dönmekte. Ana dilini bir yabancı gibi konuşan, hatta konuşamayan kendi geleneklerine ve kültürüne yabancı olan (ki ona böylesi bir eğitim verilmemiş, verilmiyor) ama yaşadığı Hollanda toplumunun da bir insanı olamıyan bu gençler hâlâ kendilerine ben Türkiyeli miyim, Hollandalı mıyım sorusunu soruyorlar. Geri kalmış bir ülkenin insanları bunlar; hatta böylesi bir ülkenin de en geri yörelerinden kopmuş gelmiş ailelerin çocukları. Bunun verdiği psikolojik ezikliği ve kompleksi Hollandalıya benzemekle, onun gibi giyinip, saçını onun gibi kestirmekle acaba giderebiliyor mu bu gençler?

Öğrenim görenler belki bir parça daha az hissediyor bu ikinci sınıf insan olma duygusunu. Hollanda dilini iyi konuşuyor o, tam bir Hollandalı gibi giyiniyor, davranıyor, yani daha çok ve kolay benzeyebiliyor bir Hollandalıya. Hollandalı arkadaşları ve dostları da oluyor; ama yaşam buna razı gelmiyor. Kör olasıca yasalar var başta, ona ayrımcılığı her an hatırlatan. O bir Hollandalı genç gibi eğitim ve öğretim olanaklarına eşit şekilde sahip değil, özgür seçim şansı bile yok, çünkü ilkokuldan sonra ne olacağına, nereye kadar okuyacağına yürürlükteki bazı uygulamalar sonucu o veya ailesi karar vermiyor. Türkiyeli göçmen ailelerinin çocukları arasında Hollanda'da üniversiteye gidebilen genç sayısı yok denecek kadar az, birkaç taneyi sayabilmek bile zor oluyor.

Şimdi ülkeye dönen gençlerin sorunları ise daha karanlık bir tablo çiziyor. Kendilerine hiçbir maddi olanak yaratılmadan Türkiye'ye dönen bu gençler şimdi ne olacaklar? Ne eğitim olanakları veriliyor, ne iş veriliyor. Onlar da Türkiye'deki milyonlarca genç insanın arasına iki kat sorunla katılacaklar. Üstelik her gün döndüklerine pişman olup, topluma uyumsuz problemli bir kesim olarak.

Bu, ülkemizdeki genç insanların, sosyal, kültürel sorunlarına ilgi duyan herkesin düşünmesi, üzerinde önemle durması gereken bir nokta. Hatta soruna daha da geniş boyutta yaklaşmak gerekebilir. Demokrat basının soruna sahip çıkması, yetkili çevreleri, kurumları, bilim adamlarını soruna ilgili ve duyarlı konuma getirmesi büyük önem taşıyacaktır.

BU KADAR BASİTKEN

Bu durmadan duran gökyüzü
İndiğinde başıma kırık
Bildiğim tüm duaları bitiren bu kuru gölge
Elbette farkındaydım
Kırmalıydım biraz olsun
ucundan
sessizliğin
Üstelik çekmeliydim ellerimi
yakasından
benim.
Karanlık köşesinde sanrıların
Günü geçmiş tüm günlerin karşısına
Çıkmalıydım.....
Bu kadar basitken.

X'E DAİR

Bir kağıt gibi buruşturulan
Yitik gençliğimizdi
Bir köşesine savrulan koyu dipsizliğin
Seslerimizdi...
Adım başlarını tutup
Karayla yıkadılar
Bildiğim:
Gelecek olan geleceğimizi
Satır aralarında boğdular.

MAT ÜLKESİNDE

Kutlanan nedir?
Bu ölü şenlik türkülerinde gizli
Bir perde arkası buğusunda gülüşler yapmacık
Zafer anıtları diplerinde örgen yığınları
Yığın başı bir adım
Adım başı bir sessiz soluk
Sevi tapınakları değil mi devrik?
Durgun bakışlarda bu taş gülümseme
Mermer eşiklerde sunak gölgesi
Sorduğum mat ülkesinde sevgi yenilerinin
Sunulan nedir?

yavuz selim ağaoğlu

Kısa Yazılar

Ünal DİNÇKÖK

LADİNİ TAPINAKLARIN SUNAKLARI

Çıfıt bir avdeti (Cenevizlilerden kalma bir kulede)
Çıfıt bir avdeti (Köprüye bakan penceresinde kulenin)
Bir görünüp kayboldu, görünüp kayboldu, göründü,
kayboldu
Şimr kılıcı vurdu (MELUN)
Vesusuzluksonbuldu
Gelen giden, gelen giden TAZİYET
DENDİKİ
Zararsızdırlar KAZARLAR zararsızdırlar KAZARLAR
zararsızdırlar KAZAR?...
Gelen giden, giden gelen
ÇÖL-demir, KAN, bakır, KILIÇ, (kazarlar kazarlar KILIÇ)
Çıfıt bir av deti
ŞİMR öykünün sonunda
Başında (susuzluk) çöl ve güneş
Sonunda kılıç ve Şimr
VE TAZİYET
Dendiki
Karasızdırlar ve gözleri yoktur (Körelmiştir, köreltilmiştir,
yoktur)
TARİH
" Tumuma uğrar idi cihan eğerki set vurulmasaydı ol ab
ı revana"
AN
"Turning upside down" KAPLUMBAĞA
Başta kaplumbağa
SONRA
Mezar, makber, sin, merkad ve TAZİYET
Cenevizli çıfıt bir avdeti (SUNAK)
Helmintoloji (YOK) (TU) (VAR)
Solucanlar, bağırsak kurtları, tenyalar (VAR) (DI) (VAR)
Cenevizli çıfıt bir avdeti (KULEDEKİ)

KAPTAN AŞA.AŞA.AŞA.AŞA.AŞA..

Uzun bir bekleyişten sonra
Kaptanpaşa Hazretleri çapariye çıktı
ve işte kanıtlar efendim
donanma
fotoğraflar kanıt olamaz
birkaç gün dinlenince limanda
anıa nasıl olur?
parlak
pirinç
düğme
BUYURDU
tüm sinekler kapandı
kibrit kutularına
renkleri bilmediler tüm yaşamlarınca
tekrar baştan
Kaptanpaşa hazretleri .....
.....

ANLAMSIZ

Başına gelebilecek en kötü olay
yaşam tekrar yaşam tekrar
ve başka biri olan siz
siz olmayan başka biri, yaşam tekrar
Anne babam dönecek mi
Anne ben doğacak mıyım
gümbürtülü bir geliş ki şanına layık ölümün
iğrenç bir kusuş ki yediğinin hakkını vererek
tıp dedi
gözleri ufukları yırtarcasına
mitralyöz rengi atının üzerinde
dedi ki
tıp
Gözlerin miydi beni ilk çeken, yoksa yüksekliğinden
miydi topuklarının
kalçalarının yarım daireleri
yürüyüşlere ondan mı katılmazdı o yürüyüş
yoksa boynun muydu ilk öpmem gereken yer
TIP
ÖLDÜRÜN
sahnenin altından verilen yoğunlaştırılmış duman
belden aşağı görünmez belden aşağı
yukarıdan kadifeden çıkagelen yumuşak
kösnül kırmızı her nasılsa
rujlar, allıklar, pomatlar, pudralı, kremler kutu kutu,
ve parfüm
CENİNDEN mamul
ANNE BEN DOĞACAK MIYIM

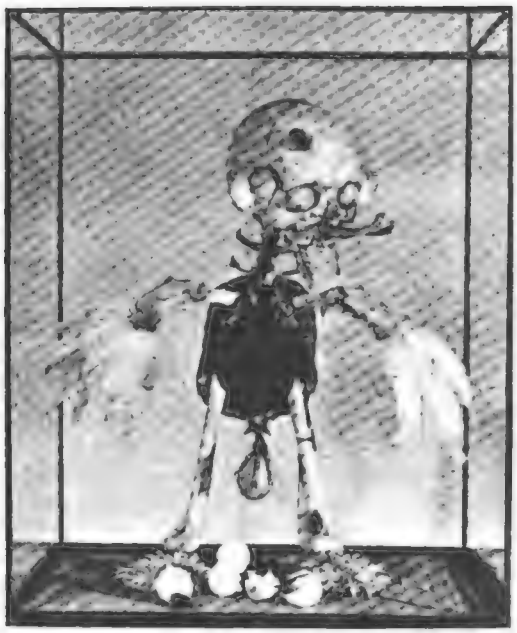

gözlerin yüzü anlatıyorlar gene
bilirim
sen
bir akşam alacalığının ardından
bakarsın dünyaya
eee anlat bakalım
anılar evinde
kimler var neler var.

atıl günkut

HİCASKARBUSELİK

Hicaskarbuselik
Santuri edhem efendi ve ilk hicaskarbuselik
Başında istafani Apostolya
Salınır Apostolya ve hicaskarbuselik
Saitoğlu Hacı bekir
Ahmedin babası
Daha önceydi Apostolya ve hicaskarbuselik
daha sonraydı
Lili Marlem
Stefanos ve Hacıbekir oğlu hacı Ahmet
Hicaskarbuselikten önce Ahmedin dedeleri
Burdaydı
Hacı ahmet, Stefanos ve naziler
Bombalanan köprüyle birlik
Stefanos ve hacı Ahmet
Ahmet'in üç aylık kızı
O gün bu gün fotoğraftır baba
Ve sonradır
Stefanosun ufak kardeşinin
İngiliz uşağı
Faşistlerce kurşuna dizilişi
Önceydi hicaskarbuselik
Sonraydı Lili Marlen
Ve rok daha yoktu o zaman
Garik üç gün köy meydanında kaldı
Karısı yüzüne tükürdü
İbret için
Garik Stefanos'un ufak kardeşi
Apostolya salınırken başında istafani
Stefanos ve Hacı Ahmet / ŞEHİTLİK
Gariki kurşuna dizenlerce / YAPTIRILDI
Hicaskarbuselik çok daha önceydi

RICHARD BACH'IN MARTISININ VAROLUŞU

"Sıradan olmanın getirdiği yalnızlığa...."

Fakiha Leyla ŞENOL

Martı topluluğunun günün ilk ışıklarıyla uyanışı, binlercesinin ortak davranışları, benzerlikleri, ardından bir martının, martı Jonathan'ın ayrıksılığı, yalnızlığı, tüm tehlikelere, uçuş denemelerinin zayıf gövdesine yaydığı o keskin acılara karşın yılmayan inatçılığı. Elindekilerle yetinen, yeni birşey istemeyen, gücünün sınırlarını bile bilemeyen sürüsünden kopmuştur, martı Jonathan.

İşte yüzyılımıza damgasını vuran bir karşılaştırma: toplum ve ONUN içinde olmak, ortaya çıkmak, varlığını belirlemek zorunda kalan birey. Çok genel bir bakışla iki seçeneğe sahip kişilerdir, toplumun üyeleri. Birincisi sürüye uymak, herkes gibi olmak, ikincisi kişiliğin içinde kendi sınırlarını yoklamak, diğerlerinin değil, kendisinin yapabileceklerini anlamak, böylece toplum içinde varlığını ortaya koyabilmek.

Bireyin özgürlüğü ve bağımsızlığından yola çıkılarak yazılmış bir roman Martı, penceresi Varoluşçuluk. Bunu şu kısacık alıntıdan anlıyoruz:

"... Uçmak, bir martının en doğal hakkıdır. Özgürlük ise varoluşun bir parçasıdır. Boş inançlar olsun, gelenekler olsun, özgürlüğü kısıtlayan ne varsa kaldırıp atmak gerek." (1)

Uçmak, yani özgür olarak kendisini varetmek kitabın vermeye çalıştığı mesaj:

"Martı Maynard, sen sen olma özgürlüğüne sahipsin. Bunu kimse elinden alamaz. Yüce Martı'nın yasasıdır bu."
Sy. 80

Ancak kitabın içeriğinde daha baskın olarak ortaya çıkan konu sıradanlığa tepkidir. Bu, gerçekte çağımız bireyinin bir çıkmazı. Toplumda sivrilemeyen, tek başına toplumdan bağımsız olarak ortaya çıkamayan bireyin sorunudur, herkes birer Patton'dır sanki. (2)

Kitaptaki özgürlük kavramı, giderek 'tepki' ile özdeşleşir. Jonathan'ın değişik, farklı davranışları övgüye değerdir:

"... o ters kavisini birkez daha çizebilmek için kanatlarını gerdi ve yavaşladı. Sıradan bir martı olmadığını gösterdi böylece."
sy. 12

Özgürlük yoluna çıkışı da gerçekte diğer martılara benzemek kaygısıyla başlar. Annesi ona der ki:

"Neden Jon, neden öteki martılar gibi olmak güç geliyor sana?"
sy. 13

Martı, genelde sürü psikolojisinin kınanması ve bireyin kendisini, kendi özgürlükleriyle, kendi sınırlarına doğru ilerleyerek varetmesinin savunusu:

"Martıların çoğu karın doyurmak için gerekli olandan fazlasını öğrenmeye çabalamazlar. Uçuşun tek anlamı vardır onlar için: Yiyeceğe ulaşıp, kıyıya dönmek. Onların amacı uçuş değil, karın doyurmaktır."
sy. 12

Varoluşçuluğun kuramcısı sayılan Sartre, aynı doğrultudaki romanı Bulantı'da da benzer şeylerden sözeder:

"Bu son günlerden önce varoluşun ne anlama geldiğini hiçbir zaman sezmemiştim. Ben de öteküler gibiydim: baharlık urbalarını giyip deniz kıyısında gezinenler gibi. Ben de onlar gibi deniz yeşildir, havadaki şu ak nokta martıdır." diyordum ama, bunların varolduklarını, martının bir varolan martı olduğunu hissetmiyordum." (3)

'Onlar gibi olmak' sözünün altı çizilmelidir, burada da.

Martı Jonathan için de diğer martılara benzemek olanaksızlaşmakta, neredeyse ayrıksı olması gerektiği için farklılaşmakta.

Varoluşçu açıdan bakıldığında Jonathan sonuçta yanılgıya uğramakta, farkında olmasa da. Varlığını kanıtlamak için, geritepip uzaklaştığı düzene benzer, başka bir düzen içinde bulur kendisini. Bu kez tek fark vardır, o da yeni karıştığı sürünün kendisine benzerlerden oluşmuş olmasıdır. Rahatlamıştır. Kendisini kanıtlamasının kolay yolu da onun liderleşmesidir. Böylece sonuç açısından başarıya ulaşmış görünür. O da bir General Patton'dır artık.

Oysa Sartre hiçbir zaman onaylamaz böyle bir çıkış yolunu. Kişi, ancak kendisini kendisi ile varetmelidir:

"... Varolabilmek için onların da birkaçının biraraya gelmesi gerekir. Bense yalnız, yapayalnız yaşıyorum." (4)

Yalnızlık da varolmaya giden bir yoldur. Ve Sartre der ki:

"... Oysa bir varlık, başka bir varlığın varoluşunu haklı gösteremez hiçbir zaman." (5)

Ama martı Jonathan'ın özgürlüğü ve varolma çabası, kendine benzer martılardan oluşan bir başka sürüye rastlayıp, onların lideri olana dek geçen kısacık süre için geçerlidir. Sonra onun varlığının kanıtlanması da diğer martılara kalmıştır.

Hırslı bir martıdır, Jon. Hırsı çabaya, eyleme dönüşür. Onunki, farklılaşma, böylece de bireyliğini kanıtlamaktır. Eylem varoluşun temel ögesidir. Ama diğer varlıklar bundan sorumlu tutulmamalıdır. Kişi yalnızlığı seçmişse, çatışması da kendisiyle olmalıdır. Martı Jon ise, değil yalnızlık ya da dışardalık, tam tersine toplulukla içiçedir. Başlangıçta her ne kadar bireyselleşmeyi tanımlamaya çalışsa da daha sonra martının kendi benzerleriyle olan ilişkisi onun varoluş temelini ortadan kaldırır. Ne de olsa insanın –martının– öznel varlığı da (tıpkı nesnel varlığı gibi) toplumla içiçedir. Kitabın bitişi paradox olarak basarı gibi görünse de varoluşçu açıdan yanlış bir çözümdür. Çünkü varlığın kanıtlanması, başkalarınca üstlenilir. *"Cehennem başkalarıdır."* diyen Sartre'nin savı da *"Cennet başkalarıdır."*a dönüşür. (6)

Martı Jon'un varoluşçuluk açısından başarısızlığı, Erich Fromm'un ağzından şöyle açıklanabilir:

> *"İnsan ayrı olmanın, sürüden birkaç adımcık bile önde olmanın korkusunu ancak toplumla kaynaşma isteğinin ne denli güçlü olduğunun bilincine varırsa anlar. Bazen herkesten ayrı olmanın doğurduğu bu korku, toplumdan ayrılan kişinin kafasında sıradan tehlikelere dönüşür. Oysa aslında insanlar zorlandıklarından çok isterler, toplumla kaynaşıp, bağdaşmayı.*
>
> *İnsanların çoğu topluma uyma gereksinimlerinin farkında değillerdir. Kendi düşüncelerine, kendi eğilimlerine uyduklarına, bireyci olduklarına, o inançlara kendi düşünceleri yoluyla ulaştıklarına –kendi fikirlerinin çoğunluğun fikirleriyle aynı oluşunun bir rastlantı olduğuna– inanarak yaşarlar."* (7)

Bunlar, martı Jon için de geçerli olmamış mıdır? Sıradanlığın, mutsuzluğudur, onun temsil ettiği. Umutsuzca kendi kendine konuşur:

> *"Yuvama dönmeli, sürüme karışmalıyım. Zavallı ve sınırlandırılmış bir martı olduğumu kabul etmeliyim artık."* sy. 49

DİP NOTLAR:

(1) R.BACH, MARTI. Say Yayınları 1982, Çev. Nuran Akgören. Her alıntıdan sonra sayfa numaraları verilecektir

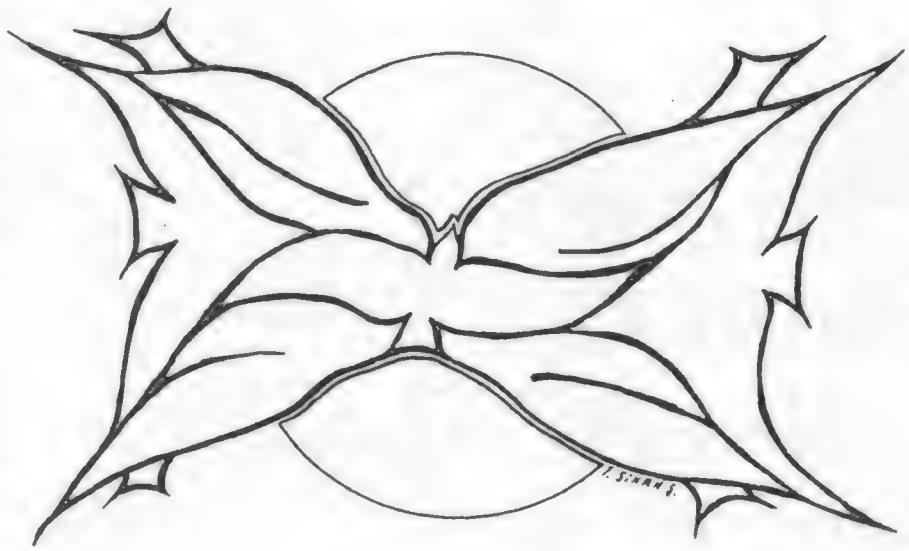

(2) General Patton: Gerçekten yaşamış bir film kahramanı. Filmin giriş sahnesindeki söylevi tüm filmi götüren tema niteliğindedir. Savaş filmi görüntüsü altında asıl verilen, böylesine toplumsal koşullar altında daha da belirginleşen, Patton'ın bireysel mutsuzluğudur. Toplumsal bir çatışma ile bireysel çıkmazın verilmesinde yatar, filmin başarısı.
Bu söylevinde Patton, bir yandan 20. yy. bireycilerine çatar, oysa kendi amacı onlarınkinden hiç de farklı değildir: birey olarak (Generalliğiyle) kahramanlıklarıyla tarihe geçebilmek, iz bırakabilmek, farklı olabilmek.

(3) J.P. SARTRE, BULANTI. Varlık Yayınları. sy. 140
(4) a.g.e., sy. 11
(5) a.g.e., sy. 194
(6) J.P. SARTRE, GİZLİ OTURUM, Son Perde.
(7) ERICH FROMM, SEVME SANATI, De Yayınları, Çev. Yurdanur Salman. sy. 21 - 22

CEP TİYATROSU KURULDU

İzmir'de çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bir Gençlik Tiyatrosu kuruldu: CEP TİYATROSU

Amatör olarak kurulan topluluk A. Çehov'un *"Sevgili Doktor"* adlı yapıtını çalışıyor. Oyun Ekim ayı içinde sergilenmeye hazır duruma gelecek. Çalışmalarını Köken Sanatevi'nin Resim sergisi salonunda sürdüren Cep Tiyatrosu, İzmir'deki her amatör - profesyonel tiyatronun / sanat topluluğunun sorunlarını yaşıyor.

Bir yandan ekonomik destekten yoksun olarak çalışma yeri, sahne vb. zorluklarla savaşırken, diğer yandan da İzmir'de tiyatro etkinliğinin, Okul tiyatroları ve tek salonla hizmet veren İzmir Devlet Tiyatrosu'nun sınırlarını aşması yolunda uğraş veren Cep Tiyatrosu çalışmalarını kesintisiz sürdürmek amacında...

MUTLAKA OKUNMASI GEREKMEYEN UKALALIKLAR

Haldun KISAGÜN

Şu yazıya başlamak bana nasıl ızdırap veriyor bilemezsiniz. Hani şu yazı yerinde bir öykü olsaydı dergide, eminim daha hora geçerdi. Ben de bu sıkıntıya katlanmaz, oturur paşa paşa bu öyküyü okurdum.

Ama olmadı işte. İçimde ne zamandır birikmiş bir tür isyanı biraz olsun bastırmak için, bir şeye yaramayacağını da bile bile oturdum bu yazıyı döktürdüm.

Derdim şu:

Okunacak adam gibi birşeyler bulamıyorum.

Hele şu edebiyat, sanat, sanatçı üstüne, sanatın ne olduğu, sanatçının ne olması gerektiği üstüne yazılar da yok mu... Arkadaşlar inanın yıllardır elime bir dergiyi arzuyla, özlemle aldığımı hatırlamıyorum. Aldıysam bile elimden aynı duygularla düşürmediğim kesin.

Şiiri, huyum kurusun, çok severim. Bu yüzden dertleşmeye şiirle başlamak bana daha doğru (belki de daha kolay) geliyor.

Dediğim gibi şiiri severim.

Ama toplumcu şiiri sevmiyorum arkadaşlar.

ÇÜNKÜ TOPLUMCU ŞİİR OLAMAZ

Olsa olsa, aynı zamanda şair de olan bir toplumcunun şiirleri olur.

Yani şiirin değil şairin toplumculuğu söz konusu olabilir ancak. İkisi de aynı şeyler değil elbet. (Görüyor musunuz ne basit ayrımlar koymak zorunluluğu hissediyorum.)

Peki bu toplumculuk şiire yansıyamaz mı? Yansır. Ama nasıl? Bir şiir okuduğumda toplumculuk burnuma yumruğunu küt diye geçiriyorsa, ben biraz rahatsız oluyorum. Böyle bir şiir, böyle bir sanat (şu kelime de bilmem ne sakızı gibi nasıl da çürüyüp başka anlamlar kokmaya başladı!) düşünemiyorum.

Şimdi aklınıza çöreklenen, "Bırak ulan, bu herif de modaya kapılıp sanat için sanatçılara karışıvermiş" düşüncesini kovun lütfen. Vallaha böyle bir şey yok.

"E madem yok, o zaman söyle bakalım nedir senin sanat dediğin?" diye de sormayın. Bu da beni zerrece ilgilendirmiyor.

Efendim, fotoğraf örneğin, sanatmış da değilmiş de falan filân...

Bırak sanat sanat olsun birader. Nedir verip alamadığın. Bırak herşey sanat olsun, herkesler de sanatçı. Ne olur ki? Ak koyun kara koyun zamanla ortaya çıkıyor nasılsa.

Benim zorum toplumculuğu yalnızca sanatına yansıyanlarla. İnanın, bunlar ne toplumcu ne sanatçıdırlar. Sadece duvarcı ustalarıdır. 'Sıradan' insanlarla aralarına ördükleri duvar ne kadar eğreti, ne kadar aşılmaz olursa, 'zenaat'lerinde o kadar ileri gitmiş sayılırlar.

Çünkü sanatçı olmaları için ya başından beri hiç nedenleri yoktur, ya da kendilerini sanatçı olmaya iten şartları unutup gitmişlerdir.

Zaten şartlar da insanı sanatçı olmaya itmez. Düşünmeye, paylaşma arzusuna, bunu da bir eyleme dökebilme çabasına iter, iterse. Bu eylem bir sanat dalına döküldüğünce de, dediğimiz gibi nedenleri çoğunlukla unutur gider insanlar.

Unuturlar, çünkü, yaşadıkları çelişki böylece çözülür gibi görünüp, onları düşüncelerinden doğan yalnızlıklarından uzaklaştırıverir.

Ama nasıl?

Onları, kendileriyle aynı kaçış yolunu seçmiş insanlar arasına karıştırarak.

Örneğin bir-kaç şiiri, öyküsü yayınlanır, çiziktirdiği birkaç karikatür beğenilir v.s...

Artık asıl çaba bu alkışların sürmesidir. Bunun için hemen herşey yapılır; entel görünme çabalarına girilir, anlaşılmaz sözcükler ve bol alıntılarla konuşulmaya çalışılır, laf arasına dizeler sıkıştırılır, mimikler kontrol kazanır ve sonra bir gün, saç-sakal-bıyık alâmeti farika imişçesine değişik şekillerde kazıtılıp, sanatçı dediğimiz, böyle dediğimiz için de nev-i şahsına münhasır görünmesi gereken bir garip mahlukat daha boy göstermeye başlar.

Eh, bunca ayrıntı arasında da birşeyleri unutmamak elbette olanaksızdır.

Unutulan, doya doya, içinden gelerek, duygulanarak, ağlayıp güllerek bütünüyle yaşayan bir insan, dolayısıyla seven bir insan, dolayısıyla mutlaka sevilen bir insan olunmadan sanatçı da olunamayacağı, böyle bir insanın da sanatçı olup olmamasının o kadar önem taşımadığıdır.

Adı günümüze dek gelmiş büyük sanatçılar şahidimdir.

Siz şimdi, *"Lafı geveleyip durma da ne söyleyeceksen söyle"* diyorsunuz, değil mi? (Diyen var mı acep?)

Gene şiire dönmek, fırsat bulmuşken ne zamandır içimde kalmış şiir üzerine birkaç ukalâlığımı da yazıp, sizi bu ızdıraptan kurtarmak istiyorum.

Şiir, okunduğu zaman diyaloğa dönüşecek bir monologdur. Şair şiirle dostluklar kazanır ama, şiiri bu yüzden yazmaz. İnsan bazen bir yoğunluğun içinde bulur kendini. Bir

an, duygusal ve düşünsel bir birikimin doruğudur.

İşte bu doruktan inen yolların biridir şiir yazmak.

Eğer şiirse, bu alt alta yazılı dizelerde yerini bulan imgeler başka biçimler içinde yaşayamıyorlarsa, başka bir biçimde kendilerini açıklayamıyorlarsa, yani var olmalarının başka çaresi yoksa şiirdir. Ama ille de güzel midir, bilmem.

Şiir bir monologdur dedim. Evet, şairin kendi kendine konuşması, dertleşmesidir şiir. Anlatılmasının başka yolu, hattâ belki açıklaması bile olmayan, belki de ancak yazıldıktan sonra açıklanabilecek dizeleri kendi kendine mırıldananlara denir şair diye.

Aman durun, hemen saldırmayın saldıracaksanız bile AMATÖR ŞAİRLER'im, GENÇ ŞAİRLER'im ve hatta PROFESYONEL ŞAİRLER'im. Daha bitmedi.

"Nerede imgeler, uyaklar, vezinler?" demeyin.

"Kendi kendine mırıldanana deli derler, şair değil." demeyin. Bunları ben de biliyorum çünkü. Biraz daha sabrederseniz hattâ size bir kendini beğenmişin şiir üzerine yazdıklarından birkaç alıntı da yapacağım. Öyle alıntılar ki, sizin - benim gibi beyni uyuşmuş tembellere kısa yoldan "Hah be! Ben de işte bunları demek istiyordum. Şiir budur. Böyle tanımlanır." dedirtsin.

Bu arada şüphesiz, bir grup da var ki, bunlar "Hah!" diyeceklere dahil değildirler. Olamazlar da.

Çünkü onlar şiir okulunu pekiyi ile bitirmiş, şiir üzerine söz sahibi, artları sıvazlanmış şairlerdir. Ve de bunu dememek için bin türlü haklı gerekçeleri vardır.

Şimdi ola ki vakitleri de vardır ve bu yazıyı bizimle birlikte okuyorlardır, top atsanız duyulmaz derinliklere inip düşünmeye başlamışlardır bile onlara neden kendini beğenmiş dediğimi.

Hattâ hattâ çoğu, kendi kendini sevecenlikle okşayıp tokatlayan muzip bir gülümsemeyle, biraz da mahcup, "Eh, pek de yalan sayılmaz hani!" itirafını yapmış, pipolarının ucuyla sakallarını bir kere daha karıştırıp düşüncelerinin kör kuyusundan fırlayarak şu okuduğumuz satırları nefes nefese atlamış, 'alıntılarını' aramaya koyulmuşlardır ki, tutabilene aşkolsun.

Şimdi siz, "Ulan bu 'düşüncelerin kör kuyusu' gibi edebi laflar da nerden çıktı?" diye sormuş olun, ben de anlatayım.

Bu laf örümcek kafalı benzetmesinden çıktı.

Efendim, şu 'örümcek kafalı' sözü öyle yanlış kullanılıyor, anlatamam Neden mi?

Düşünen, soruşturan, öğrenen, yani yaşayan insan, aslında kafasında örümcek ağlarından geçilmeyen biridir de ondan. Bu insanların beyni toz içindedir. Çoğu sonsuza dek kullanılmayacak, geride kalmış, unutulmuş düşüncelerle doludur beyinleri Asıl uğraş her an yeni bilgi, düşünce ve duygular peşinde koşuşturmaktır. Kalanlarla uğraşmaya ne vakit, belki ne de gerek vardır artık.

Fakaaat....

Bir de kırk yıldır beyinlerini mutfak olarak kullanan, bununla yetinen aşçılar vardır ki, bunların kafalarında tozdan ve örümcek ağlarından iz yoktur. Her taraf pırıl pırıldır. Yalnız hafif bir yemek kokusu sinmiştir etrafa. Bu da sözünü sık sık ettiğimiz, o kırk yıldır pişen temcit pilavının kokusudur.

Bunlar kat'iyen birşey unutmayan bu yüzden birşeycikler öğrenemeyen, öğrenmek de istemeyen, her gece aynı rüyayı gören, küçük dünyalarının mutlu zenaatçılarıdır. Ve ibret-i alem için boy göstermektedirler.

Gelin ibret alalım, bunlardan uzak durup, bunlar gibi olmayalım.

Sözün sonuna geldim. Alıntılar da aşağıda.

Yalnız bunca lüzumsuz lakırdıyı okuyup da alıntıları okumayacak olursanız, ne deyim, yukarıdaki zenaatçılar gibi olun inşallah.

ALINTILAR

"... İmge kelime değildir, ama sadece benzetme (teşbih ya da istiare) de değildir, her ikisini de "kullanan", duygusal/düşünsel içeriğin somutlaşma biçimidir."

"... Hal böyle oldu mu, şairin kelimeden hareket etmediği, şiirini kelimelere yaslanarak kurmadığı da meydana çıkar, kelimeler imgelerle kurulmuş bir şiirin, içine döküldüğü en uygun kalıplardır ki, imgelerin, gerçeği estetik düzeyde yeniden yaratmalarına katkıları oranında büyürler."

Yusufçuk, 1 Ocak 1979

ŞİİR SÖYLEMEK

Bazı şairlerimizin aksine, ben, ne şiir "yapıyorum", ne de şiir "yazıyorum". Ben, şiir "söylüyorum".

Şiiri "yapmak" da "yazmak" da gerçekte, içeriğin biçimle diyalektik ilişkisini koparıyor. Öyle ki, imge (içerik) mısra birimiyle somutlaşmış olarak, şiirin özü olmaktan çıkıyor; öncelik kelimeye, üstelik imgenin somutlaşma aracı olan değil, imgeden bağımsız ve çıplak kelimeye veriliyor. O zaman şairin işi de, bu birbirinden ve içeriğinden soyutlanmış kelimeler arasında, bulmaca karesi doldurur gibi, çeşitli biçimsel "hünerler" düzenlemeye "inhisar" ediyor. Benim kafama göre, böyle bir şiir çalışması, bireysel olarak da toplumsal olarak da şairden dışa alınmış, biçimsel ve biçimci bir çalışmadır.

Ya şiir söylemek? Burada "esas" toplumsal-sınıfsal psikolojiden, şairin bireysel psikolojisine yansımış (psikolojisinde billurlaşmış) duygu, düşünce ve sorunların, önce imgeleşmesi, dil aracılığıyla sonra kelimelere binerek somutlaştırılmasıdır. Çalışma bir iç çalışmasıdır, zihinseldir. Kâğıt üstüne kelimeleri dizmek, onlara köşe kapmaca oynatıp paraboller yapmaktan çok imgeleşmiş içeriğin sözlü "temrinlerle" mısralara dökülmesidir.

Mısra birimi, imgenin, kendine özgü bir ritimle, belleğe taşınmasına yarar. Mısra, vezin dediğimiz hazır ritim kalıplarının, oldum olası temel birimidir; ya hecelerin sayısı ve durakları, ya açıklığı ve kapalılığı ile imgelerin belirli bir ritimle deyimlenmesinde önemli iş görür. Vezin de kafiye gibi, aslında şiirin "müziği" için kullanılıyor, "müziğin" amacıyla şiirsel imgenin belleğe tam yansıması, orada yer etmesidir. Bu bakımdan, şiir "yapmak" dümenine yatıldı mı hem ilgeleşmiş içerik, hem ritim kaybolur, bu yüzden de bellekle şiirsel imge (içerik) arasındaki bağlantı kopar. Şiir "inşaatçılarının" hiçbir şiirinin ezberlenememesi, okunduğu anda unutulması, bundandır. Demek ki, "serbest vezin"le şiir söylemek, "vezinsiz" şiir söylemek anlamına gelmez; tam tersine, şairin hazır kalıpları kullanmayıp, her şiir için "özel" bir vezin yaratması anlamına gelir; bu da mısradan vazgeçmeyi değil, ritim tutarlılığı sağlam, değişik ve özgün mısralar üretmeyi gerektirir.

Ben, işte bu çerçeve içinde, şiir söylüyorum.

Türk Dili, 1 Ağustos 1981

→

ŞİİRDEN ÇOK, LAF...

Kimsenin doğru dürüst şiir okuduğunu sanmıyorum. Şairlerin bile! Şiirden çok, lafıyla oyalanıyoruz. İşini ciddiye alan az. Eskiden ('yeni' şiirin öncüleri), tecrübeyle geliştirdikleri, kalıplardan, hiçbir etkileme gücü olmayan şiirler üretiyorlar; 'seri halinde imalat'. Sanmam ki son beş yıldır yayımladıklarından tek bir şiir ezberlenebilmiş olsun! Ezberde kalmayan şiirin, çekiver kuyruğunu!

Öncüleri boşa dönen kasnak durumuna düşüren, şiiri sadece yetenek, sürekli uğraşma, dil sorunu sanmalarıdır; edebiyatçılıklarının kurbanı oldular. Çoğumuz, sadece edebi kültürün, iyi ve etkili şair olmaya yettiğine hâlâ inanırız. Yetmez. Yetmiyor. Yetmedi. Şairin iç zenginliğini sürekli kılan, dünyayı ve hayatı algılayışı ise, bunu tam anlamıyla gerçekleştiren bilimsel bir yöntem edinmesidir. Yöntem de yetmez, uygulamasını bilmek lazım. Uygulamasını bilmek de yetmez, özgün bileşim çıkarabilmek lazım. Bu da, geniş bilgi platformu gerektiriyor: tarih bileceksin; insanı, birey ve toplum ölçeğinde, bu bilgilerin merceğinden geçirip de değerlendireceksin: elde edeceğin öz (içerik), şiir sanatının koşullarına gereklerine uygun olarak, başaracağın estetik bileşimin mayasıdır, ama kendisi değil.

Çünkü şiir yalnız bilgiyle yazılmaz, duyguyla yazılır; bilginin duyguya, duygunun imgeye dönüştürülmesi de, şairin asıl işidir, yani zanaatı. İmgeleştirme süreci ve sistemi özgün (orjinal) olmayan şairin, etkileyici olabileceğine hiç inanmadım. İmgeyi sadece kelime istifi diye anlarınsa, çapraz bulmacayla şiiri birbirine karıştırdıkları, aşağı yukarı kesindir. Türk şiirinin böyle bir çıkmaza girmesinde, galiba gelenekten kopmasıyla, TDK uydurmacılığına kanıp, yeni ve anlaşılmaz bir şiir şifresine yozlaşması sebep olmuştur. Gelenekten kopma mısraı öldürdü, oysa mısra cümleye yozlaştı mı, şiir şiirlikten çıkıyor, etkileme gücü sıfıra eşit! Sayfalarca 'şiir' okuyor, en küçük heyecan duyamıyoruz.

Genç şairlerin ilkin bu yanılgıları saptaması zorunludur: önce yöntem, sonra bilgi, bilginin duyguya, duygunun imgeye dönüştürülmesi, nihayet imgenin "şayan-ı kabul" dil olanaklarıyla özgün bir biçimde okura aktarılması, geçerli süreç budur. Kim ki bu sürece kulak vermiyor, zamanın kalburu onu şiirden eleyecektir.

Gösteri, 1 Aralık 1981

ATİLLA İLHAN

AYIP ŞEYLER

Beyninde ayıp şeyler
Belinde beylik kasatura
Gözlerinde öfkeli sürmeler
Ve dehşetli bir ağlama isteği var

Sanki
Namuslu düşmanlar kovalıyor seni

Türkü söyler gibi
Seni seviyorum der gibi
Gibilerin toplamına eşit gibi
Birşey var gözlerinde

Hadi, gel yanıma
Rüya bitiyor
Anılar bile çekip gitmek üzere
/Çünkü/
Sana yazılan bütün mektuplarda
Yağmur,
Gizli bir gurbet marşı
İhanetler
Ve şahane bir ayrılık taslağı var.

metin güven

SİNEMAMIZIN SON DÖNEMİ ÜZERİNE NOTLAR II

Yazarlar Senaryo İşine Girdi

İbrahim ALTINSAY

"Türk sinemasına henüz yazarlar girmedi. Onların girmesini beklemek gerek. O zaman bir Türk sinemasından söz edilebilir ancak."

Yeni Sinema dergisinin 1968 yılında yaptığı Türk sineması soruşturmasına şair İlhan Berk bu yanıtı veriyor. Sinemanın sığ şematik tipleri, tekrarlana tekrarlana artık bıkkınlık vermiş entrikaları ve olay dokusu karşısında İlhan Berk'in feryadı belirli ölçüde haklılık taşıyordu kuşkusuz. Bir yazar olarak Berk, çareyi, edebiyat dünyasının birikiminin Yeşilçam'a aktarılmasında görmüş olmalıydı. Sinema diline egemen senaryo yazarlarının yetişmesi gerektiği anlamına alındığında ise yukarıdaki sözler yüzde yüzlük bir haklılığa ulaşıyordu.

Aradan geçen yıllar içinde İlhan Berk'in öngörüsünün ya da dileğinin gerçekleştiğine, tanınmış edebiyatçılarımızın daha sık senaryoların altına imza attığına tanık olduk. Gerçi önceleri de, örneğin Orhan Kemal gibi bazı edebiyatçılarımız sinema işine bulaşmıştı ama onların sinemaya yaklaşımlarının kendi başına bir amaçtan çok yaşamlarını kazanmalarına destek olacak bir tür yan iş biçiminde olduğunu biliyoruz. 1970'den başlayarak senaryo işine giren yazarlarımız ise sinemayı kendi içinde bir amaç olarak görüyorlar. Yani sinemada da iddialılar...

Bu gelişmenin Selim İleri ile başladığını belirtelim. Edebiyata ve sinemaya aynı tarihlerde başlayan Selim İleri'yi Fürüzan gibi, Işıl Özgentürk, Başar Sabuncu gibi isimler izledi. Ferit Edgü, Yaşar Kemal ve Necati Cumalı kendi eserlerinden uyarlanan filmlerin senaryo çalışmalarına katıldılar. Latife Tekin, edebiyatçılığa adım atar atmaz senaryo işine sıvandı. Pınar Kür, Erol Çankaya ve Murathan Mungan gibi yazar ve şair olarak ünlenen isimlerin de Yeşilçam için senaryo hazırladıkları piyasada dolaşan haberler arasında...

Edebiyatçıların sinemaya heveslenmeleri yalnız bize özgü bir olay değil. Örneğin Wajda, *"Polonya'da şimdi edebiyat bile senaryolarda gelişiyor"* diyor... Edebiyatçıları sinemaya çeken, daha popüler olma isteği, daha geniş bir üretim içine girme eğilimi belki... Belki de, kendilerini daha yeni anlatım biçimleriyle ifade etme yönünde içlerinden gelen bir baskı... Neyse, hangi nedenle olursa olsun, yazar ve şairlerin senaryo işine girmeleri, sanat türleri arasına dikenli teller çekme gibi bir disiplin düşkünlüğümüz de olmadığına göre, olumlu ve önemli bir gelişme...

OLUMLU KATKILAR

Birçok bakımdan aynı şey olsa da, burada sinemada edebiyat uyarlamaları sorununa genel anlamda girmeyip, edebiyatçıların senaryo yazma olayı üzerinde duracağız. Çünkü, uyarlama sorunu çok daha geniş bir konu, ayrıca üzerinde duracağımız filmlerin çoğu uyarlama olmaktan çok yazarların özgün senaryolarına dayanan eserler...

Edebiyatçıların sinema işine girmelerinin sinemamıza getirdiği olumlu katkılar esas olarak üç alanda görülüyor: Tiplerde, mekanlarda ve olay dokusunda...

Tiplemede sinemamızın esas çizgisi, ardındaki kitleden pek ayrılmayan, silik, kişisellik taşımayan ve katı bir ikonografinin içine sıkıştırılmış, ancak

SENİ KALBİME GÖMDÜM

ufak tefek ayrıntılarda özgünlük taşıyan tiplerdir. Bu tiplere gerçek yaşamda da rastlamazsınız. Para babası da, kötü kadın da, jön de, Yeşilçam'a özgü uyduruk tiplerdir.

Yazarların sinemaya katkısı ise en belirgin olarak bu alanda oldu. Bu alanda edebiyatın daha köklü olan birikimini sinemaya aktarırken edebiyatçılar kaçınılmaz olarak senaryonun önde gelen kişilerinin toplumsal kimlikleri ve konumlarıyla ruhsal yapıları ve davranış biçimleri üzerinde daha fazla kafa yordular. Ya da edebiyatçı alışkanlığıyla bu noktalara daha fazla önem verdiler. Sonuçta, özellikle edebiyatçıların yazdığı senaryolarda tipler daha bir canlılık ve derinlik kazandı. Toplumsal kimlik ve konumlarıyla toplumun geri kalanını yansıttıkları gibi kişisel ve ruhsal yapılarıyla toplumdan ayrılan onunla çelişen bir karakter düzeyine yükselebilen tiplerdi bunlar.

Bu bakımdan en başarılı film bizce, Selim İleri'nin yazdığı ve Ömer Kavur'un çektiği *"Kırık Bir Aşk Hikayesi"*ydi. Bu filmdeki hemen hemen tüm tipler, geçmişleri ve gelecekleriyle, ince işlenmiş derinlikli, gerçeklik, canlılık ve bireysellik taşıyan birer karakterdi. Yeşilçam kurallarına genelde uyduğu, ayrıntılarda kendi tavrını koymaya çalıştığı ilk senaryoculuk döneminin ürünleri *"Bir Demet Menekşe"* ve özellikle *"Askerin Dönüşü"*nde tipleme konusundaki titizliğini hissettiren İleri'nin ikinci senaryoculuk döneminin *"Seni Kalbime Gömdüm"*ü ise tipleme bakımından daha sofistike bir denemeydi. Ancak bu filmdeki geniş tipler, sınıfsal kimliklerinin öne çıkartılması kaygısıyla yuvarlaklaştırılıyor, kimi yerde ise yeni bir şematizmin dar sınırları içine dökülüyordu. Göl'de ise İleri, özellikle ağa tipi üzerinde iyice durmuş gibi gözüküyordu. Hakan Balamir'in oynadığı bu marazi tip onu köy filmlerinin basmakalıp ağa klişesinden kurtarırken, bir ölçüde 19. yüzyıl İngiliz ve Rus romanlarının derebeylerini anımsatan bir kişisellik katıyordu.

Tipleme açısından yetersiz örnekler olarak ise Fürüzan'ın *"Ah Güzel İstanbul"*u ile Işıl Özgentürk'ün *"At"*ını sayabiliriz. Belli duyarlılıkların yazarı olan Fürüzan *"Ah Güzel İstanbul"*daki kişilerini toplumsal ve kişisel kimlikleriyle birer film karakteri yapmaya çalışırken basmakalıplaşıyor, Yeşilçam'ın geleneksel tiplemelerine ister istemez düşüyordu. Kadir İnanır'ın oynadığı uzun yol şoförü, Yeşilçam'ın *"mahallenin delikanlısı"* tipinden fazla ayrılmazken, bir karakter düzeyine yükselememekle birlikte Müjde Ar'ın oynadığı Cevahir, Yeşilçam'ın fahişe tipine karşıt bir oluşturabiliyordu. *"At"*da ise Işıl Özgentürk'ün röportajcı özelliği iyice öne çıkıyor, seyyar satıcıların kaldığı handaki kişiler neredeyse bir gazete röportajının ölçülerinde ve üslubunda tanıtılıp geçiliyordu.

Mekan ya da çevre betimlemesi açısından yazarların sinemaya katkılarının en belirgin olduğu film de, yine senaryosunu Selim İleri'nin yazdığı yönetmenliğini Feyzi Tuna'nın yaptığı *"Seni Kalbime Gömdüm"*dü bizce. Çekim sırasında yönetmenle senaryo yazarının pek anlaşamadığı film, Yeşilçam'ın tekrarlana tekrarlana ezberlenmiş uyduruk, derme çatma mekanlarının yerine, gerçek, yaşamın içinden çıkmış, ve öyküyle tiplerinin niteliklerini açıklayan, onlara canlılık katan mekanları koyuyordu. Aynı başarının tekrarlandığı filmler, kasaba sıkışmışlığının ve durağanlığının yansıtıldığı mekanlarıyla, yine Selim İleri'nin senaryosunu yazdığı, *"Kırık Bir Aşk Hikayesi"* ve *"Göl"*dü. Buna karşın *"Ah Güzel İstanbul"*da özellikle uzun yol şoförünün duyarlılığını ve giderek ülkenin bir kesitinin yansıtılabileceği tüm o yol ve yolüstü kent - kasaba mekanları atlanıp, çevre, trafik işaretleri ve km. levhalarına indirgeniyordu. *"At"*da ise mekanlara özel bir önem verildiği ve sırf o mekanların filmde yer alması için öykünün dolaştırıldığı belli oluyordu. Bu da filmi, kısa kısa tabloların ardarda eklendiği bir piyas havasına sokuyor ve fazlalık yaratıyordu. Çevre ve mekan konusunda yönetmen senaryo yazarına göre çok daha belirleyici kuşkusuz. Bu bakımdan, yukarıda belirttiklerimizi, bunların esas olarak yönetmeninin yetkisi içinde olduğunu, yine de senaryo yazarının bir ölçüde katkısı olabileceğini düşünerek değerlendirmekte yarar var.

Olay örgüsü, entrika, kısaca öykü açısından ise yazarlarımızın sinemaya önemli bir yenilik ve zenginlik getirdiğini söylemek zor... Bu bir bakıma edebiyatımızın da sorunu... Edebiyatımız da sinemamız gibi, büyük yaşamıyor, yaşanılan gerçekliği tüm zenginliğiyle kavrayamıyor belki de?..

KIRIK BİR AŞK HİKAYESİ: Tutarlı bir tipleme, tüzce kurulmuş mekanlar. Ancak kimi yerde bu mekanlar sözcüklerin gerisinde sadece fon işlevi görüyor.

YİNE YAZINSALLIK SORUNU

Edebiyatla sinemadan yanyana söz edildiğinde gündeme hemen yazınsallık sorunu geliverir. Ne kadar önyargısız bakarsak bakalım, edebiyatçalarımızın senaryo işine girmelerinin sinemamıza yaptığı istenmeyen etki ise yazınsallık... Belki de olayın doğasında var bu.

Neyin yazınsal olduğu neyin sinemasal olduğu üzerinde burada uzun boylu duracak değiliz. Kaldı ki, edebiyatın, sinemanın ve öteki sanat türlerinin yapısını ve ayırıcı özelliklerini belirleme konusundaki tartışmalar sürüp gidiyor, bitecek de değil. Konuya ilişkin değişik kuramlar üretilmiş, üretiliyor, üretilecek de... Ancak şu kadarını söyleyelim ki, bir filmin yazınsal olduğunu, diyalogların ve sözlerin çokluğu ile ya da filmde bir anlatıcının bulunmasıyla açıklamak ve konuyu bu düzeyde tutmak, sorunu

Ali Seyyar satıcıların kaldığı handaki tiplere, bu gazete röportajı usulü içinde değinilip geçiliyor.

son derece basitleştirerek, amatörce bir düzlemde tartışmak olacaktır. Bir film, baştan sona konuşmalardan oluşur da yine sinemasal olabilir. Yine dış ses, ya da anlatıcı son derece sinemasal bir bağlamda kullanılabilir. Sinemasallığı ve yazınsallığı, bu iki anlatım biçiminin yapısal farklılıklarında aramak daha doğru olacaktır.

Kuşkusuz her iki anlatım biçiminin de birbirine karıştığı ve çok aykırı ürünlerin verildiği uç noktaları var ama genel bir sınıflandırma girişiminde bulunursak sinemanın temel elemanının görüntü, edebiyatın temel elemanının ise sözcük ve cümle olduğunu; sinemanın edebiyatın sözcüklerle ifade ettiği nesneleri, durumları duyguları ve benzerlerini görünen ve dışa vurulmuş biçimleriyle yansıttığını; sinemanın nesneleri görüntüde toplarken, edebiyatın nesneleri simgeleyen sözcükleri ardarda dizdiğini söyleyebiliriz. Sinema çerçeveleyip bütünlerken, edebiyat bölüp ardarda sıralar. Okur, ardarda sıralanmış sözcüklerden bir görünüt bir sonuç elde ederken izleyici bir çerçeve içinde toplanmış nesneleri (görüntüyü) okuyarak bir sonuca varır. Bu anlamda, edebiyatçı için temel olan şey sözcüktür, bu sözcükten bir görüntü elde etmek okuyucunun özgürlüğü içindedir. Sinemacı için temel olan şey görüntüdür, bu görüntüden bir anlam, bir etkilenim çıkarmak izleyicinin özgürlüğü içindedir. (Kurgunun sinema ile edebiyatı ayırma bakımından önemli bir belirleyicilik taşıdığını düşünmüyoruz. Özellikle romanda ve sinemada benzer kurgu anlayışları ve stilleri görmek mümkün. Bir romancı ile bir sinemacının kurgu anlayış ve stilleri kendi meslekdaşlarınınkinden daha fazla benzerlikler taşıyabiliyor kimi zaman).

Bu çerçevede ele alındığında, edebiyatçılarımızın senaryolarına dayalı olarak yapılan filmlerde beliren yazınsallık, öykünün en önemli anlarında sözcüğün görüntüyü bastırması oldu. Örneğin, *"Kırık Bir Aşk Hikayesi"*nde Kadir İnanır sandalda Kamuran Usluer'e kasaba ortamının sıkışmışlığından ve içinde bulunduğu konumdan yakınırken sanki edebi bir metinden parçalar okuyordu. Bu bölümde, aslında denizin ortasındaki sandalın salınımı ve balık tutma eylemi gibi çok elverişli hareketler taşımasına karşın, görüntü, hiçbir yorum içermiyor ve konuşulan sözcüklere bir fon bile olamıyordu. Yine aynı filmde Kamuran Usluer ile Hümeyra sokak ortasında, eski yaşam biçimi - yeni yaşam biçimi temelinde toplumsal değişimi tartışıyorlardı. Ancak görüntülerin bütünü ve davranışların içinde yeterince eritilemeyen bu olgu gelip o küçük tartışmanın içine sıkışmıştı ve sözcükler dışında görüntüde yeralan tüm ögeler bir tiyatro dekorundan fazla bir işlev göremiyordu.

Yazınsallık-sinemasallık tartışması açısından en elverişli örnek ise senaryosunu yine Selim İleri'nin yazdığı ve Feyzi Tuna'nın çektiği *"Seni Kalbime Gömdüm"*dü kanımızca. Bu açıdan aslında sahne sahne incelenmesi gereken film genel olarak tiplerindeki derinlik ve çevre betimlemelerindeki tutarlılıkla öne çıkıyordu. Ancak bu tutarlı ögelerden oluşan görüntüler ne zaman bir belirleyici noktaya gelse, sözcükler öne çıkıp görüntüyü bastırıyordu. Mekan özenle kuruluyor, öyküyü açıklayan durum yaratılıyor ve o anda İleri'nin oldukça ağdalı sözcükleri sahneye çıkıp, görüntüyü ikinci plana itiveriyordu. Aslında birer ikinci vurgu anlamında gereksiz olan bu sözcükler böylece filmin temel ögesi oluyordu. Ayrıca, özellikle son köşk bölümünde ve Bodrum'daki yılbaşı sekansında bir görüntü bütünlüğü içinde hayatın akışının değil de, sıralanmış cümleler gibi seçilmiş kişi ve nesnelerin ardarda gösterilmesi bir başka yazınsal özellikti. *"Ah Güzel İstanbul"* da bu özellik, Kadir İnanır'ın kamyon seferleri bölümünde daha kaba bir biçimde ortaya çıkıyordu. Bu bölümlerde görüntüler,(TV'de genellikle olduğu gibi) okunmakta olan bir metne eşlik eden görüntüler olmaktan öteye gidemiyordu.

Senaryosu üzerinde Yaşar Kemal'in fazla etkisi olmadığını sandığımız, bu bakımdan yazarların senaryolarından yapılmış filmler içine sokamayacağımız *"Yılanı Öldürseler"* üzerine de burada birkaç söz söyleyelim. Bu film, söylence ölçü ve biçimlerine özen gösteren bir öykünün oldukça Batılı bir dramatik anlatımla sinemaya aktarılması ve ikisi de olamayıp eklektik bir noktada konaklaması açısından incelenmesi gereken bir örnek oluşturuyordu.

ANLATIM SORUNU

Yazarlarımızın sinemayı bir amaç olarak görüp bu alana daha fazla girmeleri, İlhan Berk'in yıllar önce öngördüğü gibi sinemamızda yepyeni ve alternatif bir gelişme yaratmayacak kuşkusuz. Bu gelişme kimilerinin endişelendiği gibi sinemada eskinin *"Tiyatrocular Dönemi"* gibi bir *"Edebiyatçılar Dönemi"* yaratacak çapta da değil. Sinemamıza ince işlenmiş tipler, tutarlı çevre betimlemeleri katması bakımından olumlu bir adım... Ne var ki bu katkıların sinemasal kalıplar içine dökülmesi gerekiyor. Bu durum, sinemaya heveslenen yazarlarımızı bir yeğleme sorunuyla bırakır mı, bırakmaz mı, bu daha çok onları ilgilendiren bir sorun. Ama şurası bir gerçek ki, ne türden olursa olsun dıştan gelen katkıları değerlendirebilmesi ve öteki alanlardan yararlanabilmesi için sinemamızın kendi estetiğini geliştirmesi gerek.

Bir kere daha görüyoruz ki, sorun konusuzluk ya da malzemesizlik sorunu değil, herşeyden önce bir anlatım sorunu...

KİTAP

ÇÜNKÜ YÖK DEĞİL

Adnan AKFIRAT

Yeni öğretim yılının başladığı şu günlerde somut zararlarının daha yakından yaşanacağı ve üzerindeki tartışmaların daha da yoğunlaşacağı çağımıza yaraşır bir üniversitenin gerçekleşmesi için mutlaka değiştirilmesi gereken YÖK konusunda bir kitap bu yazının konusu.

YÖK fikrinin ortaya çıkmasından bu yana değerli aydınlarımız sayfalar dolusu yazılar yazdılar, bu yasayı ve pek şirin sayın Doğramacı'nın başkanlığını yaptığı kurumu eleştirdiler. Bazı öğretim üyeleri üniversiteden istifa ettiler, bazılar görevden alındı. Ayrılanlar eleştirilerine devam ettiler. Bu konuda kamuoyunu aydınlatmak için çabalarını derinleştirdiler.

Ama halen üniversitede varolan öğretim üyelerimiz yeni sistemin zararlarını *"her allahın günü"* yaşamalarına rağmen niye seslerini çıkarmazlar diye merak ediyordum. Neyseki Aydınlar dilekçesini imzalayan değerli öğretim üyeleri ve Sayın Toktamış Ateş yüreğimize su serpti. Ellerine yüreklerine sağlık.

NİÇİN YÖK DEĞİL? kitapçığı Süreç Yayıncılık tarafından Ağustos 1984'te basılmış. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasal Tarih Anabilim Dalı'nda ders vermekte olan Prof. Dr. Toktamış Ateş önsözde kitapçığı yazma gerekçesini şöyle açıklıyor:

"Kesin inancım odurki, eğer Türk yüksek öğretim sistemine verilmek istenen biçim ve egemen kılınmaya çalışılan mantık içeriden eleştirilmezse çok yazık olur. Demokrasiye geçiş sürecinde çok önemli aşamalar katetmiş olan Türkiye'de eğer bir üniversite üyesi gördüğü aksaklıkları sergilemeye cesaret edemiyorsa, bu durum sistemin değil, o öğretim üyesinin sorunudur. Eğer bu davranışın bazı olumsuz sonuçları olacaksa bu da öğretim üyesi için ancak haketmediği bir onur olur."

Son dönemde oldukça yaygınlaşan bence bir aydın için yüzkarası olan *"Bana dokunmuyan yılan bin yaşasın"* anlayışına karşı ise şöyle diyor. *"Fakat başkalarının acısı bizim de acımız oktu. Zira Akademik yaşam bütünlük içindeki bir organizmaya benzer. Bu organizmanın herhangi bir yerindeki acı, diğer bölgeleri de derinden etkiler, derinden etkilemek zorundadır."*

Kitapçığın giriş bölümünde Türkiye'nin şimdiye kadarki siyasi yaşamının kısa bir özeti var. 12 Eylül 1980 müdahalesine nasıl gelindiği de kısaca anlatılmış.

Egemen güçlerce propagandası bolca yapılan ve kamuoyunun geniş bir kısmınca kabul gören *"Anarşiden üniversite sorumludur. Suçlularda özerklik öğretim üyeleri ve öğrencilerdir."* fikrinin tartışılması ve eleştirilmesi kitapçıktaki önemli noktalardan birisi. Kitapçığın 41. sayfasında yeralan Sn. Ateş'in 1981'de yazdığı bir yazı, hem terör ve özgürlükler arasındaki ilişkinin, hem de özerkliğe ilişkin fikirlerinin güzel bir özetidir.

"... Son senelerde acı bir biçimde yaşadığınız terör konusunda suçlu iskemlesine üniversitenin oturtulmak istenmesi ve bunun sonucu olarak da üniversite özerklik ve bilimsel özgürlüklerin kısıtlanmak istenmesi haksız olduğu kadar, hatalı bir tutumdur. Terör konusunda teşhis yanlış yapıldığı için "tedavi"de yanlış yapılmaktadır. Ve bu yanlış tedavi şimdilik sinmiş görünen terörü ortadan kaldırmayacaktır.

... 12 Eylül öncesi günlerinde terör denilen acı oyunun sahneye konulduğu yerlerin başında eğitim kurumlarının geldiği elbette yadsınmayacak bir olgudur. Ancak terörün daha yoğun bir biçimde yaşandığı eğitim kurumları özerk üniversiteler değil, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yüksekokullar dahası ortaöğretim kurumları olmuştur. Eğer bakanlık denetimi terörü azaltıcı bir önlem olsaydı bu olgunun tam aksinin gerçekleşmesi gerekir.

Yalnız, Niçin Yök Değil'in 14. sayfasında yer alan *"üniversitelere huzur YÖK'ten önce gelmişti. YÖK'le birlikte önemli ölçüde uzaklaştı"* savı bence tartışma götürür bir nokta. Üniversitelerde huzur tepeden inme yöntemlerle değil ancak en geniş demokrasiyle sağlanır inancındayım.

Daha sonraki *"Bizim ve üniversite kavramlarının evrensel gelişimi"* bölümünden *"Bilim en geniş anlamıyla bireyin içinde yaşadığı doğayı anlamak, değişimin yasalarını bulmak ve denetlemek konusundaki çabalarının tümü"* şeklinde bir tanım ve *"Bilim adamının amacı ne olursa olsun eninde sonunda bilim toplum içindir"* savı yer almakta. Üniversite kavramına ilişkin ise *"... ilk kez X. yüzyılın sonlarında İtalya'de rastlamaktayız. Gerçekten o dönemin içinde Batı'da Eğitim Kilisenin tekelinde idi ve papazlarca yönetilirdi. Ancak bu eğitim herkesi tatmin etmekten uzaktı. Ve bu nedenle 1000 yılında Hukuk öğrenimi yapmak isteyen bir grup öğrenci kendilerine hoca sağlayabilmek için bir tür Lonca oluşturdular. (Adıvar, 1944). Bu loncaya Latincede Korperasyon anlamına gelen UNIVERSITAS adı verildi. Bu gün bütün dünya dillerinde kullanılmakta olan ÜNİVERSİTE sözcüğü işte bu kökenden kaynaklanmaktadır"* denilmekte. Daha sonraki örgütlenmenin 12. yüzyılda Paris'te gerçekleştiğini belirten yazar *"UNIVERSITAS'dan günümüze kalan iki şey ismi ve özgürlükçü çıkışı olmuştur"* diye sonlanmaktadır.

Yine bu bölümde İtalyan Faşizminin Duçe'si Mussolini'nin *"Öğrencinin bilincine, heyecanına bir şekil verecek olan profesörün ulus yaşamında büyük bir önemi vardır. Bu nedenle profesörler devlet örgütünde ancak*

birer atom halinde kalmalı ve grup yada dernek oluşturmamalıdır..." sözleri günümüz Türkiyesinde size de birşeyler çağrıştırmıyor mu?

Bu bölümde tartışmak istediğim iki nakta var. Birincisi Bilim-İdeoloji ilişkisi. Yazar, bilimin ideolojiden bağımsız olduğunu savunmakta. Fakat sınıflar varoldukça ideolojilerin de varolacağı bilimsel bir gerçek. Benim de gönlüm ideolojinin yokolduğu, bilimin tamamıyla egemen olduğu bir dünyadan yana. Ama biliyor ki bilimin ortaya çıkışı ve gelişimi sınıflardan ve onların ideolojisinden ayrı olarak değerlendirilemez. Bilim ideolojiden bağımsızsa (Tam da egemen güçlerin dayattığı gibi) bilim adamının da ideolojiden bağımsız olması gerekir. Bu olasımıdır? Doğrumudur? Bence -doğru olan her türlü ideolojiye karşı çıkmak değil hangi sınıfın ideolojisinin bilime ket vurduğunu saptamak ve ona karşı mücadele etmektir. Fakat ideoloji ile bilim arasında *"emir-komuta zinciri"* olmadığı da altı çizilmesi gereken bir gerçek.

İkinci nokta ise yine birinci nokta gibi yazarın bilimsel yaklaşımını gölgeliyor. *"... akademik özgürlük adı verilen ve bilimsel araştırma için tartışmasız gerek - şart olan Kutsal bir özgürlük anlayışı ..."* s. 19. Bu "kutsal" sözcüğü üzerinde durmak istiyorum. Bir bilim adamınca bilimle kutsallığın nasıl bağdaştırıldığı anlamadığım bir nokta. Bilim'de kutsallığa yer yoktur. Bilimsel bir bakış açısı yaşamda hiçbir şeyin kutsal olmadığını söylemez mi? Bir şeyi kutsal kabul edince onu eleştiriler üstü bu dünyaya ait olmayan birşey haline getirmez miyiz?

Bu noktanın üzerinde böylesine duruşumun nedeni; ikinci bölümde; *"Türkiye'de Yüksek Öğretimin Tarihsel olarak gelişimi ve Cumhuriyet döneminde bu konuda yapılan çalışmalar"* bölümünde, 1933 üniversite reformuna ilişkin yazarın olumsuz yaklaşımı, Akademik özgürlük kutsal hale getirilince hangi tarihi konumda ve kimin düşüncesinin özgürlüğüne hizmet ettiği, ilerlemeden yanı mı yoksa gerilemeden yana mı olduğunu değerlendirmeye gerek kalmaz. 1933 üniversite reformu özgür düşüncenin, çağdaşlaşmanın gereği olarak Darülfunun'da örgütlenmiş feodal düşünceye, yobazlığa indirilmiş bir darbedir. Eğer 1933 müdahalesi olmasaydı 1946 reformu da gerçekleşmeyecek, 1960'ların üniversitesi de yaşanamayacaktı. Yine burada da sorun her türlü müdahaleye karşı olmak değil *"kimin için"* ve *"neye karşı"* müdahalenin yapıldığıdır.

Kemalist Devrim ve Cumhuriyetin ileri atılımlarına gerici saldırıların revaçta olduğu günümüzde her türlü kötülüğün altındı Kurtuluş Savaşımızdan güç alan ilerici atılımları arayan anlayışa karşı, Kemalizm ve Kurtuluş Savaşımız üzerine değerli araştırmaları olan sayın hocamızın daha duyarlı olmasını dilerim.

Üçüncü, *"Yüksek Öğretim Yasası - Mantığı - Yanlışları"* bölümünde ise YÖK'ün getirdiği yeni üniversite sisteminin kapsamlı eleştirisi yer alıyor. Çeşitli öğretim üyelerinden ve yayın organlarından da alıntıların bulunduğu bu bölümde yasayı ve mantığı eleştirirken örneklerin hep askeri kurumlarla kıyaslanması yasanın mantığını ortaya çıkarmada ilginç ve başarılı bir yöntem. Yine bu bölünde yer alan *"... Aslında 25-17 sayılı yasa çerçevesinde öğrencilerle hocaların sorunlarını birbirinden soyutlayarak ele almak fazla doğru olmaz, zira sonuç olarak özellikle öğrencilerin her sorunu eninde sonunda hocaların sorunu olmaktadır. Saptanması da özlemini hep çektiğimiz çağdaş bir eğitim için olmazsa olmaz öğrenci - öğretim üyesi diyaloğu ve işbirliği için bir başlangıç noktası."*

> • *...Çağımıza yaraşır bir üniversitenin gerçekleşmesi için mutlaka değiştirilmesi gereken YÖK konusunda bir kitap.*
>
> • *"Ben üniversiteden ayrılmadım. Üniversite bizi daha önce terketti."*

Dileğimiz o ki 1960'larda yaygın olarak varolan ve üniversite içi demokrasinin ayrılmaz parçası olan bu yaklaşım ve tutum tüm öğretim üyelerimizce paylaşılsın.

Kitapçığın dördüncü ve son *"Uygulamadan Örnekler"* bölümünde YÖK'çe atanan Rektörler üzerinde durulmakta ve Yankı dergisinden şu alıntıyı yapmakta: *"Rektörler arasında maalesef bazı çok sivri isimler vardır. 12 Eylül öncesinde terörün bir kanadının uzantısı olduğu yolunda ciddi belirtiler bulunan ve üst düzey yetkilileri halen tutuklu olan kapatılmış bir siyasal partinin 'angaje' bazı yandaşları rektör koltuklarına oturabilmişlerdir. Üniversitenin kendi içinde yaptığı seçimlerle hiçbir zaman elde edemeyeceği yetkileri ele geçirmişlerdir. Şimdi aynı olumsuzlukların bazı dekan atamalarında da sürdüğünü görmüş olmaktan dolayı ciddi kaygılar duyuyoruz..."* (Yankı, sayı, 599 N.Y.D. sayfa 57) Yankı yazarının kaygıları haklı çıkmıştır. Basına çok fazla yansımasa da yukarıda anılan rektör ve dekanlar üniversitelerde kendi yandaşlarının hakimiyet kurması için çaba harcamış ve terörün tekrar yaşatılmasına destek olmuşlardır. Özellikle Eğitim Fakülteleri aşırı sağcılarca denetim altına alınmıştır. Yandaşlarının hükümet içinde de tırmanmasıyla bu demokrasi düşmanı, bağnaz, ırkçı güçler önümüzdeki dönemde üniversitelerimizde önemli bir sorun olarak karşınıza çıkacaktır.

İstifa eden veya görevden alınan öğretim üyeleri sorununa da değinen sayın Ateş, kitabını önerileriyle sonluyor.

Sonuç olarak Türkiye'de DEMOKRATİK ÜNİVERSİTE mücadelesinde adı mutlak anılacak olan bu değerli kitapçığı yazdığı için sayın Toktamış Ateş'i kutlarken ister YÖK yandaşı, ister karşıtı olsun herkesin bu kitapçıktan öğreneceği çok şey olduğunu belirtmek gerekli.

Gazi Üniversitesi'nden istifa eden sayın Doç. Dr. Hasan Bıyıklı'nın *"Üniversiteden ayrıldığınız için üzgün müsünüz?"* sorusuna yanıtını anmadan geçemeyeceğim.

"... Ben üniversiteden ayrılmadım, daha önce üniversite bizi terk etti. Şunu demek istiyorum: Mensubu olduğum üniversite, üniversite olmaktan çıkarıldığına göre ben üniversiteden ayrıldığım düşüncesinde değilim. Asıl üzüntü ve ızdırabı üniversiteler hızla bu duruma sokulurken ve ben hiçbir şey yapmadan seyirci durumunda kaldığım zaman duydum ve hâlâ duymaktayım... İnanıyorum ki üniversiteden uzaklaştırılanlar ve ayrılmak zorunda kalanlar, özerk ve özgün bir üniversitenin yaratılması için, üniversitede kalanlar kadar çaba göstereceklerdir. Evet ileride özerk üniversite mutlaka doğacak ve kazanılan özerklik bu defa kolay kolay kaybedilmeyecektir diyorum, çünkü bu 'ihsan' edilen bir özerklik olmayacaktır." s. 61.

öykü

HER MAHPUSUN ----

Metin ÖZUĞURLU

Gecelerden korkar olmuştu. Sevmiyordu karanlığı. Karanlık bir çeşit bilinmezlikti, bir çeşit belirsizlikti. Oysa o, parlak bir güneş altında yaşamak istiyordu herşeyi. Bir de soğuklardan korkar olmuştu. Soğuğu yalnız başına düşünemiyordu. Soğuk geceyle bütünleşmişti belleğinde. Ve asıl gecede soğuk, iliklerine değin işliyordu. Üşüyordu o zaman, tirtir titriyordu.

Onun belleğinde, dört yıllık yaşam sürecinin öyküsüydü gece ve soğuk.

– Beni götürdüklerinde geceydi, diye başladı öyküsüne; Beni götürenlerin ellerine baktım, elleri kirliydi. Yüreğime ürperti veren o soğukla ilk bileklerim tanıştı. Nasıl üşümüştüm bir bilsen soğuğu bileklerime vurduklarında...

– Sobaya biraz daha odun atayım mı?

– İyi olur, hem kalkmışken şu çaylarda tazeleyiver. Ben çayları koyarken, o öyküsüne devam ediyordu.

– Ürkek basıyordum ayaklarımı yere götürülürken. Sanki her an tökezleyip düşecekmişim gibiydim. Oysa az mı ebecilik oynamıştık bu yollarda, az mı misket oynamıştık...

– Hep ütülürdük değil mi?

– Evet hep ütülürdük.

– Ama iyi top oynardık, bizsiz takım kuramazlardı. Güldü. Başıyla onayladı sözünü.

İşte, çocukluğumuzun bütün oyunlarını oynadığımız bu yolların yabancısı gibiydim götürülürken. Oysa o an ürkek bastığım bu yerler, ondokuz yıllık yaşanmışlığın değişmez yolu olmuştu. Sonra gözlerimi karanlığa boğdular... Korkmuştum... Ama biliyordum, başımı hafifçe yukarı kaldırıp gözlerini yere dikersen, yeri ve yere basılı ayakların görülebileceğini.. Nerden biliyordun, diye sormadım Çünkü birlikte oynardık körebe oyununu çocukluğumuzda.

– Ayakkabılarını gördüm, hepsi siyahtı, diye sürdürdü konuşmasını. Siyah ayakkabılılar kirli elleriyle alıp karanlığı, bir buçuk adım enine, iki adım boyuna bir odanın içine taşıdılar. Beni de getirip karanlığın ortasına attılar... O ana kadar hiçbir soğuk bana karanlığı yırtan çığlıklar kadar ürperti vermemişti. Yüreğime işliyordu soğuk... Üşüyordum... Paltomun yakasını kaldırdım, büzüldüm içinde. Üşümem hiç geçmedi.. çığlıklar hiç bitmedi.. Sonra kendi çığlıklarım aldı sırayı. Telleri o kadar soğuktu ki... O an annemi anımsadım. Odamın penceresini açık bıraktığım zaman hep söylenirdi annem; kapat şu pencereyi oğlum, bak kapıda açık ceryan yapar, üşütürsün... Üşüyorum anne, dedim sesli sesli, donuyorum... Bir anlam veremediler söylediklerime.

– Hâlâ da üşüyorsun, tahliyenin üzerinden üç mevsim geçti ve sen hâlâ üşüyorsun.

– En çokta baharda üşümüştüm. Ne zor iştir bilir misin, gözlerinle görüpte tomurcuğun çiçeğe dönüşünü, yüreğinde ise hâlâ o karanlık o soğuk kış günlerinin ürkütücülüğünü yaşamak

Baharı gözlerinde değil yüreğinde de yaşamak istiyordu, biliyordum. Çiçeğe duran tomurcuk gibi sevmelere, ama dovasıya değil ölesiye hiç değil,

doymaksızın ve ölmeksizin sevmelere durmasını istiyordu yüreğinin. Anlıyordum.

– Sevmelerden uzaksa yüreğin, tutsaksa kendi kabuğunda, o zaman, bu yüreği taşımak bir yük gibi geliyor insana. Ağır ağır söylemişti bunları. Bense ansızın sordum:

– Hiç bu yükten kurtulmayı düşündün mü?

Başını arkaya kaydırdı, yüz hatlarına bir tebessüm kondurdu, gözlerini pencereden uzaklara dikti sonra. Şaşırmıştım. Ölümü sormuştum ona be!.. Buz gibi ölümü. O ise kayıtsızlığın resminiçiziyordu karşımda. Yoksa, ölmelerede mi uzaktı yüreği sevmelere olduğu gibi? Anlamıyordum! Uzaklardan alıp gözlerini, gözlerime dikti. Bir süre baktı bana. Sonra "Hayır" dedi. O kadar kesindi ki "hayır"ı, sorumun yanıtını almıştım. Ama, o yine de devam etti:

– Yüreğinde soğuğu ve karanlığı yaşamak ayrı, yüreğini soğuğa ve karanlığa teslim etmek ayrı. Yaşama isteğinin en anlamlı göstergesi, sevmelere hasretlik duyabilmesidir yüreğin...

.....

– O ana değin, romanlardan solumuştum koğuş havasını. Birde şiirlerden.

– Birlikte okurduk.

– Evet, birlikte okurduk, Vedat'da gitarını çalardı şiirlerimizin. Biliyor musun, gene geceydi. Ranzama uzanmıştım. Ufak, pilli radyomda da onbir haberlerini dinliyordum. O zaman duydum, Vedat'ın öldürüldüğü haberini. Ranzamdan kalkıp kapıya gitmiştim doğruca. Sanki kapıyı açacaktım, sanki çıkıp Vedat'ımın yanına gidecektim. Kapı sürgülüydü... En çok o zaman koymuştu mapusluk!...

Şiirlerde kalmıştım...

Evet, şiirlerde. Şiirlerde solumuştum koğuş havasını o ana değin. Oysa artık içindeydim. Artık koğuşun havasına karışıyordu kendi soluğum. Volta atmayı kendi ayaklarımla öğreniyordum havalandırmada.

– *"Her mapusun bir zulası vardır"*ı okumuştuk o şiirlerde. Senin zulanda neler vardı?

– Karyola demirinden yaptığım bir şiş vardı. Her mapusun bir şişi vardır... Ufak bir cep defterim vardı, içine şiirler yazdığım... Her mapusun bir şiir defteri vardır... Bir de hemşerimin resmi vardı.. Her mapusun bir yari vardır.. *"Hemşerim"* derdi ona. İlk onu sevmişti. İlk şiirleri ona dairdi. Ve hâlâ burukluğunu taşıyordu o sevginin. *"İçimde kaldı ne yapayım"*dı savunması.

– O resmi biliyorum, şiirinden biliyorum. *"Senin resmine her bakışımda/inan ağlamaklı olurum"*la başlıyordu. *"Dalar gider gözlerim bir düş âlemine/orada arar seni/bulur seni/sever seni/ve ardından/bir dolu yaş olur döner gerisin geri/birde bakarım ki oturduğum ranzadır/sırtımı verdiğimse taş duvar/demir parmaklıklarında gölgesi düşmüş üstüme/elimin teri resmine geçmiş/ve yine resmin biraz eskimiş/ kusura bakma.../* diye de bitiyordu, öyle değil mi?

– Evet, *"kusura bakma"* diyede bitiyordu. Ama o kusura baktı. Çıktığımda resmini geri istedi benden. *"Has yüzüne mi hasretim"* diye bir yalan söyleyip vermiştim resmini.

– Hâlâ burukluğunu taşıyorsun. Sakın *"içimde kaldı na'payım"* deme.

Olur, demem.

Mektuplardan sözet birazda.

– Mektupların ayrı bir yeri vardı. Gelen her mektup içime çektiğim havası gibiydi dışarının. Yazdığım her mektup dışarı verdiğim havası gibiydi koğuşun. Yani mektuplarla soluk alıp veriyordum... Her mapusa mektup gelir ve her mapus mektup yazar...

– Mektupların güzeldi.

– Her mapusun mektubu güzeldir.. Aç bak, her mektupta hasretliği en çok duyulan şey yazılıdır.

– Yani, özgürlük!

– Özgürlük güzeldir.

– Mektupların hep, *"güneş dolusu selamlar, sevgiler"*le biterdi.

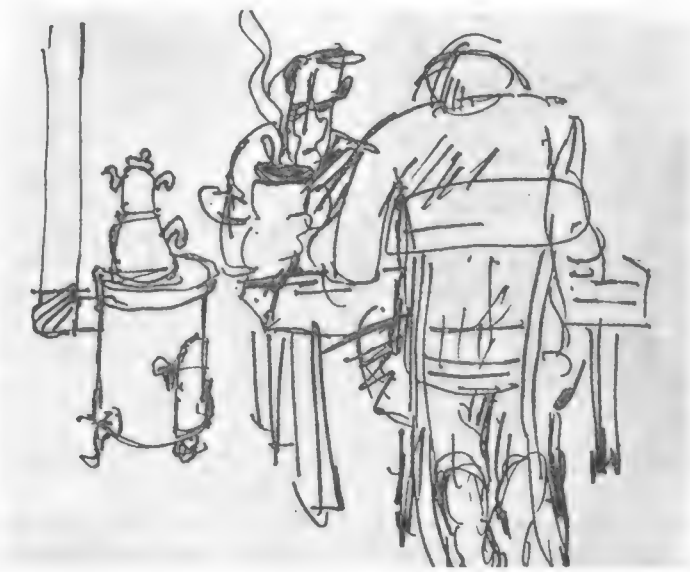

– Çiçeklerimiz yoktu ki yeşertecek!.. Bizde sevgiler yeşerttik yaşama dair. Yaşam güneşti.. Yaşam, tutmalara doyamadan ayrıldığımız yar eliydi. Alın teri, emekti yaşam.. Yaşam amaçsız dolaşabilmekti caddeler boyu...

– *"Yaşamayı seveceksin arkadaş"*lı şiirler okumuştuk.

– Evet, yaşamayı seveceksin. Çünkü yaşamı sevmek onu değiştirebilmenin ön koşuludur. Değiştirmek çaba ister. Sevgi ise çabanın kendisidir.

– Seni bir türlü anlayamıyorum! Hem soğuk ve karanlık içinde boğuluyorsun hem de *"yaşama dair sevgiler yeşerttik"* diyorsun. Oysa, oksijensiz yeşerir mi sevgi, don vurmaz mı sevgiye, taze fidanken?

Başını öne eğdi. Ellerini bıyıklarına götürdü. Düşündüğünde yada sıkıldığında oynardı bıyıklarıyla. *"Çelişkisini yakaladım işte"* dedim kendi kendime...Sonra, çekip elini bıyıklarından, gömleğinin cebine götürdü. Ufak, buruşuk bir kağıt parçası çıkardı ve bana uzattı.

8.Eylül.1979
Mamak

Soğuk gecelerde keskin ayazı
İliklerinize dek hissedip,
İçimizdeki bu sevdayı
Hâlâ sıcak tutabiliyorsak
demek ki varız!...

İmza

Ben ikinci kez okurken buruşuk, ufak kağıdı, o yerinden kalkmış dördüncü kez çaylarımızı tazeliyordu...

öykü

KELEBEĞİ KURTARMAK

Hüseyin AKYÜZ

Günün ilk ışıkları uzun minarelerin arasından geçer, yırtık tentelerin, eski çardakların ve yüz yıllık hanların iri gölgelerini yere yıkardı. Güneş, adına "Bizim Sokak" dediğimiz Fincan Yokuşunu, kıyılara öbek öbek dökülmüş çöp yığınlarını, yıkık taş duvarları, saymakla bitmez dükkanları, deri atölyelerini, terzihaneleri, kundura tezgahlarını, işportacı barınaklarını ve ortalıkta isteksizce dolaşan kedi köpeği böyle aydınlatırdı. O parlak ve sıcak ışıklar gecenin bile yutamadığı pis kokuları silip atamazdı.

Yıllarca güzel bir görünümüyle karşılaşamadığım bu dar sokağı, bu sakat yokuşu Pervin'in her sabah aynı sevinç dolu bir yürekle nasıl yürüdüğüne hiç akıl erdiremezdim. Bizim küfürler savurarak adımladığımız pisliklerin arasından bir kelebek gibi, sanki kanat çırparcasına geçerdi. Gözleri günışığında zeytin taneleriymişçesine parlar, omuzlarına dökülen siyah saçları tel tel uçuşurdu yüreklerimize.

Sokağın başında önce gülümseyişi görünür, ardından o yapmacıksız sesiyle selamları duyulurdu:

— "N.aber be abicim!..."

Sarhoş Necip'in küçük oğlu her sabah alışmıştı. Gücünü yetirip, bisiklet tekerlekli işportacı arabasını iki adım daha çıkartamazdı Arabanın ardından dayanan ince kollarının kasları gerilir, kopacak gibi olur, hızlı soluklara boğulurdu. Sözüm ona babası da yanında dikilirdi ya bir şeye yararı dokunmaz, kimi ayakta duramaz yerlere yuvarlanır, kimi sesli böğürtülerle sokağın ortasına kusardı. Çocuk ağlamaklı, şaşırır kalırdı. Babasıyla mı uğraşsın, arabayla mı?... Pervin tam çocuğun umutsuzluğa kapıldığı sırada yetişir, arabanın arkasından iter, nefes aldırırdı.

Musluklarından su aktığını hiç görmediğim mermer çeşmenin yalağı içine sanki yüzlerce kat yırtık giysilerle oturan dilenci kadından, pudra şekerli kürt böreği satan yaşlı Cabbar'a kadar sokakta o an bulunan herkes ondan bir gülücük koparırdı. Dükkan kepenklerini tangur tungur kaldırmaya çalışan erkenci çırakların cılız sesli ıslıklarını, açık saçık sözlerini, sataşmalarını duymazlıktan gelir, onların gün boyu neşeli kalmalarına neden olurdu.

Onun gülüşünün, sevecenliğinin ayrıntısında olmamız için, hanın kapısından içeriye ilk kez girişinin arasından bir gün geçmesi yetmişti sanırım. Dün gibi anımsıyorum, dışarıda sulu karın ara ara camlara vurduğu pis bir kış günüydü. Soğuk artık bıktırmıştı. Yokuşta işportacı esnafının işi iyice bozulmuş, onların suratlarından düşenin bin parça olması bizim de neşemizi bozuyordu.

Sırtında boğazlı kazak üstüne giydiği, kolları iyice yıpranmış, önleri, yakaları lekelenmiş bir erkek ceketi vardı. Paçaları çamurlanmış kadife pantolonu, ayağındaki plastik ayakkabıları ve başına sıkı sıkı geçirdiği yün beresiyle onu irice bir kız çocuğu sanmıştır. Soğuktan kızarmış parmaklarının arasında sıktığı beyaz bir kağıt parçasına ikide bir bakarak kapının önünde dikilip kalmıştı. Öğlendi. Bizim atölyedekiler ortadaki elektrik sobasının başına toplanmışlar bir ellerinde yarımşar ekmek, bir ellerinde kocaman çay bardakları karınlarını doyurmaya çalışıyorlardı. Ağzı biraz boşalanın anlatmaya çalıştığı bir şeylerle de gürültülü bir söyleşinin içindeydiler. Çayımı yudumlayarak atölye kapısının camı ardından dışarısını gözlerken görmüştüm onu. Birisine sorup, hanın kocaman kapısından içerilere doğru yürümüştü. Tam önünden geçerken, göz göze gelmiştik. O an, bana bakarken, kızarmış yanakları ve soğuktan morarmaya başlamış dudaklarıyla gülümsemeye çalıştığını pek anlayamamıştım.

Hemen karşımızdaki atölyenin camlı kapısından içeriye girmişti. Çiçekçi Nubar dediğimiz yaşlı Ermeni onu kolundan çekip, iri kömür sobasının yanındaki sandalyeye oturtup bir şeyler sormuştu. Olduğum yerden görüyordum. Sobanın sıcaklığında giderek rahatlıyor, ilk önceleri önüne eğdiği başını kaldırıp, çevresine bakınıyordu artık.

Yirmiye yakın genç kız çalışıyordu Çiçekçi Nubar'ın atölyesinde. Dört - beş tahta masanın çevresine dağılmış bu kızlar, başka atölyelerde yapılıp getirilen cam bardakların, vazoların şekerliklerin üzerlerine renk renk çiçek resimleri yapıyorlardı. Pervin'i ertesi sabah orada yeniden görmüştük. Birisi eline iki satırlık bir yazı tutuşturup, onu iş vermesi için Çiçekçi Nubar'a göndermiş, o da kızın eline bir süpürge ile iki toz bezi verip ortalığa dikmişti.

Pervin'in görevi atölyenin içini süpürmek, masaların üstlerini silmek, sobaya kömür atmaktı ya, daha ilk günden elini sürmediği iş kalmamıştı. O kadar çalışma heveslisiydi ki Nubar'ın isteklerini çabucak yerine getirip öteki kızlara yardıma koşuyordu. Fırça yıkamaktan boya karıştırmaya, desen örneği çizmekten boyanmış bardakları karton kutulara doldurmaya kadar her şeyi daha önce bu gibi yerlerde çalışmışcasına bir ustalıkla yapmaya çalışıyordu. Bu durum Nubar'ın da gözünden kaçmadı. Kızı iki gün sonra masalardan birinin ucuna oturtuverdi. Baktı olacak gibi, boya

fırçasını da eline tutuşturdu. Pervin ise bunu hiç yadırgamadı. Bardakların, vazoların, kocaman şekerliklerin üstüne çeşit çeşit çiçek resimleri boyamak tam onun işiydi sanki. Atölyede daha ayını doldurmadan usta bir çiçekçi olup çıkmıştı.

Onun bizle olan yakın arkadaşlığının nasıl başladığını pek anımsıyamıyorum. Aslında o denli sokulgan, cana yakın ve konuşkan bir kızdı ki, kiminle isterse hemen dost oluverirdi. Üzerinde elektrik motorları sardığım ya da başka cihazları tamir ettiğim küçük tezgahım camın kenarındaydı. Ne zaman işten başımı kaldırıp baksam, görürdüm onu. Sanki işten sıkıldığımı, bunaldığımı anlamış da, beni avutmak istiyormuşçasına hemen gülümserdi. Günde bin kez de bakışlarımız karşılaşsa, her kez, yine de o gülmüseyiş içinde olurdu.

Öğlenleri elinde bir parça ekmekle kapıdan başını uzatır, ağzında çiğnediği lokmasını yutmasının ardından, siyah saçlarını savurarak seslenirdi:

– "Aç şunun sesini biraz be güzel abicim!"

Elimde olmadan ben de hemen gülümser, tezgahın üstünde kendi kendine çalan küçük teybin sesini sonuna kadar açardım. Bizim atölyenin değil nerdeyse tüm hanın içini dolduran arabesk bir şarkının ezgili müziğiyle ortalıkta kıpır kıpır dolaşır, içine helva yada peynir tıkıştırılmış ekmeğini iri lokmalar ısırarak ve tadına vararak yerdi.

Dışarıda havanın çok kötü olduğu günler, öğlenleri atölyedeki elektrik sobasının başına toplanırdık. Herkes sobaya en yakın yeri kapabilmek hevesiyle elinin kirini, yağını bile temizlemeden ekmeğini eline aldığı gibi sobanın başına koşardı. Yaptığımız söyleşilere kendimizi öylesine kaptırırdık ki, işbaşı saatinin çoktan gelip geçtiğini ancak patronun asık bir suratla başımıza dikilip, yüzlerimize ters ters baktığında anlardık.

Bir gün Pervin'in de aramıza katılmasıyla bu öğlen toplantılarımızın şekli değişivermişti. "Yakışıklı" diye çağırdığımız Metin, artık o açık saçık, çoğunlukla da uydurma aşk serüvenlerini ballandıra ballandıra anlatamıyor, yaşlı İrfan Usta bol küfürlü söylenmeleriyle rahatlayamıyor, Arap Necmi hep bir yerlerde gizlediği playboy dergilerini önümüze atıp, gözlerimizi iri iri açtıramıyordu.

Pervin konuşmaya başlayınca hepimiz susuyorduk. O, sanki bizi neşelendirmeye gelmişçesine bir gülümseyişle ve sesinin en tatlı tonuyla herbirimizin gözlerinin içine ayrı ayrı bakarak anlatır da anlatırdı. Kadınların çeşme başlarında bir kova su için yaptıkları küfürlü kavgalardan başlar, karnındaki çocuğu düşürebilmek için geceyarıları çatılarda olmadık işler yapan dul komşu kadından, sokaklarda ellerinde birer tabakla koz helva satan çocukları kovalayan belediyecilere kadar bir sürü şey söylerdi. İki odalı gecekondularını, küçük bahçelerini, duvar boyunca büyüyen kasımpatlarını, aslanağızlarını, çıkrığı bir tren düdüğü gibi öten su kuyusunu ve mahallenin bütün erkek kedilerini kapıya toplayan dişi tekiri bir masal gibi anlatırdı ya aylardır bir iş bulup çalışamayan babasından, ayaklarındaki ağrılı şişlerden bir türlü kurtulamayan annesinden, okuldan her gün kaçan erkek kardeşinden söz etmeye gelince sıra,o, ne denli gülüşünü, neşeli anlatımını değiştirmemeye çalışsa da, biz onun içindeki üzüntüyü anlar, başlarımızı hafifçe eğiverirdik önümüzü.

Yokuştakilerin onu gerçekten farketmesi ilkyazda oldu sanırım. Pervin o kış haftalıklarından biraz para biriktirip, sırtına giyecek bir manto ya da kaban alamadı. O, kolları iki kat kıvrılmış eski erkek ceketi ile aylarca gitti geldi. Umurunda değil gibi görünürdü. Bizim atölyeye gelir, ayağından çıkardığı ayakkabılarının altındaki deliklerden parmağını oynatarak bizi güldürmeye çalışırdı. Güneşin ve ağaç dallarındaki pembeli beyazlı çiçeklerin yüreklerimizi kucakladığı günlerden birinde, hana bambaşka bir kız olarak geliverdi. Hepimiz de bir kış miskinliği ile kalın paltolarımızın, içleri kuzu postlu kabanlarımızın boyunlarımıza sıkı sıkı sardığımız atkıların, kat kat giymeye çalıştığımız kazaklarımızın içindeydik daha. Oysa o kıvrım kıvrım bir eteklik, kısa kollu bir gömlek giymişti. Ayağında da bir çift üstü açık, yazlık ayakkabı vardı. Hep yün beresinin altında sakladığı uzun saçlarını özenle tarayıp salmıştı omuzlarının sütüne. O irice kız çocuğu gitmiş, yerine güzel bir genç kız gelmişti. O an bir tek kelime bile konuşamadık. Gülümseyerek ve tatlı bir şaşkınlıkla seyrettik yalnızca.

O günden sonra artık bizim için başka bir Pervin vardı. Bir giz, güzel bir duygu. Hangimiz onun eteklerini ve uzun saçlarını savura savura yürüyüşünü seyredebilmek için sabah erkenden yollara düşmedik ki? Akşamları biraz olsun yanında yürüyebilmek için hangimiz köşebeşlarında beklemedik ki? Ya onun bir gülümseyişiyle çocuk gibi sevinmelerimiz, öğlenleri atölyede ona oturacak yer vermek için kavgalarımız, ya gizliden gizliye onun düzgün, esmer bacaklarını, beyaz gömleğinin altında kıpırdanan bedenini seyredişimiz?...

Gün geçmez birisi çevresinde dolaşırdı. İşe gelip giderken ya da öğlenleri dışarıya çıktığında peşinden koşan, onunla arkadaşlık etmek isteyen bu gençlerin kendine en güvenenine, en yakışıklısına bile aldırmaz, hiç birinin kalbini kırmadan, gücendirmeden, tatlı bir gülümseyişle başından

savardı. Çevresini görmezlikten gelir, her gün biraz daha ustalaşan ellerinde fırçasını oynata oynata bardaklara çiçekler boyamasını sürdürürdü. En usta kızın yaptığını bile kolay kolay beğenmeyen Nubar elinde bir bardakla ortalığa düşer, beğenisini coşkuyla söyleyerek önüne gelene çiçekleri gösterirdi.

— "Ah bu kız sanki çiçek boyamaya gelmiş dünyaya!..."

Pervin'in bizim atölyenin kapısından içeriye adımını attığını görür görmez daha coşkuyla çarpmaya başlardı yüreğim. Duvarlardan birini neredeyse tümüyle kaplayacak, kenarları yer yer yırtılmış, sıvanın arasına iyice yerleşmiş nemle parça parça kabarmış bir duvar posterimiz vardı. Dağlar arasında küçük bir göl ve renk renk çiçekli bahçesiyle güzel bir ev... Karşısında durup düşler kurardı. "İşte, pencereden bakan şu kadın benim," derdi. "Uykudan yeni uyandım. Gölün, ağaçların ve çiçeklerin nefis kokuları geliyor burnuma. Sevdiğim adam içerde daha uyuyor. Az sonra kalkacak. Önce bahçede, havuzun başında kahvaltı edeceğiz, sonra elele tutuşup göle yürüyeceğiz. Şu şirin sandal bizi ağır ağır ötelere götürecek..." O anlatır, biz anlaşılmaz bir duygunun burukluğunda dinlerdik. Sonra postere bakıp düş kurmayı birden bırakır, gelip önümde durup, ellerimin işleyişini seyretmeye koyulurdu. Benim coşkum daha da artar, başımı kaldırıp gözlerine bakamaz, acemileşen ellerimle iş yapamaz olurdum. Birgün , yüreğimi kabartan bu coşkuya kapılıp, önüme uzanan elini sıkıca tuttuvermiştim. Şaşırdı. O şaşkınlıkla ta gözlerimin içine bakarken, dudaklarındaki gülümseme de yavaşça yitiyordu. Sonra:

— "Yapma be abicim!" demişti mırıldanırcasına, "sen de mi yoksa?.." Sesinin tonunda kızgınlıktan çok, beklemediği bir davranışın yapılmasından duyduğu üzüntünün kırıklığı var gibiydi. Sıcacık, yumuşacık ve boya lekeleriyle dolu eli avucumun içinden çıkıp giderken, yaptığım davranıştan utanmış, çoktan başımı önüme eğmiştim. Kız bir daha benim yüzüme hiç bakmaz diye düşünüyordum. O koşarak Nubar'ın atölyesine doğru giderken, arkasından bu korkuyla bakmıştım. Oysa aradan on dakika bile geçmeden kapıdan içeriye başını uzatmıştı.

— "Güzel abicim be, aç şu zımbırtının sesini biraz n'olur!"

Yazın sıcak günlerine kırık bir duygu, garip bir korkuyla girişimizin nedeni Kuyumcu Necati oldu. Oysa her yıl ilk sıcaklara pis soğuklardan, deli rüzgarlardan, yıldıran yağmur ve çamurdan, karanlıkta işe gidip gelmekten kurtulmuş olarak girerdik. Yaşamak, birden daha kolay oluverirdi sanki. Akşam iş çıkışlarında sokaklarda sallanıp, güzel kadınları, iyi giyimli genç kızları ve mağaza vitrinlerini seyredip, birahanelerin ya da çay bahçelerinin çardakları altında kendimizi mutlu sandığımız günlerimizden söz edip, gelecek için daha kolay umutlanabiliyorduk.

Aslında bunu daha önce düşünmeliydik. Yani, Kuyumcu Necati gibi bir adamın hemen burnunun dibindeki bir avı görmezlikten gelemeyeceğini, Pervin'i ne yapıp edip elde etmek isteyeceğini bilmeliydik. Oysa biz işin ayrıntısında oluncaya kadar o çoktan kıza kancayı takmıştı.

Oturduğum yerden yüreğimde bir burkuntuyla ve içimden binlerce küfür savurarak izlerdim Kuyumcu Necati'nin Nubar'ın atölyesine gidişini. Ayda yılda bir kez uğradığı yerden, son günlerde hiç çıkmaz olmuştu. İpek gömleğinin içinden dışarıya doğru sallanan kocaman altın kolyesini göstere göstere kapıdan içeriye girer, kızların arasında bir havayla dolaşır, sonra altına bir sandalye çekip, tam Pervin'in karşısına oturuverirdi. Gözlerini kızdan hiç ayırmadan birşeyler anlatır da anlatır, öteki kızların çekingen gülüşmelerine kendi kalın sesli kahkahalarını da katardı. Çiçekçi Nubar'ın getirttiği kahveyi ya da çayı anlattıklarının etkisini anlamak için Pervin'in yüzüne bakarak içerdi.

Hep aklımızdan geçiriyorduk ya, daha bu konuda hiç birimiz tek bir kelime bile söylememiştik. Yandaki kalıpçının bıçkın çırağı bir öğlen kelimelerin üstüne basa basa yüzümüze çarpıverdi:

— "Bu kart zampara kıza kancayı iyice taktı!"

Bizim yaşlı İrfan Usta tüm yorgunluğu ile bir kenara yığılırcasına oturmuş, hem soluklanmaya çalışıyor, hem de elindeki yarım ekmeği ısıra ısıra yiyordu. Birden ekmeği elinden bırakıp öfkeyle çırağa baktı.

— "Ne diyorsun sen be?"

— "Pervin," dedi bu kez çırak İrfan Usta'nın öfkeyle karşısına dikilmesine hiç aldırmamıştı. "Kuyumcu Necati alıştırıyor kızı..."

— "Bok yemiş o!" diye bağırdı İrfan Usta. Son lokmasını bir türlü yutamıyor, çiğneyip duruyordu ağzında. "Pervin gibi kızı biraz zor alıştırır o kendisine... Onun gibi bir kız gelmedi daha bu yokuşa... Pervin..."

— "İyi ya be babalık Necati de ondan kızın peşinde ya," diyerek daha da üstüne gitti İrfan Usta'nın. "Ne ittir o... Sanki onun bu yokuşta kaç kızın canını yaktığını bilmiyorsun. Bana kalırsa, aradan çok geçmez kızı garsoniyerine atar..."

Her şey işte bu kadardı. Aklımızı günlerdir kurcalayan korku bıçkın bir çırağın ağzından ortaya dökülüvermişti. O an atölyeyi saran suskunluk, sonra hep sürdü. Altı canciğer arkadaştık, altı küskün insan oluvermiştik. Kuyumcu Necati değil de, tüm suçlu sanki içimizden biriydi.

Ya Pervin?... En korktuğumuz şey acaba başımıza gelir miydi?... Kızın öyle sessiz oturması, Kuyumcu Necati'nin yılışık asılmalarına pek karşı çıkmıyor görünmesi, artık tüm yokuşu tutan söylentileri duymazlıktan gelmesi... Kaç kez bir kenara çekip, uyarayım dedim ya cesaret edemedim. Terslemesinden, sana ne demesinden, ondan da öte bizden kopup gitmesinden korktum... Hem neden olmasındı?... Bir yanda Kuyumcu Necati'nin varsıllığı vardı, bir yanda Pervin'in yoksulluğu, karanlık han odaları, çamurlu sokaklar... Kıza ne söylemeye hakkımız vardı ki?...

Böyle şeyleri düşünmekten usandığım ve bu usançtan kurtulmak için başımı işten kaldırmak istemediğim bir gündü. Bana yardım eden arkadaş bir ara koluyla dürtmüştü. Ne var gibilerden bakınca, başıyla dışarısını gösterdi. Kuyumcu Necati, Çiçekçi Nubar

ve Pervin koridorda konuşuyorlardı. Daha doğrusu bir Necati birşeyler söylüyordu, bir Nubar. Pervin ise düşünceli bir gülümseyişle onları dinliyordu.

Yerimden kalkıp, pencerenin önüne dikildim. Bu üçlü söyleşi garibime gitmiş, kendimi işe vererek unutmaya çalıştığım düşüncelerim yeniden gelip kafamın içine doluşmuşlardı. Az sonra Necati bir yandan yılışık bir sırıtmayla konuşurken, bir yandan da kızın kolundan tutup kendi atölyesine doğru çekti. Pervin başını hafifçe öne eğmiş, onun anlattıklarını dinler bir görünümle peşinden gidiyordu. Gittikçe öfkeyle dolan bakışlarımın önünden geçip, o küçük atölyenin camlı kapısından içeriye girdiler.

Elimde olmadan koridora fırladım. Yüreğim öylesine hızla çarpıyordu ki, sesini nerdeyse tüm han duyacaktı sanki. Hızlı solumalarla yumruklarımı sıktım. İçimden delice bir şeyler yapmak geçiyordu. Kapıyı bir tekmeyle açmak ve Pervin'i kolundan tutup dışarıya çekmek. Sonra bağırmak çağırmak, kırıp dökmek ve Necati'nin üstüne atılıp, tüm hıncım yatışana kadar boğuşmak onunla... Koridorun kirli karolarında iki adım atmıştım ki, İrfan Usta'nın iri pençesi koluma yapıştı.

— "Boşver! Deli olma be, bize ne elin kızından. Bırak ne bok yerse yesin!..."

Başımı çevirip, İrfan Usta'nın yüzüne baktım. Sözleri başka, gözlerinin ve dudaklarının titremesinin anlattığı başkaydı. Hiç sesimi çıkarmadan içeriye girip, yeniden tezgahın başına oturdum. Atölyede herkes işini gücünü bırakıp başını dikilmiş, ne söyleyecek lerini, ne yapacaklarını bilmeden sıkıntılı bir suskunlukla düşünüyorlardı.

Sonra kırılan bir camın şangırtısıyla yerimizden sıçradık. Aradan bir yarım saat ya geçmişti, ya geçmemişti. Ne oluyor diye atölyenin kapısı önüne çıktığımızda Pervin, Kuyumcu Necati'nin kocaman vitrin camını kırdığı ayakkabısını bir elinde sallayarak avazı çıktığı kadar bağırıyordu:

— "Adi heriiif! Ulan, iki bardak çay ısmarladın diye senin kapatman mı

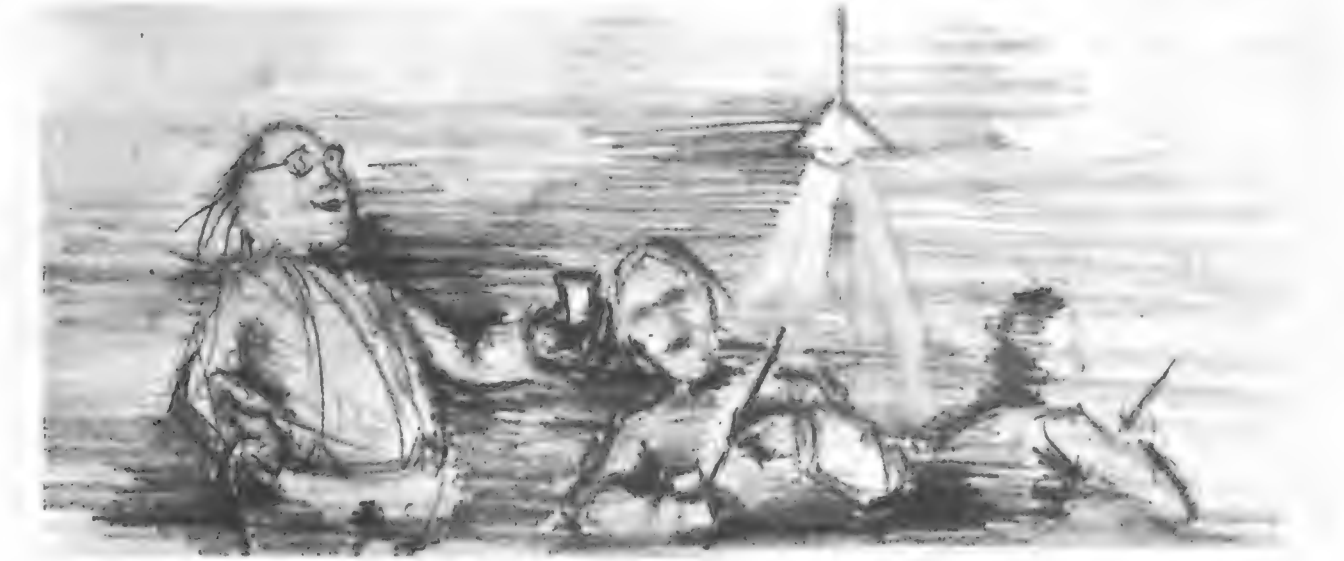

olacağım sandın ha?!.. Biraz yüzüne güldükse, seni abi bildiğimizdendi..."

Ben bu sözlerle yüreğimde tatlı bir serinliğin doyumunu yaşarken, Pervin çatılmış kaşları, asılmış yüzü ve öfkeli adımlarıyla önümüzden geçip, Nubar'ın yanına gitti. Öteki kızların aralarında ne yapacağını bilemeden dolaşıp duruyor, arada bir Nubar'ın yüzüne doğru bağıra bağıra bir şeyler söylüyordu. Nubar, olayda bir rolü olacak ki, hiç sesini çıkarmadan, bir suçlu gibi başı öne eğik dinliyordu. Onun bu suskunluğu ile Pervin daha da öfkelenip, eline geçirdiği bardakları, kavanozları atölyenin ortasında kaldırıp kaldırıp yerlere vuruyordu.

Neden sonra, Pervin sırtındaki beyaz iş önlüğünü de çıkartıp, Nubar'ın suratına fırlattıktan sonra küçük el çantasını kaptığı gibi atölyeden dışarıya fırladı. Biz koridordaydık. Kazanılmış bir savaşın verdiği mutlulukla durduğumuz yerde duramıyor, sevinçten ağzımız kulaklarımıza varıyordu. Gelip tam karşımızda durdu. Coşkuyla boynuna atılıp, onu öpücüklere boğabilir, ya da ellerimiz patlayana kadar alkışlayıp, bir şampiyon gibi omuzlarımızda taşıyabilirdik. Oysa onun bize bakışlarında şimdiye kadar hiç görmediğimiz bir duygu vardı. Bir küçümseme, acıma karışmış bir tiksinti. Hepimizin yüzüne tek tek baktı.

— "Nasıl, filmi beğendiniz mi?..." dedi ve gözyuvalarında birer damla yaş belirdi. Ötekileri o an farkedemiyordum ama, benim yüzümdeki mutlu gülümseyiş birden donup kalmıştı. "İçinizden biri sanmıştım kendimi" diye sürdürdü sözlerini sonra. Sesi gittikçe kırılıyor, ağlamaklı oluyordu. "Bir kardeşiniz gibi... Ama insan kardeşine sahip çıkar, böyle sizin gibi olanı biteni karşıdan seyretmez!..."

Ondan duyduğumuz son sözlerdi bunlar. Hanın kapısından arkasına bile bakmadan çıkıp gittikten sonra, onu bir daha Bizim Yokuş'ta gören olmadı.

Aradan yıllar geçtikten sonra bir gün, Topkapı'da dolmuş bekleyen bir kadını ona çok benzettim. Gözleriyle, yüzüyle, duruşu ve her davranışıyla bana hemen onu anımsatmıştı. Bir köşede durup kadını uzun uzun seyrettim. Uçları pullu bir başörtü başını sıkıca sarmıştı. Dizlerinin altlarına kadar uzanan etekliğinin yanlarından tutan iki küçük kız çocuğu durmadan birbirileriyle şakalaşıyorlar, o da ikide bir onları dürtüp uslu durmalarını söylüyordu. Yüzünü inceledim. O güzel gülüşünü göremedim. Sık sık sıkıntıyla dudaklarını büzüyor, çatılmaya alışmış kaşlarını daha da toplayarak, durakta ki insanların başları arasından gelen otobüslerin numaralarını okumaya çalışıyordu.

Yapamadım, yanına gidip de, sen Pervin misin diye soramadım. Yüreğimi yıllarca yaralayan bir suçluluk duygusuyla başımı önüme eğip, oradan kaçarcasına uzaklaştım.

SATRANÇ

Ender HELVACIOĞLU

İstanbul'da Odakule salonunda 29 Ağustos'ta başlayıp ikibuçuk hafta süren Türkiye 19. Satranç Birinciliği sona erdi. Ayrıca Bayanlar Türkiye Birinciliği ve Ulusal Genç Takım Seçme Turnuvası da aynı organizasyon içinde yapıldı.

Turnuva, Can Yurtseven'in üstünlüğü ile sona erdi. İlk turdan itibaren birinciliği kimseye bırakmayan C.Yurtseven böylece büyük bir başarı kazandı. Bayanlar arasında ise iki kardeş satranççı Gülümser Yılmaz ve Gülsevil Yılmaz 10'ar puanla birinciliği paylaştılar.

Aşağıda 19. Türkiye Satranç Birinciliği resmi sonuçlarını ve birinci olan Can Yurtseven'in bir maçını veriyoruz.

Turnuva sonunda ilk beş olimpiyatlara, ilk altı Balkan Birinciliğine Türkiye 1984 birincisi işe Bölge Turnuvasına katılma hakkı kazandı. Ülkemizi dışarda temsil edecek bu oyunculara başarılar diliyoruz.

Caro - Kann; YURTSEVEN - ONAT (Türkiye 19 B, Tur 9): 1 e4 c6 2 d4 d5 3 Ac3 dxe4 4. Axe4 Ff5 5 Ag3 Fg6 6 h4 h6 7 Af3 Ad7 8 Fd3 Fxd3 9. Vxd3 Vc7 10 Fd2 Agf6 11 ooo e6 12 c4 b5 13 Şb1 bxc4 14 Vxc4 Fd6 15 Ae2 Ab6 16 Vc2 Abd5 17 Ae5 Kc8 18 Ac4 Fe7 19 f3 c5 20 Va4 + Vd7 21 Vxd7 + Axd7 22 Ae5 cxd4 23 Axd7 Şxd7 24 Axd4 Kc4 25 Fe1 Ff6 26 Ff2 a5 27 Ab3 a4 28 Ac5 + Şe7 29 Kc1 Kb4 30 Ad3 Kb5 31 Fc5 + Şd7 32 Fa3 Khb8 33 Kc4 Şd8 34 Khc1 Ab6 35 Kc6 Ad5 36 g3 K5b6 37 K x b6 Axb6 38 Ac5 Şd8 39 Ae4 Fe7 40 Fxe7 + Şxe7 41 Kc7 + Şf8 42 Ac3 Ad5 43 Axd5 exd5 44 Şe2 Ke8 45 Şd2 Kb8 46 Şc3 d4 + 47 Şc2 Ke8 48 Kc4, Beraber.

DÜNYA SATRANÇ BİRİNCİLİĞİ SON MAÇI BAŞLADI

Günlerdir merakla beklenen Dünya Bireysel Satranç Birinciliği maçı 10 Eylül 1984 günü Moskova'da başladı. 1975'ten beri üç dönem ünvanını kimseye kaptırmayan Anatoli Karpov'un ELO'su 2700, yaşı 33. Rakibi Gari Kasparov 21 yaşında ve ELO'su 2710.

Yönetmeliğe göre haftada üç oyun oynayacak. Berabereler sayılmayıp, altı puanı ilk tamamlayan şampiyon olacak.

Derginiz basıma girdiği sırada ilk dört oyun oynanmıştı. İlk iki oyun berabere bitti. Üçüncü oyunda Karpov rakibini yenerek avantaj elde etti. Dördüncü oyun berabere sonuçlandı. Aşağıda birinci maçı veriyoruz.

Sicilya: KARPOV - KASPAROV (Dünya B Maçı, Moskova 10.9.1984 Oyun 1) : 1 e4 c5 2 Af3 e6 3 d4 c5xd4 4 Axd4 Af6 5 Ac3 d6 6 g4 h6 7 h4 Ac6 8 Kg1 h5 9 g4xh5 Axh5 10 Fg5 Af6 11 Vd2 Vb6 12 Ab3 Fd7 13 ooo a6 14 Kg3 Vc7 15 Fg2 Fe7 16 f4 ooo 17 Vf2 Şb8 18 f5 Ae5 19 Fh3 Ac4 20 Ad2 Axd2 fxg4 21 Kxd2 Kc8 22 f5xe6 Fxe6 23 F x e6 f7xe6 24 Vg1 Va5 25 Vd4 Vc5 26 Vd3 Vc4 27 Ve3 Şa8 28 a3 Vc6 29 e5 d6xe5 30 V x e5 Khd8 31 Kgd3 32 K x d3 Vh1 – 33 Ad1 Vg2 34 Kd2 Vc6 35 Ke2 Fd6 36 Vc3 Vd7 37 Berabere.

Ayrıca Volgograt'ta başlayan Dünya Bayanlar Şampiyonluk maçında ilk üç oyun sonunda Leyla Kahbi Çiburdanise karşısında 2-1 önde bulunuyor.

JEAN JACQUES ROUSSEAU'DAN BİR OYUN

1789 Fransız Devrimi hazırlayıcılarından ünlü filozof ve siyaset adamı Jean Jacques Rousseau'yu hepimiz tanırız. Fakat Rousseau'nun aynı zamanda devrinin ünlü bir satranç oyuncusu olduğunu herhalde pek çoğumuz bilmeyiz. İşte aşağıda büyük Fransız devrimcisinin güzel bir oyununu sunuyoruz.

Jean Jacques Rousseau - Prinz von Conti 1759

1. e4 e5 2. Af3 Ac6 3. Fc4 Fc5 4. c3 Ve7 5. d4 Fb6 6. oo d6 7. Fg5 f6 8. Fh4 g5 9. Axg5 fxg5 10. Vh5 + Şf8 11. Fxg5 Vg7 12. f4 exd4 13. f5 dxc3 14. Şh1 cxb2? 15. Fxg8 bxc1 - 16. f6!! siyah terk eder.

ÖDÜLLÜ SATRANÇ PROBLEMİ

Ünlü düşün oyunları yaratıcısı Sam Loyd'un 1878 yılında oluşturduğu bir satranç problemini soruyoruz. Problem şöyle...

İsveç Kralı XII. Charles Osmanlılarla yaptığı bir savaş sırasında Bender'de kamp kurar. Savaş devam ederken Kral Charles yaverlerinden birtyle satranç oynamaya başlar. Oyunun belli bir anında (Diyagram) beyazlarla oynayan Kral gülümseyerek yaverine döner ve "Oyun bitti" der. "Üç hamlede mat var". Yaver uzun uzun düşünür. Gerçekten Kral'ın söylediği doğrudur. Tam oyunu terk edecekken bir kurşun gelir ve satranç tahtasındaki beyaz atı götürür. Kral yeni oluşan duruma bakar ve uzun süre düşündükten sonra gülümseyerek "Bu sefer dört hamlede mat var" der. Yaver durumu incelediğinde gerçekten de Kral'ın doğru söylediğini görür. Yine tam terkedecekken ikinci bir kurşun h2'deki beyaz piyonu götürür. Kralın

tekrar bir düşüncedir alır. Fakat bu sefer tekrardan kendinden emin bir şekilde, "Yine kurtulamadın bu sefer beş hamlede mat var" der. Gerçekten dediği doğrudur.

Yıllar sonra bir Alman satranç analizcisi problemi geliştirmiş ve ilk kurşununun at yerine beyaz kaleyi götürmesi halinde de altı hamlelik bir mat olduğunu bulmuştur.

Okuyucularımızdan bu dört durumda da problemi çözmelerini istiyoruz. Yani,

1) İlk pozisyonda üç hamledeki matı.

2) Beyaz at yok olduğu zaman dört hamlede matı.

3) At ile birlikte h2 piyonu yok olduğu zaman beş hamlede matı.

4) Sadece beyaz kale yok olduğu zaman altı hamlede matı bulmanızı istiyoruz.

Problemi doğru çözenler arasında kura ile seçilecek üç kişiye dergimize altı aylık abone yapacağız. Katılma süresi Kasım sayısı çıkana kadardır. Gelecek sayıda çözümü yayınlayacağız.

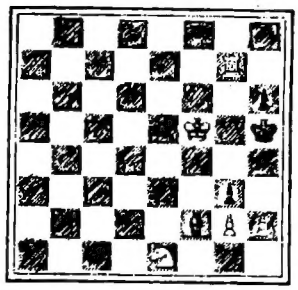

İKİ SATRANÇ BULMACASI

I) DÖRT AT

Dört tane at satranç tahtasına aşağıdaki biçimde yerleştirilmiştir. Bu satranç tahtasını öyle dört eşit parçaya bölün ki her parçada birer at bulunsun.

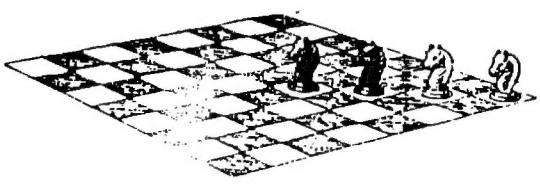

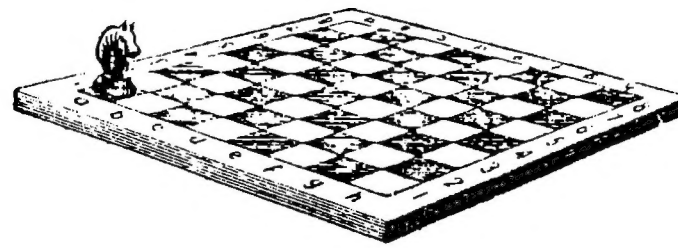

II) BİR AT PROBLEMİ

Ali satranç tahtasındaki atını a1 karesinden h8 karesine her kareye sadece birer defa götürerek ulaştırabilir mi? Deneyin bakalım.

Bulmacaların cevaplarını gelecek ay yayınlayacağız.

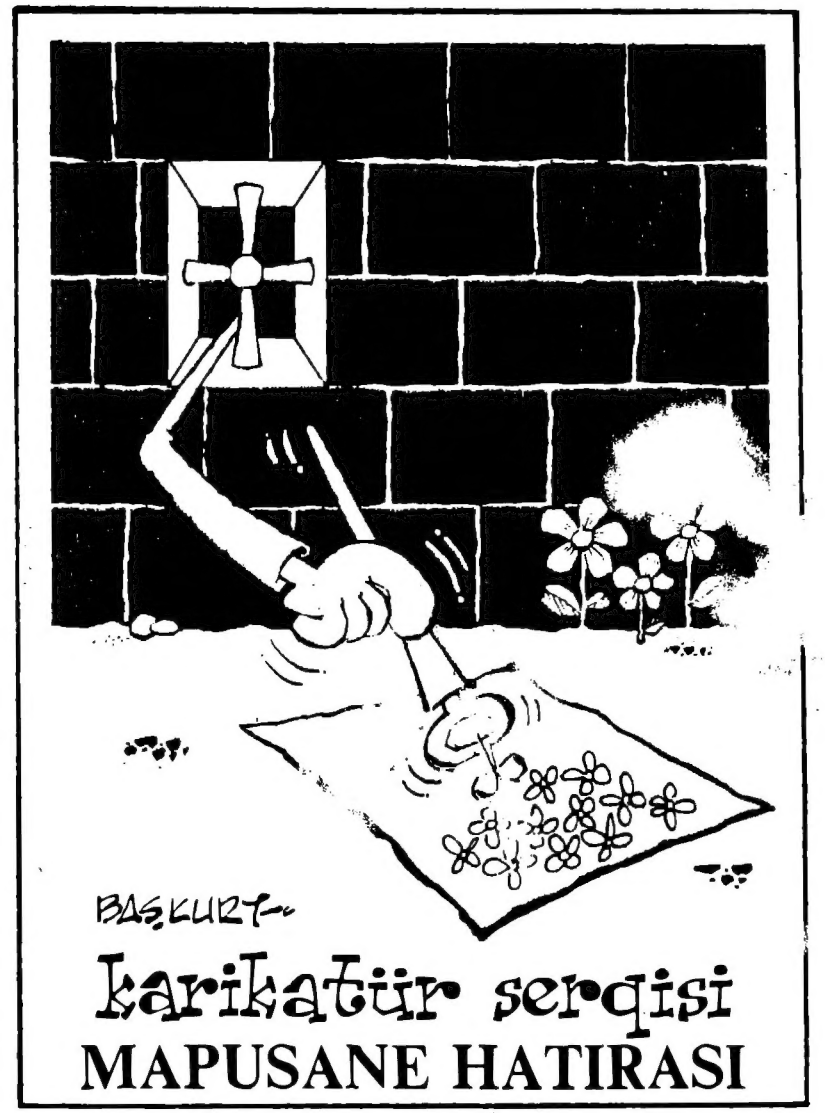

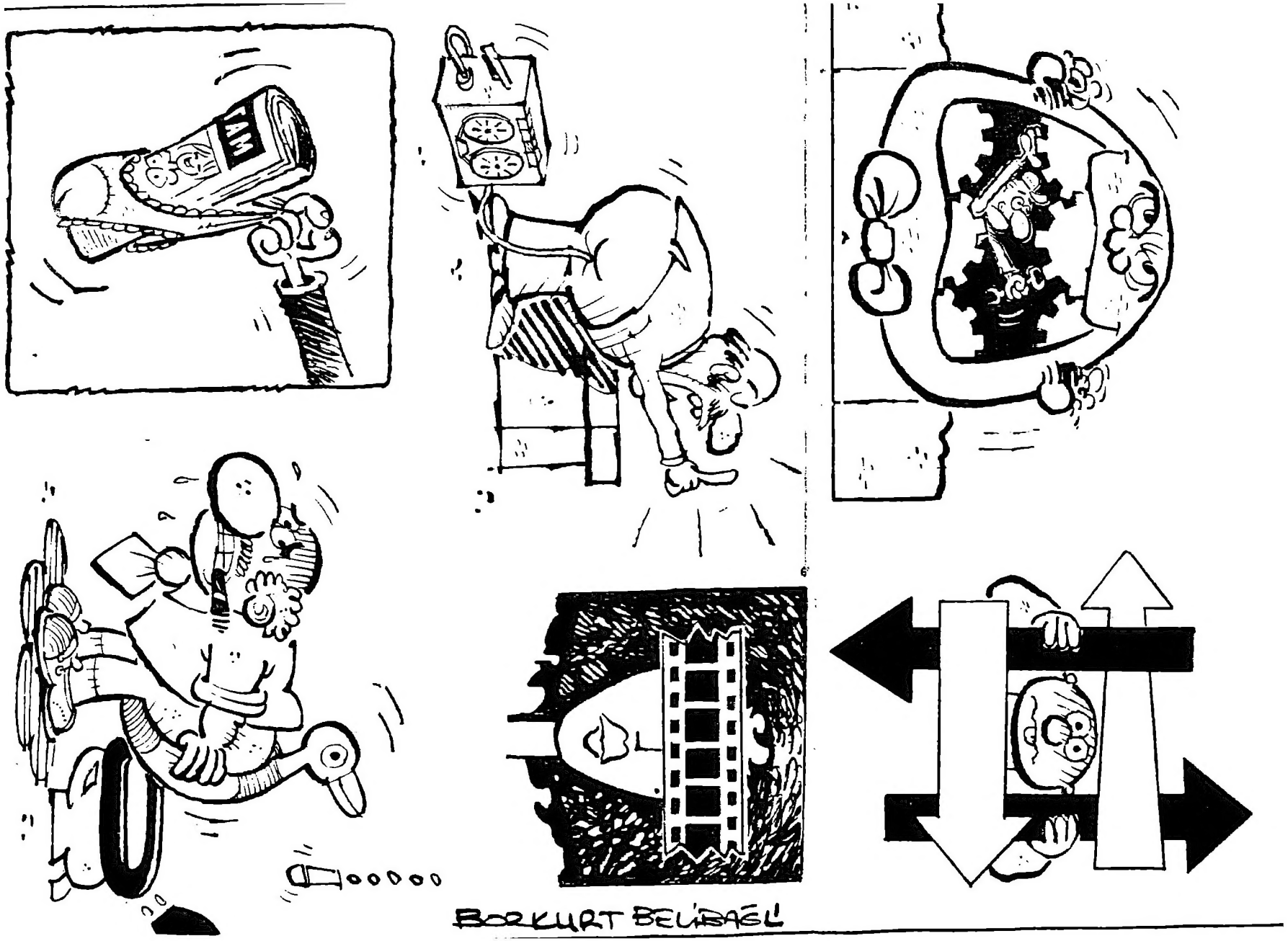
FAM
BORKURT BELÍBÁGL

Ruha Huzur, Maddeye Aydınlık:
Sızıntı
Bütün Bayilerde.
Fidan 300250

SAÇAK

9. Sayıda

YENİ GÜNDEM'E İLİŞKİN
BAZI GÖZLEM VE DÜŞÜNCELER
Halil Berktay

ATATÜRK VE "DİNİ YÜCELTMEK"
Tekin Güleçman

DOĞU AVRUPA'DAKİ SOSYALİST
MUHALEFET TEZLERİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ
E. Adıgüzel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRLERİ VE HAPİS
CEZASI UYGULAMASI
M. Doğan

Brecht'in Galile'si
"KAHRAMANLARI OLMAYAN ÜLKE
MUTSUZDUR"
O. Abbasoğlu

1. CİLT ÇIKTI
ALTI SAYI BİR ARADA 1500 TL
tutarını posta çekimize yatırarak isteyebilirsiniz.
İsteme adresi: Babıali Cad. 16/401 Cağaloğlu / İst
Posta çeki: Kâmil Aslantürkoğlu 149322